

Jávai táncosnő

Lapszámunkat
Weiner Sennyey Tibor
Indonéziában készült fotóival illusztráltuk

Bárcsak valamiért újra lelkesedni tudnék! Ezúton közlöm a világgal,

hogy fekete kutya lettem ma reggel,
sárgálló szemmel és nyáladzó szájjal.

Bárcsak valamiért újra lelkesedni.
Reggel az ingemet helyettem egy állat

húzta fel magára. Szerintem veszett.
(Nincs is kedvem már, csak csorgatni a nyálat.)

Bárcsak valamiért újra lelkesedni tudnék! Helyette itt forgolódom

kényszeredetten az emberruhában.
Holnapra talán besorolódok

újra valami emberes szerepbe.
Fehér galléromba rejtem el a szőröm,

kölnit locsolok gerjedő szagomra:
valamitől hátha újra elkezdődöm.

Múlt századok ódon levegője érint meg a Hadtörténeti Múzeum és a Városháza szomszédságában álló, szépen gondozott házba lépve. Kényelmes lépcsők visznek az emeletre, a fordulóban gondozott növények. A lakásban mindjárt szembe tűnik egy nagy becsben tartott, tisztos korú fekete zongora. A tetőtérből kilátni a Magdolnatoronyra, most éppen nem szól a harangjáték. Kényelmes fotelokba telepszünk a tágas tér egyik sarkában.

– *Meséljen a múltrol: egy tizenhárom éves fiatalember hogyan került a Strangers nevű együttesbe? Ha jól számolok, akkor 1963-at írunk...*

– Igen, de tulajdonképpen '62-ben kaptam meg azt a lökést, amitől erre a pályára szédültem. Hatéves koromban kezdtem zongorázni, a testvérem pedig csellózni, zenetanár édesapánknak volt zenekara a háború előtt, még utána is egy ideig, úgyhogy ez természetes volt. Már kisgyermek koromban kiderült, hogy van egy olyan adottságom, hogy ha zenét hallok, le tudom írni a szólamokat. Szét tudom választani, hogy ki mit énekel, játszik. Mindig én hallgattam le a számokat a luxemburgi rádióból – olyanokat, amiktől az ember szíve repesett –, később risszrossz magnófelvételekről, és én osztottam ki a szólamokat. Már tudtam zongorázni, elkezdtem tanulni blues-harmonikázni, később gitározni, s egyszer csak azon vettem észre magam, hogy abba a zenekarba, amit a nagyfiúk alakítottak a testvéremmel, bevettek engem is, tizenkét évesen. A Toldy gimnáziumban –

Irodalmi Jelen

VIII. évfolyam

81-82. szám

2008. július–augusztus

Örökös munkatársak: Faludy György, Méhes György

www.irodalmijelen.hu 498 Ft; 2,77 RON; 2 €

Ez a dal már mindenkié

Beszélgetés Tolcsvay László zeneszerzővel

ahová később jártam – rengeteg muzsikussal volt, és egyszer megkeresett az egyik fiú, hogy a testvéremmel menjünk le a Wanderers együttes próbájára, mert be akarnak venni bennünket... Azzal a zenekarral már ilyen hivatásos vagy „profi” helyzetbe kerültem, ők ugyanis a Nagykörúton, a Horizont nevű tánciskolában játszottak. Klasszikus beat-korszakbeli helyzet alakult ki: gyakoroltunk, muzsikáltunk, gyakoroltunk, muzsikáltunk. Onnantól kezdve én már más dologgal olyan nagyon nem is törődtem az életben.

– „Többen, összhangban muzsikálni, ez a legcsodálatosabb” – vallotta egy interjúban.

– Ezt már csak ilyen felnőtt fejjel tudom, hogy világleletemben ezt szerettem a legjobban: a vokális zenét, hogy több ember képes saját egyéniségében dominálva harmóniába kerülni a többi egyéniséggel. Saját tehetségét, a saját „hozományát” összhangba hozni a másikéval – csodálatos érzés.

Fekete Vince: *Védett vidék*

Sárközi Máttyás: *Ki volt Wertheimstein Rózsika?*

Danyi Zoltán: *Helyreállítani önmagát*

Prágai Tamás: *Serivóknak való*

Király Zoltán: *Családterápia*

Szöcs Géza: *Ismeretlen (perzsa? magyar? orosz?) költő a 21. századból*

Körösi Zoltán: *Koranyár*

Karcagi Magyar Margit: *Végsőkig*

Végh Attila: *A kitömött albatrosz*

Schiff Júlia: *Kicsendülés*

Weiner Sennyey Tibor: *Kawi*

Kabdebó Tamás: *Varázslatos kastély*

Forgó Léda: *Lábujjak a*

Földközi-tenger partján

Muszka Sándor: *Valaki végig*

Birtalan Ferenc:

Nejlongalamb

Borcsa János: *Nagy Gáspár grafitpora*

Hoványi Márton: *Lajikus gyilkosság*

Varga Anikó: *Maladype Pictures Presents*

Kávéházunk

● **Kolozsváron a Bulgakov**
Minden csütörtökön 14 órától szerkesztőségi órát tartanak munkatársaink: **Gáll Attila, Karácsonyi Zsolt, Orbán János Dénes.**

● **Szegeden a Grand Café**
(Deák Ferenc utca 18., második emelet)
Minden szerdán 18 órától szerkesztőségi órát tart munkatársunk: **Weiner Sennyey Tibor.**

– *A nagyközönség úgy kezdte megismerni önt és a bátyját, Bélát, hogy Tolcsvay-trió. Akkor kezdődött el igazán az önálló pályafutása?*

– Igen. A Tolcsvay-trió a gimnáziumban alakult meg, egyik osztálytársam volt a harmadik tag, Balázs Gábor. Az a lelki-zenei összecsengés, ami a '60-as években mivelünk történt, egyben egy közös életérzés is volt. Kézről kézre adott lemezekről, magnófelvételekről és egymástól tanultuk *azt* a zenét, amit közben mi magunk is alakítottunk. Így lettünk generáció: önfeledt, összetartozni akaró, szabad lelkű srácokból. Az első pár év, amiket ezekben a zenekarokban töltöttem, előjátéka és tanulása volt a komponálásnak, már tizenöt évesen próbálgattam dallamokat összehozni. 1967-ben született az első dalom: egy magyar népdalra írtunk másik szöveget, és olyan harmóniakat fogtam hozzá, amik a rockzenéből eredeztethetőek. Mivel nem volt pénzünk erősítőre, dobosra, azt találtuk ki a testvéremmel, hogy akusztikus gitárokra fogunk játszani. Balázs Gábor a nagybőgőt választotta – bár eredetileg hegedűs volt. Ez lett a Tolcsvay-trió: két gitár, bőgő és három szólam ének. Lehetett számokat tanulni Bob Dylantól, Donovantól, valamint a rockzene úgynevezett folk-vonulatától, és elkezdtünk saját számokat írni. Többnyire én voltam a zeneszerző, a bátyám pedig a szövegíró. Aztán szárnyára kapott bennünket a „szóbeszéd”.

(Folytatása a 18. oldalon)
VENNESARANKA

Petró János Az elégedetlenség

A hétfőgőz, éppen a labdarúgó Európa Bajnokság nyitónapján mondta nekem egy barátom, hogy én mindig, mindennel elégedetlen vagyok, mert valószínű ez valamiféle örömet okoz nekem. Ezért, ha csak kicsit is, de még a jó dolgok miatt is méltatlankodok. Ezen el kellett gondolkodnom, hogyan történhetett ez velem, aki éppen az ellenkezőjét gondolta magáról. Idegen városban, egy sportolással zsúfolásig telt kollégiumban ültünk, késő este volt, a tévében éppen a portugálok gypálták a törököket. És voltunk talán tízen. Az érdeklődők számát kicsit kevésnek tartottam, a kollégium szocreál műbőr fotelje hátamnak és derekamnak embertelen kínokat okozott, a fiúk édes és félédes borokat iszogattak, a mérkőzés számomra unalmas volt. Talán annyit mondhattam, hogy vannak gondjaim, mert ez így nem az igazi. A baj az, hogy előre tudtam, ezzel idén nyáron is így lesz. Van ez a labdarúgás nevű játék, ami oly sok ideig szórakozást jelentett számomra, és most, már a sokadik olyan világversenyt, ami nem hoz igazán lázba.

Mert mi van lent, a műbőr fotelok és a kollégiumi előterek világában? Valamit akarunk a játéktól, valami olyan örömet, amit már régen nem ad meg, nem adhat meg. Ha otthon nézem, akkor a világhírű mágusok eredménycentrikus taktikájának köszönhetően negyedóra múltán a távkapcsoló után kapkodok. A vége az, hogy átülök az íróasztalhoz, és a mérkőzés háttérzűzű silányul, hiába töri magát huszonkét igen jól fizetett gladiátor. Megtehetem, hogy lemegek valamelyik terere vagy kocsmába, és kivetítőn nézem. A kocsmában rendszerint elpusztulok a füsttől, leöntenek sörrrel, borral, pálinkával, szurkolói szimpátiám alapján esetleg megkérdőjelezzik értelmi képességeim is. A kivetítő nagy terekkel semmi bajom nincs, de tényleg, csak... Csak mindig azok foglalják el az első sorokat, akiket a végére egyáltalán nem érdekel, mi történik a kivetítőn, tíz perc elteltével, vagy ezt mérhetjük az elfogyasztott ital mennyiségével is, túlkiabálnak minden tehetséges sportriportert. Az, hogy a drága nedűt ezeken a helyeken műanyag pohárban adják, a korsó négy deci, a feles négy cent, már nem igazán tud rontani az összhatáson.

És mi van fent, azon a szinten, amiről csak olvashatok, vagy a képernyőn keresztül szemlélhetek? A pénz, a tőke átvette az irányítást a játék felett. Az euromilliárdos cirkusz mára alig leplezi valós szándékait. Egy-egy világversenyt helyszíneinek kiválasztása során a játék népszerűsítése, az egyenlőség és igazságosság földrajzi elve már nem oszt és nem szoroz. A gazdag nyugat kisajátítja magának négyévente a gazdag gladiátorok színjátékát. Ha én is ott akarnék lenni, rámenne a gatyám is. De bevallom őszintén, nem akarok ott lenni, mert barátom szerint állandóan elégedetlen vagyok. Borzasztó érzés lenne ülni a lelátón, kezemben a mérgrágra jeggyel, nézni a meccset, és magamban állandóan azt ismételtetni: nem unatkozhatok, nem unatkozhatok!

életvitelével. Kathleen-nek nem nevezte őt senki. A második neve Pannonica volt, egész életében Nicának becézték. Hozzáment egy Koenigswater báróhoz s ő lett Amerikában a „dzsessz bárónője”. Hírbe is keverték, mert hogy, hogy nem, a bi-bop trombitás, alkoholiista Charlie Parker az ő hotelszobájában halt meg.

Miriam kislány korában anyjával még el-ellátogatott Váradra a nagypapához. Ott ünnepelte volna hatodik születésnapját, de közben kitört a világháború. Rohantak tehát vissza Angliába. Ám a pályaudvari jegyváltásnál ébredtek rá, hogy nincs váltott pénzüik. Szerencsére kikísérte őket egy jómódú helybéli ismerős, aki aztán éveken át mesélte a kávéházban, hogy: „Életem legszebb napja volt. Egy Rothschildnak adtam kölcsön pénzt”.

A második világháború alatt az angliai Rothschild-kastélyt hadikórháznak rendezték be, Miriam is ápolgatta a sebesülteket. Nagyon megtetszett neki egy lábtöréses repülő százados, George Lane, akiről hamar kiderült, hogy a budapesti Lányi családból származó zsidó fiatalember, s az angol légierőben találták ki neki a Lane nevet, nehogy esetleg fogságba esve a németek kivégezzék. Lányi-Lane György lett aztán Miriam Rothschild férje, gyermekei apja. 1945-ben született első leányuk, aki a Mary Rózsika nevet kapta.

Egy legenda szerint Wertheimstein Rózi éppen Nagyváradon tartózkodott, amikor onnan koncentrációs táborba vitték a zsidókat, és így halt meg. Ám Rothschildné már 1940-ben, hetvenéves korában elhunyt, és Londonban van eltemetve. Hagyatéka a családi levéltárban található; magyar leveleket és nyomtatványokat is megőrzött.

Hirtelen és nyersen zuhant ez a nyár a városunkra, tegnap még tavasz volt, hűvös és párás reggelekkel tündek elő az éjszakából a fák és a bokrok, most pedig már alig hogy felkel a Nap, átbukik a háztetőkön, és máris lelassulnak a mozdulatok, pattog a táguló macskakő, lelassulnak a szagok és a hangok, mert forró, remegően forró üveglapok rekesztik el egymástól a városlakókat, megcsúszik rajtuk a fény, persze az szép a nyárban, hogy levetkőznek a nők, bokák, térdek, vállak és hasak tűnnek elő, izzadságcseppek osonnak a mellek dombocskái között, ám sajnos levetkőznek a férfiak is, erről inkább ne is beszéljünk, mindenki tudhatja, hogy a közép-kelet-európai férfiak rövidnadrágja a teremtés kaján vigyori és leplezetlen bosszúja, durva emlékeztető arra, hogy a teremtő milyen nehéz és elnagyolt munkát végzett, amikor az embert a saját képére teremtette, papucsól a trikóig, és kérdés, hogy akkor még ki mit rakott hozzá az alkotáshoz, például a sok csípős izzadságfelhő kinek a sóhája, avagy kinek a romlott lehelete.

Nemhiába mondják, hogy micsoda szerencse, hogy az ember úgy van kitalálva, hogy nincsen határa az alvási képességének, csak megszokás kérdése, és akár az egész napot is szenderegve töltheti, félálomban az éjszakát, és aztán félálomban a nappalt, igaz, a sötétben önkényesen mozog az idő, miközben egyre hosszabb és egyre bonyolultabb lehet a reggel is, a beleereszkedés a létezésbe, ki szereti azt, hogy egy iszapos vizű tóba kell lemerülni, amiben tapogatva keresi a láb a talajt, bizony, egyre nehezebb hozzászokni ahhoz, hogy vagyunk, az éjszaka például három óra kettő percet mutatott az óra világitó számlapja, amikor odakint, a téren egy borizú hang kezdett ordítani, hajrá, Diósgyőr, sivitotta az alvó városra, hajrá, Diósgyőr, lökte ki magából elkeseredetten, de Budapest, az éjszaka és a sok sötét ablak válaszra se méltatta őt, hősünk se kelt fel az ágyából, hogy megnézzék, ki kiabál odalent, ki kiabál és miért, mi tagadás, minél tovább élt és minél többet látott, annál kevésbé tartotta érdekesnek az embereket, viszont egyre lenyűgözőbbnek látta a tájat, még akkor is, ha az csupán házakból és utcákból állt.

Azt is mondják, hogy a korral járó szelidülés sokkal inkább a mások nagylelkűségét, semmint a magunk igazi változását jelenti, hősünk hát bízott az emberek türelmében, legalábbis, amíg nem találkozott velük, csakhogy amikor kilépett a ház

kapuján, belesobbant a fénybe, és rögtön egy baseball-sapkás férfiembert látott meg, a sötétkék Suzukija csomagtartóját nyitotta fel éppen, félmeztelenre volt vetkőzve, rózsaszín volt a bőre, alul pedig selymesen suhogó, csikos joggingnadrág, egy dobozkat vett elő, visszazárta a csomagtartót és egy vérnyomásmérő készüléket pakolt ki az átforrósodott fémre, nyomógombos, digitális készülék, terpeszbe állt és komótos mozdulatokkal tette fel a szalagot, hogy megmérje a vérnyomását, tőle két lépésre pedig egy fapapucsos néni keze válogatott a frissen nyírt bukszus földre hullott ágacska között, nyilván, hogy melyiket vigye fel az asztalára tett vázába, az

első emeleti erkélyen kihajolt az egyik szomszédasszony, és átszólt a másikhoz, kimegyek délután a férjemhez, régen voltam már nála, virágot viszek neki, hősünk indult volna tovább, ám éppen a kapu előtt egy madárfióka már finoman bomló tetemét pillantotta meg, kis híján rálépett, valószerűtlenül nagy a fej a törekeny, rózsaszín testhez képest, nem tudni még, szárnyak vagy kezek nőttek volna azokból az apró végtagokból, lila héjú, szorosan lezárt szemek, hogyan kerülhetett ide egy madárfióka, amikor itt fészkek sincsenek.

Hogyan is roppanna egy ilyen testecske a cipőtálp alatt, gondolhatta volna hősünk, amikor átlépett fölötte, és látta, hogy a félmeztelen, rózsaszín bőrű, joggingalsós, baseballsapkás férfi a fejét csóválva méregeti a Suzuki csomagtartójára tett vérnyomásmérő digitális kijelzőjét, mormogott is valamit, miközben kikapcsolta a készüléket, felemelte közben a mutatóujját, mintha figyelmeztetni akarna valakit, csomókba tapadt a szőr a karján, feltekerte a gumicsövet, felnyitotta a csomagtartót és visszapakolt, azután öltözött csak föl, a csomagtartóból húzta elő az ingét, váll-lap volt rajta és fényes jelvény, ugyanis aki az imént még félmeztelen volt, most egyszerűen parkolóorré vedlett, indult a munkába, előbb a saját állapotát mérte meg, aztán a parkoló autók céduláit kell ellenőriznie, még jó, gondolhatta volna a hősünk, amikor már átlépett a madárfióka fölött, még jó, hogy ebben a forróságban nem csak aludni, de felejteni is lehet, de hát ebben a forróságban még gondolkodni se lehet, ha minden megmaradna nekünk, minden összegyűlné bennünk, hát már egy nap alatt is megbolondulnánk, igazán, de igazán az a legnagyobb szerencse, hogy az embernek a feledékenység is megadatott.

Porszívó Kőrösi Zoltán Koranyár

Fillérekért tengerbe ugró srácook Giliimanuk kikötőjénél

A címben megnevezett hölgy Nagyvárad szépe volt, míg egy szép napon oda nem érkezett Európa egyik leg-gazdagabb embere, az ifjú Charles Rothschild, hogy megkérje a kezét és azután magával vigye angliai kastélyába. Wertheimstein Alfréd nyugalmazott ulánus kapitány leánya valóban szép volt. A Rothschild-levéltár őriz róla fényképet: fehér blúzba öltözött ül a fotelben, a profilját láthatjuk az igen kellemes külsejű barna ifjasszonynak, a szeme nagyon megnyerően csillog. A hírneves bankár család sarja két okból utazott Nagyváradra. Egyrészt, megszállott lepke- és rovargyűjtő lévén, lepkehálójával expedícióra készült, másrészt szem vetett a város úri társaságának legszebb pillangójára, ugyanis Európa valamelyik régi zsidó nemes családjából akart nőszülni, és Wertheimsteinék minden szempontból ideálisnak látszottak: 1797-ben, a Hönigek és a Popperek után harmadiknak kaptak osztrák nemességet, anélkül, hogy áttértek volna valamely keresztény vallásra (a Rothschildok csak 1818-ban lettek nemesek), és szép leányuk volt eladósorban. Rózsikának hat testvére volt; Sarolta sem volt csúnya, de nem vehette fel a versenyt Charles Rothschild választottjával, aki olvasott volt, érdekelte a politika, magyar, német és angol lapokat járatott, emellett pedig bajnoki szinten teniszezett.

1907. február 6-án tartották a fényes esküvőt Bécsben. Nemcsak Európa dúsgazdag Rothschildjai voltak ott, hanem kommunista merénylők is, akik fel akarták robbantani a zsinagógát, de időben lefűlétkék őket.

Ady Endre, a *Budapesti Napló* Váradot jól ismerő munkatársa már január 30-án kommentálta az eseményt, és sajnálta sorsáért Rózsikát: „Pénze lesz, de nem lehet majd

Sárközi Mátyás Ki volt Wertheimstein Rózsika?

boldog, mert biztosan a Riviérától Szicíliaig utazgat a férjével, sehol sem lesz otthon.”

Rothschild Rózsika, született Edle von Wertheimstein azonban kényelmes otthon teremtett magának a londoni palotában épp úgy, mint vidéken, a tringi kastélyban. Charles minden munkanapon bevonatozott dolgozni a bankba, s ha este nem mentek hangversenyre, akkor otthon vagy azzal szórakozott, hogy az arany vegyi tulajdonságait vizsgálta, vagy a hatalmas lepkegyűjteményét rendezgette. Ám 1923-ban (46 éves korában) agyvelőgyulladásban betegedett meg, és öngyilkos lett.

Rózsika példás rendben vezette a kastély háztartását, óramű pontossággal követelte meg a személyzettől a feladatok elvégzését. Szigorúan nevelte három leányát és a fiát. Victor 1910-ben született, ismert biológus lett belőle, és ő örökölte a bárói címet. De a leányok közül kettő egyenesen világhírré tett szert. A legidősebb, Miriam, felcseperedve kilencvenhat éves koráig a bolhák életét kutatta, elsőnek írta le a bolhagrás mechanizmusát, nyolc egyetem díszdoktora volt. A legfiatalabb, Kathleen viszont a New York-i aranyifjak közt tűnt ki bohém

FEKETE VINCE

Védett vidék

Holtszezon

Nem tudom, mi volt. Valahogy napokig balul jött ki minden. És most ez is. Mintha égi és földi esküdött volna össze egyvalaki ellen. Stoppal fel a tóhoz. Akkor már nem szabadott sem horgászni, sem fürdeni. Csónakázni sem. Természetvédelmi terület, kevés turista, csend. Hogy miért, s hogy miért pont oda, ki tudja már. Üres nyárvégi holtszezon. Tiszta, áttetsző tótükör, sás, nád. Széldöntött fatönk mellett ernyőnyi védett hely. Csendes, mélyben lüktető nyugalom.

Barlangok, tengerszemek

Talán jobb lett volna, ha akkor egyből vége. Mert így szálanként tépdüstük ki magunkból pár év minden apró rezzenését. Van, amikor csak a fákat látjuk, csak az erdőt, és nem érezzük, amit amúgy is tudunk magáról a hegyről, hogy benne titkos barlangok hallgatnak, vagy tengerszemek rejtőzhetnek.

A hallgatás mint rozsdá

Hallgattunk, mereven figyeltünk, mintha az elmúlt percek (vagy talán évek?) minden zaját idegeinktől, érzékeinktől szeretttük volna számon kérni. Aztán hallgatásunkból a figyelés is kihullott, bámultunk magunk elé. Később mindkettőnk tekintete a tó tükrére tévedt. Révületünket magába szippantotta a tótükör, mint pörkölt szárnyú lepkéket. S már gondolkodni, szólni sem tudtunk semmiről. Majd, hogy szemünk kimerült, hallani kezdtük egymás lélegzetét. Mintha meztelenül állnánk egymás közelében, anélkül hogy láthatnánk, érezhetnénk egyik a másikat. A hallgatás úgy merevedett közénk, úgy gyült rajtunk, mint kapuk záraiban eső után a rozsdá.

Világvégi part

Tengerszem, szakítottam meg váratlanul a hosszú némaság utáni csendet és beledobtam egy kavicsot a vízbe. És a szó úgy zubogott elő, mint a váratlanul hirtelen feltörő forrás, mely nem apró csermelyek, gyenge erecskék összefolyásából, hanem egyből bukik ki a hegyből. Végig szeme se rebbent. Csak arca lett olyan, mint egy szürke, kiürült világvégi part, melyről az élők mind elmenekültek, s melyet a szél lassan belep valami finom, fullasztó futóhomokkal. Csak a teste lett olyan, mint tengernyi homokban fuldoklóé.

Futóhomok

A közelben senki, a part, a biztos talaj messze van, kezeivel támaszkodik a fövényre, kapálózik, hanyatt próbálja vetni magát, úszó mozdulatokkal kalimpál, de a homok húzza lefelé, hiába minden hánykolódás, kiáltozás, erőlködés, hiába próbál leülni, kúszni, minden apró mozdulatára kétszeres lehúzó erő a válasz, már hasig van, már mellig, már csak a váll látszik ki, kezeivel kapálózik, fogcsikorgatva nyöszörög, könyökére próbál támaszkodni, mindhiába, a homok egyre magasabb körülötte, már eléri a vállát, a nyakat, a szája kiáltana, a homok betömi, a szem még látja a láthatárt, a fákat, a partot, a zöldellő réteket, a kék eget. De a fül hallja már a föld morajlását, a mély dübörgését, az elröppenő madarak szárnyzuhogását.

Magával visz

Mint egy fehérszakállú Ady-isten, aki ítélkezni mer mások és önmaga felett. És végignézi, hogyan is tűnik el szeme láttára egy ember, látja a furcsa mozdulatokat, tudja, már nem sokáig bírja a fennmaradást, s azt is, hogy ő kimenthetné, de nem teszi, mert... valami visszatartja attól, hogy a másik után vesse magát, s ugyanakkor a szégyellnivaló habozás perceiben gyorsítaná is a pillanatot, hogy csapjon már össze a homok végleg a fuldokló feje fölött, s így aztán már késővé, lehetetlenné válik az ugrás, a mentés kísérlete. Pedig tudja, hogy ez a fuldokló magával visz valamit, ami nélkül már ő sem élhet.

Csak a felszín

Aki látott már lángolni harmatos májusi búzatáblát, hallotta a ropogó, recsegő lángokat. Aki látott már a végkimerüléstől nyílként alábukó madarat, amint egestől elnyeli őt a víz, hallotta, amint szava, a kétségbeesett csipogás elhal, mintha legutolsó volna a föld kerekén. Hogy aztán eligya a hangot a napfényes kékség. És mintha mi sem történt volna – csak a felszín, a homok, a víz.

Reggelire Dominik mindössze egy pohár vizet és valamivel később három deci rostos gyümölcslevet ivott. Korántsem azért, merthogy a divatba jött méregtelenítő vagy tisztító kúrák útmutatásait követte volna, tehát afféle külső előírásokat. Nem, Dominik ilyesmikkel nem törődött. Hiszen a legkedveltebb ásványvizének palackján is a következő dőlt betűs jelmondat állt: *A tisztaság belülről fakad.*

Etrendjében nem igazodott egyetlen lílán derengő *new age* rögeszméhez sem, a népszerű reformtáplálkozási irányzatokat messze elkerülte.

Egészen más volt azonban a helyzet az öltözködéssel és a hajviselettel, ebben a tekintetben ugyanis hajlamos volt arra, hogy a legújabb és legmerészebb hóbortok hullámain „lovagolja meg”, kiváltképp abban az esetben, ha ezek a hóbortok mások szemében nemcsak izléstelennek és esztelennek, hanem egyenesen idétlennek tűntek. Ilyenkor túlszorduló örömet, csaknem kéjes elégtételt érzett.

Az elsők között volt például, akik gyöngyöt – konkrétan: fekete gyöngyöt – fűrtak a nyelvük hegyébe vagy a szemöldökük szélébe, és sokan az ő fején látták először azt a később szélesebb körben elterjedt frizurát, amelynek a lényege, hogy a rövidre nyírt hajba különös mintázatot, erre-arra indázó és hajlongó vonalakat beretvélnak, aminek köszönhetően úgy tűnik, mintha a fejet valami kúszó növényzet borítaná be.

Ami az öltözködést illeti, előszeretettel párosított meghökkenítő színeket egymással, neonzöldet, pinket és hupikékét, a legjobb divatházakból származó, méregdrága zakói alatt pedig többnyire idétlen, tarka vásári pólokát viselt. Nem mintha ellenállhatatlanul tetszett volna neki ez az összeférhetlenség; és nem is csupán amiatt öltözött így, merthogy el volt ragadtatva ezekkel a hóbortokkal, hiszen nem volt elragadtatva velük. Arról volt inkább szó, hogy ellenállhatatlanul sóvárgott a jól nevelt képmutatás díszkrét felszisszenésére, amely végighullámzott azokon, akik egy fogadáson, egy ünnepélyes megnyitón vagy valamely divatbemutatón látták őt.

A személye mindazonáltal nemcsak meghökkenést váltott ki, de ezzel egy időben valamiféle megbabonázást is, egy el nem döntött előjelű megilletődést, amelynek a háttérében minden bizonnyal éppen ez a gondosan adagolt összeférhetlenség húzódtott magyarázatként, ez a szigorúan felügyelt kihágás, ez a pontos határok közt mozgatott *egyensúlyvesztés.*

Dominik művészete, a mind nagyobb népszerűséget nyerő képei valószínűleg ugyanennek a kettősségnek köszönhetően érték el összetett hatásukat, egyrészt a botrányos, izetlen felkavarást, másrészt éppen ellenkezőleg, a csodálatot és a rajongást, mivel ezek a képek a felzaklatáson túl azért nem ritkán hűsbavágóan lényeges felismerésekre vezették a szemlélőt. A művek elemzői, a szellemtelen – és kevés kivételtől eltekintve herélt lelki – kritikusok soha nem is mulasztották el annak boncolgatását, hogy az egymásnak feszülő „energiák” micsoda mesterien fékezett tombolása okozza a „mellbevágó” megrázkódtatást, amelytől szinte kivétel nélkül minden esetben „istentelenül” tátva marad a szánk, ahogy mondták.

Visszatérve azonban oda, ahonnan elkezdtük: Dominik nem azért ivott reggeli helyett mindössze egy pohár vizet és két-három deci málnaszörpöt vagy sárgarépalét, mert az uralkodó divatok megszállottja volt, hanem mert ez egy mérnöki pontossággal kiszámított, szigorúan fegyelmezett *rend* parányi, mégis elhanyagolhatatlan része volt. Bosszantó tapasztalata szerint ugyanis, ha reggel szilárd ételt fogyasztott, sajtos-sonkás szendvicset vajjal, vagy vaníliás kiflilt, vagy akármi mást, amit rágni kellett, akkor felborította a teljes napirendjét. Nem az étel maga, hanem az evés műveletei, a harapás, a rágás, a nyelés tette ingerültté. Nem volt türelme az evéshez, úgy érezte, nemcsak akadályozza, egyenesen lehetetlenné teszi az összpontosítást, és ezzel gátolja a munkáját.

Márpedig ha nem tudott dolgozni, Dominik pillanatok alatt a kétségbeesés határáig sodródott.

Következésképpen mindent megtejt annak érdekében, hogy lehetőleg az összes felmerülő akadályt elhárítsa. Bárhol volt éppen, a kettő közül bármelyik otthonában, korán kelt, megivott egy pohár szénsavmentes ásványvizet, és beállt a zuhany alá, hogy lemossa, leátassa bőréről az éjszaka minden nyomát, a gyűrődéseket, a ráncokat, a felpuhulást. Álmodt, *álomképektől* zavaros gondolatai szintén hátráltatták a dolgát, hosszan engedte hát magára a vizet, előbb a forró, majd a langyosat, végül a jéghideget, egészen addig, amíg végérvényesen fel nem frissült. Felöltöztött, az egyik kényszerű alsónadrágot vette fel, és mondjuk a bíborszínű, lehetőleg vékony térdzoknit, majd egy agyonhasznált és repedtre kopott bőrnadrágot, amelyhez rendszerint püspöklika vagy rikoltó zöld pólót húzott, és az egész megkoronázásaképpen még a fekete inget is, amelynek a hátán, a lányosan kidudorodó lapockák közt feszülő részen, természetes narancssárga betűk állították: SEMMI NEM IGAZ. Végül pedig megivott egy pohár földieperlét.

Két otthona volt, két kísértetiesen hasonló, csaknem egyforma lakása a határ két oldalán, és mindkettőben hajszálpontosan így indult a nap.

És mindkét helyen hasonló volt a délelőtti folytatás: egy hatalmas fotelben foglalt helyet, hátradőlt, felpolcolta a lábát, és a mélyen, legbelül születő képekre figyelt: hogy a bonyolult szájakból és összefonódásokból milyen foltok vagy ábrák hívódnak elő, és ezek összeállnak-e képpé, megragadható alakot öltönek-e, hogy azután a szó szorosabb értelmében, a fotópapíron is előhívja majd esetleg, és így átjelölje őket a valóságba.

Dominik elmélyült fotós volt, bármilyen valószínűtlenül hangzik is ez a fentebbi bevezető után.

Igaz ugyan, hogy az ismert és sikeres berlini stúdióhoz szinte csak divatlapoktól, reklámügynökségektől és különféle irodáktól érkeztek megrendelések, és persze főként a kihívó pózokban

megragadott női testről készült fotókat keresték, sőt az is igaz, hogy ezek a képek a kimagasló technikai színvonaluk ellenére a könnyen fogyaszthatóság igényét szolgálták. A mentségére szólhat azonban, hogy ezeket a felvételeket nem ő készítette, hanem a keze alatt dolgozó fiatal alkalmazottak, az „inasok”, akiket bevalottan az eladhatóság, a siker, a minél nagyobb nyereség vágya fűtött, és izgatott, és motivált. Kétségtelen, hogy választhatott volna más segítőkét is maga mellé. Nem lehetetlen azonban, hogy ugyanaz volt a szándéka velük, ezekkel a pokolian tehetséges, ugyanakkor pokolian pénzéhes fiatal művészekkel, mint a meghökkenítő hajviseletével vagy a piercingjeivel vagy az izléstelen öltözködésével. Nevezetesen, a pukkasztás és a felkavarás, hogy tehát valakik, valahol felszisszenjenek.

Éppen ezért lehetett sikeres, felkapott és jól menő a berlini stúdió.

Lengyelországban viszont homlokegyenest más volt a helyzet, mintha Dominik valami furcsa kettős életet élt volna.

Hacsak tehetné ugyanis, havonta egy-két hetet Debnóban töltött, abban a városban, ahonnan a családja még gyerekkorában költözött el, és ahová csak hosszú évekként visszatért, miután már jómódú és keresett „sztárfotós” lett, és akkor is a

Borobudur egykoron

lehető legnagyobb titokban. Nyugalmat szeretett volna magának, egy helyet, ahol nem háborgatják, mert a nyugalomra egyre nagyobb szüksége volt. Rövid gondolkodás után Debnóra esett a választása, részben mert Berlinhez közel volt, alig két óra kocsival, részben pedig mert úgy érezte, a sorsa szövetében elvarratlan maradt egy szál, és elérkezett az idő, hogy ezt az elvarratlan szálát rendbe hozzák.

Berlin amúgy is kezdett túl sok lenni. Kelltek egy félreesőbb hely, ahol el tud mélyedni a képei után kutatva.

A debnói lakást az egyszerűség kedvéért a berlinihez hasonlóan rendezte be, ugyanolyanok voltak a falak, a bútorok, a parketta, a csempe, és hamarosan azon vette észre magát, hogy egyre több időt tölt benne. Az élete ettől kezdve bizonyos értelemben kettévált. Volt egy sikeres, fényűző berlini szál, és volt egy rejtett, csendesebb debnói szál, és a kettő nagyon jól ellenpontozta egymást. Egyikről sem akart, talán nem is tudott volna lemondani, ezért felváltva tartózkodott életének hol az egyik, hol a másik színhelyén.

Különös ritmust alakított ki ez a folyamatos ingázás, Dominik szinte a rabjává vált. Végül már nem is tudott volna elképzelni magának mást.

És Debnóban soha nem testeket, kizárólag csak falakat fotózott. Kezdetben a legszebb épületek, a száz évnél régebbi házak megsebzett, de szépségüket még mindig őrző falát, az öblös erkélyeket, a széles kapukat, a valamikor egységes világ maradvékát. Később a mellékutcák kezdtek vonzani, az egyszerűbb és szegényebb házak, a külváros megroggyant épületei. Ezek azt sugallták, a széthullás és a lerobbanás az, ami múlhatatlan, és ami jobban kiállja az idő próbáját, a szépséget viszont állandóan óvni és védeni kell, körül kell bástyázni minden oldalról.

Legvégül pedig már csak a Debnó körüli falvakat, az elhagyott szállásokat járta, a málló vakolatú falakat fotózta. Megszállottan kereste a legalkalmasabb romot, amelyet majd ki-merítő megfigyelések tárgyává tehet. Amikor pedig egy lakatlan, majdnem teljesen összedőlt tanyán a megálmódott rálátalt, attól kezdve Lengyelországban nem fényképezett mást, csupán ennek a néhány épületnek az egyetlen állva maradt falát. Minden napszakban és minden szögéből lefotózta, a legalkalmasabb nézőpontot kereste. Fokozatosan közelített hozzá, előbb távoli, majd egyre közelebb felvételeket készített. Délkeletre nézett ez a fal, és még mindig egyenesen állt, ha nem is sértetlenül, hiszen hullott a vakolat, és mindkét oldalán sebek csonkították.

Az újnapi vastag repedések által határolt részekben lemezekben hámlottak a sérült rétegek, akárha egy lassú film hosszan kitarított jelenetét látnánk a szakadt mozivászonon.

Dominikot ez az alig észrevehető, mindazonáltal megállás nélküli, szüntelen fogyatkozás érdekelte, a jelenetek, amelyek ezen a pusztuló falon lejátszódtak, az eltűnés kínosan elhúzódozó fejezetei, amelyek egyfelől fájdalmasak és fenyegetők, másfelől végtelenül megnyugtatók voltak. Hiszen mégiscsak az ember nélküli, *hibátlan* rend volt, ami ebben a pusztulásban elkezdte helyreállítani önmagát, gondolta. És éppen ez volt az, amit szeretett volna tetten érni, a szemmel látható pusztulás mélyén működő rejtett, kiismerhetetlen erőt, amely a szétesés mögött az újrendeződést mozgatta: ezt szeretett volna megragadni.

Tetes menységű fotót készített, száznál több tekercs hevert már a debnói lakás üvegszekrényében.

Mégis, folyamatosan úgy érezte, hogy a rendet visszaállító erőket nem tudja megőrkíteni, sőt mintha egyre távolodna tőlük a képeivel. Hiába készített a falról egyre közelebb felvételeket, e kiismerhetetlen erő tetten érésétől egyre messzebb került. Ugyanakkor mind inkább érezni vélte, hogy a széthullás és a pusztulás egy ponton egyszer csak önmaga ellentétébe billen át: mintha ebbe a vontatott, lassú haldoklásba burkolta volna bele magát mélyen az örökökvalóság. Mintha a pusztulás, az összeomlás és a felszámolás nem létezhetne másként, csak az örök újakezdés részeként, a szüntelen megújulások és újrendeződések megállíthatatlan láncolatának szükségszerű, ám önmagában mégis elhanyagolható mozzanataként.

Mindhiába érezte azonban Dominik mindezt csaknem kitapintható bizonyossággal, a képeken mindeddig semmi nem jelent meg ebből.

Az ismétlődő kudarcok miatt kétely kezdte emészteni, és növekvő bizonytalanság. Kezdett megkérdőjelezni mindent, amit addig alkotott. Hitványnak és feledhetőnek tűnt a szemében minden, amit ezzel a hiányos, elégtelen, és így a céljaira tökéletesen alkalmatlan „művészkedéssel”, vagy ahogy a legkeserűbb perceiben nevezte: ezzel a fényképezés körüli „kurva nagy felhajtással” mindaddig létrehozott. A sors iróniaként azonban, míg debnói magányában a művészi képességei miatt tépelődött, addig Berlinben minden a legnagyobb rendben ment. Lengyelországban az izzó terveire folyamatos kudarc választott, Berlinben

viszont az egyre lohadóbb kedélyre kitarító siker volt a felelet. Kelltek a nők, mi tagadás, egyre jobban keltek a kihívóan öltözött vagy épp ruhátlan női testek. Már nemcsak az ügynökségek és a divatcégek, hanem a képtárak, a bemutatótermek és a nemzeti galériák is ilyen fotókat rendeltek, és Dominik stúdiója volt Berlinben a legkeresettebb, ami persze nem volt véletlen, hiszen a legjobb fényképezészek fotózták ebben a stúdióban a legszebb nőket; ha ugyan lehet szépségről beszélni a nők kapcsán.

Dominiknak ugyanis egyre inkább az volt a meggyőződése, és ebben bizonyára nem kis szerepet játszottak a lengyelországi kirándulások, hogy amit női szépségnek nevezünk, annak a *valódi* szépséghez az égvilágon semmi köze. Lehet, hogy valamikor volt, ezt nem tudta volna cáfolni, de ha volt is, mostanra ez maradéktalanul eltűnt, ez holtbiztos.

A valódi szépség sebet ejt a láthatón, *hajszálvékony* repedést üt rajta, és ezen keresztül megsejtethetünk valamit arról, hogy mi lehet az, ami a láthatón és tapinthatón túl van. Egy leomló fal például, a lemezesen pattogzó festék, vagy a vakolat helyén maradó mélyedések: ezeknek igen, gondolta, ezeknek van köze a széphez. De vajon mi lehetne szép egy mellen például, a duzzadó és kidomborodó, vagy épp lapos és lötytyedt tagokon, és mi lehet szép egy váll, egy térd, egy comb simaságán, vagy egy elnyíló mosolyban például, amely felfedi és kimutatja a fogak életét.

A valódi szép a szó szorosabb értelmében is egy megfoghatatlan, mégis létező *ígéret* utal, egy hibátlan, egyszerű és tiszta létezés lehetőségére, aminek köszönhetően, ha csupán néhány szivdobbanásnyi időre is, a kötelmekről való szabadulás lehetőségét villantja meg. Ezzel szemben, amit női szépségnek nevezünk, éppen ellenkezőleg hat, megbéklyóz, rabul ejt, súlyos láncokat szorít ránk, mondhatni: önmagunk *merev* szobrába zár.

Magányos debnói perceiben Dominik legalábbis így gondolta.

Berlinben viszont épp ekkoriban – és figyelemre méltó módon épp eme benyomások által ösztönözve – készítette el a legsikeresebb női sorozatát, amely végül a nemzetközi hírnevet és elismerést is meghozta számára.

Ez a sorozat ugyancsak aktokat ábrázolt, majdnem teljesen pucér női testeket, nem teljesen hétköznapi módon.

A modelleken nem volt semmi egyéb, mindössze egy vastag talpú főhéher borszandál, amelynek a talpa szintén fehér volt, hogy a képeken ez fehér talp összemossódjon és egybeolvadjon a fotók háttérével, a fehér mennyezettel.

A háttérrel ugyanis ebben az esetben a mennyezet képezte. Dominik egy erős üveglapot hozatott a műterembe, a megfelelő magasságban rögzítette, és a fehér szandálos lányokat erre az üveglapra küldte, egyesével. Ő maga aztán az üveglap alá állt a gépével, és onnan, ebből a szokatlan nézőpontból készített fotókat.

Az előhívás után láthatatlan talpból kiinduló, valóságosan testek jelentek meg a képeken, ormótlanul vastag combok, kettős félhold alakú groteszk fenekék, és valahol e húshalmok mögött eltűnőben, aránytalanul kicsi, a semmibe vesző, nevetséges fejek.

Ezek a fotók valóban elég jól sikerültek.

Huszonegyet választott ki végül közülük, huszonegy alulról fényképezett meztelen női testet, kinagyította és bekereteztette őket, majd kifejezéstelen címekkel látta el őket. *Akt alulnézetből #1, Akt alulnézetből #2, Akt alulnézetből #3,* és így tovább, egészen a #24-es jelzetűig.

Ez volt az a műve, amely osztatlan sikert és nemzetközi elismerést eredményezett.

Az aktsorozat, amelytől a nemzetközi kritikusok mind, egytől egyig, úgymond elélveztek.

Ha nem fájtna volna a feje, talán másképp... Nem, ne is kezdjük így, ilyen apró-cseprő kifogással, mintha épp a fejfájáson múlna, hogy... Mintha nem zuhant volna tragikus letargiába hetekkel, hónapokkal korábban, és ebből a gödörből azóta sem tudott kikapaszkodni... azóta nehéz söröslovak hordós szekereket vontatnak hátul a koponyájában... azok a cudar szekerek! Oda-odapattintanak a jól tartott muraközinek, legyesen, has alá, ahol érzékeny a bőr... Hetek óta hallgatja a lovak fűjtatását, és tudja, hogy ebből sem következnek semmi.

Béri Ferenc József lesimította jól fésült haját, mely mintha letapadna, mint ébredéskor, izzadt álmom után, mielőtt Pomádé hajbalzsammal dörzsöli meg, és eligazítja a mosdóállványnak támasztott tükrőben. (A szobaasszonya kannában meleg vizet hozott, de mire megmosakodott, a víz kihűlt.) Hetek óta lovak fűjtatnak mögötte, hallotta a dübörgést belül, a fejkoponya ürege felől, a megbízhatóan egyenletes dobogást, *mert, akár az isten, sem siet, sem késik a napi sörkiszállítás*, és Béri, az Első Magyar Részvény Serföződe első számú könyvelési szakembere csaknem odacsapja a tükröt; *hát se siessen, se készen*, az univerzumát...

Úgy dobogtak azok a söröslovak, ahogy tér és idő – vagyis a német nyelvű üzletmenet – bonyolult adminisztrációjában a megrendelések és a kiszállítások, monoton rendben.

De mért lenne másképp? Vagy ugyanúgy kérdezhettém: miért ne lehetne?! Béri Ferenc József, miután haját hátraigazította, megérintette ölében tartott kalapját, és néhány centiméterrel arrébb mozdította, majd könyökét feltámasztotta a kerek kávéházi asztal peremére, és hosszú, porcos ujjait újfent összekulcsolta a kalap mellett. Hosszú tízpercek óta Sekrestyést várta, akit Ördögnek nevezett, mint mindenki, háta mögött és szemtől szembe is, némi gúnyal (bár egyikük sem tudta már, hogy Sekrestyés mivel szolgált rá erre a megvető csúfnévre). Ismét kitekintett a Kőbányai útra a széles éttermi ablakon keresztül, hogy legalább egy-egy szoknya segítene az időt arrébb billenteni; egy-egy ingaóra, sietős vagy éppen rátarti emberi metronóm..., de nem; még az sem; nem billegett a Kőbányai úton valamire való duplasarkú cipő. A kövezett járda kietlennek mutatkozott ezen a délelőttön.

Béri Ferenc József hetekkel korábban arra a következtetésre jutott, hogy a világ megőrült, elvadult, mint egy ablak alá kitett, csomónyi pünkösdi rózsza áprilisban, és ennek csakis *elhasalás lehet a vége*, ahogy Pesten mondják. Kőbánya pedig kimonodottan olybá tűnt a tisztára suvickolt éttermi ablakon keresztül, mint egy átépítési terület. Mintha a Jászberényi út tétjékán mindenki építkezne..., már nem elég a Csósz-torony, még ez a Vízmű Társulat is... Víztorony! Mint a Margitszigeten! De tornya a katolikusoknak a Szent László téren, az előjáróság szomszédságában (Lechner Ödön, mondják, maga fuvarozta a díszes Zsolnay-cserepet, darabonként, nehogy egy is törjék – de hát ez csak pletyka), és végre a reformátusoknak; iskola épült a Kápolna és a Liget téren; és az elektromos vasút sínparjai a híres kőbányai vendéglők hétvégi látogatóival együtt kihozták ide a fogházat és a temetőt, e két intő ujját időnek és hatalomnak; és egy postahivatalt is lepottyantottak a Fillér utcába. Sőt, a Danaidák nemszeretem kútját is ide röpítette valami mesebeli dzsinn a Ferenciek teréről... Ez pedig kegyelemdőfés Kőbányának! (Ugyanis konszenzus alakult ki arról, hogy a kút „másodvonalbeli”). „Vége a régi szép, sertéskereskedelemmel megelégedett időknak”, gondolta sóhajtva Béri, és még messzebbre pillantott, a modern technika vívmányai, a füstölő üzemek felé – mintha a jövő ködképeit pöfögnek a téglaláb rakott, kerek kémények is... Nemcsak a Részvény Serföződe, a Dréher, a Királyi és a Polgári sörgyár, de még lámpagyár is! Magyar fém- és lámpagyár Részvénytársaság! Kőbányán! Béri felhorkantott, talán a jövőt elirigylve; hiszen bevétel és kiadás egyenlegét jól ismerve, pontosan tudta, hogy az üzemiéjét jövő nem rossz befektetés..., s ha más nem, ezt a tételt ékesen bizonyította a vastag téglakerítéssel óvott Dréher-kastély, melyet Huber József – vagy az a titokzatos dzsinn? – esteről reggelre épített fel...

– Ezt a helyet mióta nevezik Aranykeréknek, fiatal barátom?
– A honfoglalás óta, Béri úr.

Acsaknem kopasz csapolópincér, akit valamilyen oknál fogva mind Pista úrnak neveztek (valójában Szeg Sándor névre hallgatott a lelkem – de hogy hívhatnák valakit így, hogy Szeg Sándor?!), úgy állt mögötte, mint egy árnyék, és mivel egy rejtélyeskedő fiatal páron kívül senki sem ült a nagyteremben, úgy döntött, hogy kivárja az idejét, amíg az ismert vendég méltóztatik végre észrevenni; és csakugyan, Béri csakhamar fölrezzent a látomásból, melyben a növekvő várost már nem is növényhez, hanem timsókkristályhoz látta hasonlatosnak, mely egyre több felületet épít magára, a túltelített oldatból kiszívván a sókat, talán hogy még több kristálytükrőben csodálhassa magát, és a valószínűsítő kérdést („Még egy pikkolót, Béri úr?”) be sem várva, egy kézlegyintéssel elhessentette a pohár ködképet is, Pista úrral egyetemben... – hetek óta fájtna a feje, és épp ezért *a lehető legkevésbé találta kívánatosnak* azt a kompián, ha a véleményét megkérdezi, amely a belváros irányából hirtelen, csörömpölve buggyant be a helyiségbe.

„De hát – vélte Béri –, érzékenységből túlságosan vastag resz jut az utóbbi időben.”

A társaságot vastag, tömött, vaddisznóbajszú férfi vezette, aki mindjárt a nagy asztalhoz telepedett, melyet a terem közepén megterítve tartottak; ám amelyet épp ezen oknál fogva (vagy valami egyéb, rejtélyes szokásjog miatt) a legritkább esetben foglalt el a *csak úgy* bekukkantó vendég. Az asztalokat egyébként apácaráccsal választották el az Aranykerékben, és a bejövők épp megfelelő helye nyílt ezekben a bokszokban, ha

Borobudur most

PRÁGAI TAMÁS

Serivóknak való

ugyan nem ment hátra, a „haláskertbe” a vendéglőn keresztül. Másrészt pedig, ami az ezen bokszokban való helyfoglalást igazán kívánatosá tette, az éppen a terítés procedúrája volt, és épp erre elég nagy hangsúlyt helyeztek az Aranykerékben..., mert ugyan kit ne árasztana el az életöröm, amikor egy keményített fehér kötényt akkurátusan elébe teríti a damasztot? Béri többször megállapította, hogy az alacsonyabb Jolinknak rozmarin, a magas, ében tekintetű Rozálynak ellenben kifejezetten levendulaillata van, vélhetően a ruhásszekrényben elhelyezett fűszernövények miatt.

De hol volt még az ebéd! Ami a szomszéd asztalnál készülődött, az nem volt más, mint afféle megkésített früstök, vagyis *gáblé*, és a társaság hangadója, aki eltűzöttan vastag szemöldökös bajuszszörzetet viselt (vannak emberek, akik emberi társaságban való tekintélyüket megjelenésük szokatlanságának köszönhetik), a terített, széles asztalnál a bejáratnál szemközti főhelyet foglalta el, a reggelihez komoly előkészületeket tett – ami abból állt, hogy kerek keménykalapját Pista úr kezébe nyomta. Pista úr – ettől a kéréstől meghökkenvén – némi megvetéssel helyezte azt el a sarokban álló ruhafogason. „Ehetnék kérem abból a velős rántottából, melyet egyszer már megpróbáltam... talán három hete”, vetette fel ez a nagybajusz, ki tudja, miért, némi maliciával, és hirtelen mozdulattal a melléje letelepedő, keszegforma öreglegénynek nyújtotta az étlapot, „Tanulmányozza csak maga ezt az aktát, Kálmán.” „Hogyne, kérem”, válaszolta Pista úr; nagybajusz viszont, mivel éppen erre várt, a nem igazán eredeti emberek szokása szerint lecsapott a szavaira: „Tudja, kinek kell a maguk három hetes rántottája! Frisset hozzon!”

Béri meglepődve vette észre a kellemetlen kompiánban azt a fiatal mérnököt, akivel alig egy hete tárgyalt az új rakodóállás megépítése ügyében. Ámbár az építés esztendő kimondottan az ő asztala, a fejlesztéssel kapcsolatos költségek adminisztrációját is az új szabályzat értelmében az általános könyvelésnek kellett intéznie. Biccetett tehát, és a fiatal mérnök arcán örömmel nyugtázta azt a feszült zavart, mely saját társaságát ítélte el. Béri elmosolyodott, és vastagbajusz hangadó szavait ezzel a mosollyal verte vissza. „Nézzük előbb a sert!” adott utasítást ugyanis ez, és ezzel odébb toltá időlegesen a reggeli gondolatát. „Így, vasárnap délelőtt, mi sem esik jobban, mint egy korszó ser!”

Pista úr beleegyezően bólintott.

– Tehát korszóval az uraknak?

Habár a helyiség kegyeiért a Dréher Antal sörszabadalma óta gombamód szaporodó kőbányai serföződek mindegyike ve-

tekedett, az Első Magyar Részvény, a Serház Társaság, sőt a Polgári és a Királyi serföződek is, az Aranykerékben nem csapoltak mást, csak a Részvény termékeit, a tavaszt, a királyt, a márciusit, a dupla márciusit és a bak sört. (Ezért járt a Részvény valamennyi lelkiismeretes dolgozója az Aranykerékbe.) Nagybajusz kiragadott egyet a pillangóként körbeperdülő korszók közül, és mintha csakis arra akarná használni a pillanatot, hogy *bemutakozzon* Bérinek, a következő kérdést dobta elé: „Ismeri maga Szatmári Jenőt?” A korszót a magasban tartotta, hogy minél jobban kiaknázhassa a pillanat ünnepélyességét. „Maga vagy vár valakit, vagy szerelmi bánatba esett..., ámbár korántsem zárja ki egymást ez a kettő” – tett hozzá gyorsan valami éleslélméjűséget. Saját mondását nyugtázva felbőffenve nevetett, és a korszót leeresztve végre, az asztalhoz koccantotta („százötven évig!”), majd ismét Bérít adresszálta a következő klapanciával: „Legjobb nyugtató, legjobb ajzószó – szerelmi bánatra legjobb szer a ser...” Vége széles ajakához támasztotta a korszó peremét, és dönteni kezdte az aranylő folyadékot, a kemény, fehér hab feltorlódtott a bajusz körül, és a korszóból gyöngyözve szakadtak fel a buborékok.

Ez a klapancia pontosan jellemezte ennek a délelőttnek az ürességét és kietlenségét – már ahogy azt Béri látta; de Szatmári (már a nevet is megtudtuk) szemlátomást megelégedett a szerény sikerrel, melyet fölbőffenő nevetés formájában szüretelt le. Tokája alá biggyesztette a fehér asztalkendőt, és nekilátott a tojásos velőnek. Béri számára félszavakból, mondatokból kiderült, hogy tulajdonképpen egyetlen témájuk van: hogyan lepjék meg Misztucsot (de ki lehet az a Misztucs, akinek szerb merénylőre emlékeztető neve van, és bizonyára nem iszik mást, csak rummal ízesített zaccos kávé), de egyébként ez mindegy is. Teljesen mindegy, hogy ki az a Misztucs, aki épp aznap tölti be az ötvenet. A velőszafittal átítatott beszélgetésből Béri azt a teljesen értelmetlen mondatot hallotta ki, hogy „az nem jó, az túlságosan hosszú, elvégre hatunknak együtt csak tizenkét farpofánk van...” – pedig kínosan próbált *nem figyelni* asztalszomszédaira, hiába; az étkezéssel járó zajokon keresztül törték magukat az egyezkedés mondatai. „Megvan! Boldogságot! Épp tizenkét írásjel”, és valakit máris kiszalasztottak, hogy nézze meg, jön-e már az a Misztucs, és ha jön, akkor tartóztassa fel.

Valami zárandoklat indult az Aranykerékben.

A „tagok” párosával tűntek el az illemhelyiségben, ahonnan hamarosan elégedett arccal bukkantak elő. Az utcáról pedig hamarosan beszaladt valaki, hogy „jön a Misztucs”.

Ekkor az egész csapat – a fiatal mérnökkel együtt, akinek az arcáról nem tűnt el az oajos csillogás – hátat fordított a bejárat ajtóinak és föl sorakozott a nagyasztalnál, majd, mintha begyakorolták volna, egy emberként letolta nadrágját és alsóneműjét, sőt, többen öregesen előre is hajoltak. Tizenkét, fehéren ragyogó farpofán a következő jól olvasható felirat volt látható: **BOLDOGSÁGOT!**

Ekkor kinyílt az ajtó, és valaki belépett az Aranykerékbe: de nem az a bizonyos Misztucs. Sekrestyés érkezett meg, miután kerékpárját a vaskorlátok támasztotta. Egy pillanatra megtorpant, aztán zavartan elnézést kért, „erről az oldalukról nem ismeri az urakat”, mondta. Jó lett volna, ha a mondatát valami félszeg emlékezetnél több is örzi, mondjuk, egy tálaló vitrin üvegebe karcolják az Aranykerékben – de még csak ennyi sem történt.

KIRÁLY ZOLTÁN

Találkozás jógalánnyal

fél lábon állok.
transzban vagyok.
három órája
rózsabimbónak képzelem magam.

Viselt dolgok

látszik már a nap vége.
a Mayában sört iszom,
Zsófiában sosem lesz béke.

napom nyugtával
röhögve kerget a halál
a Lövölde térre.

Családterápia

nősülj meg, mondják barátaim,
ha nem költőéletet akarsz élni.
járdaszegélyen szívárvánnyal halni.

házasodjál, mondják,
meglátod, a család biztonsága.
(persze az elváltabbak ettől tartózkodnak...)

nem úgy, a heti két nő közt futkorászás,
pénzigényes mikor-melyikkel-hova-megyek menedzselés.

Férfifiók

beköltöztünk.

a konyhaszekrény hat fiókjának egyikére
K. rámutatott: legyen ez a férfifiók, mondta.
abban kellett volna tartanom a:
biciklimet
kétes sörözéseket barátaimmal
féltett bicskagyűjteményem
utcán lányok farának nézését
a hülye fociközvetítést
sáros cipőmet
és csúf festményeim.

aztán K. elköltözött.

Lányok verse

Óh, ti ingvasalások,
óh, te cipőfényezés!

Elhasznált agytekervények,
s a mell még ketrecében hál.

Halál read, hallgató férfi fül!

Kései vers a kocárdi állomáshoz

tetvek, kint is, rajtad is.
pompás könyvbemutató után,
személyvonaton.
legalább annyira akarsz,
mint én a vodkát az „Utazóban”.

Bekapjuk.

A nőkről, a buddhizmusról, Rinpocséról és tanításairól

fiam,
ha találkozol egy nővel,
mélyen egymásba néztek,
és reggel Buddha azt mondja:
Ember, ezt neked szántam. Vedd el.

ha találkozol egy másik nővel,
erkölcsöt feszíttek,
és Buddha reggel azt mondja:
Ember, ezt is neked szántam. Vedd el.

bármilyen nővel találkozol,
ha Buddha reggel semmit sem szól:
állj odébb.

Macskák ülnek az ablakban. Guvadt szemmel bámulják a főút forgalmát. Unottan ásítognak, egymás szőrére nyaldossák kényeskedő nyávogással. Hosszasan nyújtózkodnak. Gerincük görbülete, mint az egy púpúak háta.

Gazdájukkal élnek együtt hosszú évek óta. Annyira ellustultak, hogy már a pamutgomolyaggal sem játszanak. Az ódon, nagyméretű lakás kopott kanapéján van pihenőhelyük. Az egyik leugrik a párkányról és elterül a karmoktól rojtzott párnán. Doromboló, gurgulázó hangon hívogatja társait, de ők csak ülnek az ablakban, guvadt szemük az üveget nyomja.

A késő őszi szürkület belepi a várost. A macskák sziluettje kirajzolódik az ablakon át. Hirtelen mind a tizen a bejárati ajtónál tülekednek. Az ilyenkor megszokott kulcszörgés zene füleiknek. Imádott gazdájuk érkezik. A nő az asztalra helyezi a szatyrot. Kiengedi kontyba szorított ősz haját. Vékony lábszáráról lehúzza nejlonharisnyáját. Beesett mellkasáról lefejtí köztött mellényét. Rendezetlen, fekete szemöldökkel rámázott szemét megdörzsöli, így tornáztatja fáradt látóizmait. Macskái közé guggol. Gügyögő hangon babusgatja őket. Felmásznak a nő ölébe, vállára, fejére.

– Édes, szép cicáim, mit hozott nektek a mama? Mit csináltak egész nap? Hoztam finom falatokat. A hentesnek mondtam, hogy a leghájasabb csirkemáját adja. A világon csak ti vagytok nekem.

A macskák értik az emberi duruzsolást. Hízelegnek, dorombolnak, tekeregnek az asszony lába körül. Ráun a színjátásra, türelmetlen nyávogásba kezdenek.

Minden este hét órakor rázendítenek a macskazenére. Ez jelenti a vacsoraidőt. A tíz fémtányérka katonás rendben sorakozik a konyha kövén. Nagy a hancúr. A macskák körbe-körbe rohanganak, s addig nem nyugszanak, míg a vérben tocsogó csirkemáját meg nem kapják. Elégedett nyámnyogás, cuppogás hallatszik. Az asszony az erkélyen áll, cigarettával kezében, macskáiban gyönyörködik. Tekintete a háztetők fölötti messzeségbe kalandozik. Emlékek. Három gyermeket szült. Kettő meghalt. A harmadik isten tudja merre jár. Talán már ő sem él. Barátai nincsenek. A macskák egyébként sem túrnek senkit gazdájuk körül.

Évekkel ezelőtt az egyik szomszédasszony átment kávézni, a felét sem itta meg, amikor a macskák a lábának estek és véresre karmolták. Alig tudott elmenekülni. Azóta senki nem csönget be hozzá. Kivéve a postást. Rá is fújtak a minap, pedig rendszeresen visz nekik párizsot. Néha egymásra is féltékenyek. Olykor csomókban lóg ápolat szőrzetük.

Az asszony becsukja az erkélyajtót. Foteljába ül. Nincs kedve enni. Elég volt a cigarettá. A macskák a karfára ugranak és megkezdik esti szertartásukat. Gazdájuk mosdatása következik. Reszelő nyelvükkel a nő szemét, haját, fülét, arcát nyaldossák. Finoman csipkedik tühegyes fogaikkal bőrét. Az asszony aléltan túri, végül álomba zuhan.

A kertben játszik gyermekeivel. Férje tüzet éleszt a bogrács alatt. Kislánya hahotázik a bukfencező fivérein.

A telefon durva hangjára riad fel, a macskák is felnyávognak. Kimért mozdulattal emeli fel a kagylót.

– Halló! Ki az? Kicsoda? Nem értem... Kicsoda? Honnan? A fiam? Nekem nincs fiam.

– Mama én vagyok, tényleg én vagyok, a fiad. Külföldön éltem. Bocsáss meg, hogy nem adtam hírt magamról. Drága mama, mi van veled, mikor láthatlak? Van ám unokád is, egy

édes kislány, igaz még csak három hónapos. – Ömlik a szó a fiúból, mint a gyónó bűnöséből.

Az asszony csak nehezen fogja fel, hogy a rég elveszett fia él? Unokája van?

- És, és mikor látlak benneteket?
- Akár már holnap, mama.
- Az jó, mert holnap nem dolgozom.
- Alig várom, hogy lássalak, mama!
- Jóóól van, jóóól van, gyere csak... fiam.

Éjszakai izzadságban úsztatott emlékek kínozzák. Hajnalban kikészülődik rég nem tisztított, macskaszőrös ágyából. Ősz haját kontyba szorítja. Felölti csipkével díszített, fehér kötényét, és hozzálát főzni. A hűtő tele van fagyasztott csirkével. Májuk kell a macskáknak, de húsuk alig fogy. Most jól jön a vendéglátáshoz.

Emlékezett, hogy fia mindig csirkepaprikást kért nokedlivel, ha az ő kívánsága került sorra.

Délben megszólal a basszus hangú csengő. A macskák az ajtónál teremnek, kíváncsian néznek hol az ajtóra, hol egymásra.

Az asszony nehézkes mozdulattal nyit ajtót. A fiú nagy hévvel toppan be. Felkapja törekeny anyját, és körbe-körbe forogva csókolja a törekeny nőt. Olyanok, mint szélkakas a tomboló viharban.

– Mama, itt van a családom.

Mary alig ért magyarul, de szorgalmasan tanulja. Itt van a pici Erzsike, már mosolyog. Annyira boldog vagyok, hogy együtt van a család. Hogy élsz, mama? Látom, kicsit kopottas a lakásod, de ne félj, veszek neked új bútort, szép ruhát. Adok pénzt, hogy ne legyen semmire gondod.

A nő fokozatosan feloldódik, visszatérni látszik elveszett kedve. A macskák is vidáman futkorásznak. Napok, hetek múltnak el békében, vidámságban.

A szomszédok azt sugdossák, hogy megjött a macskás nő esze, még hízott is. És milyen szép ruhákban jár. Próbálnak vele barátkozni, de az asszony bezárja előttük az ajtót.

Egyik nap a fiatalokat behívják a rendőrségre, útlevelük rendezése miatt. A babát az asszonyra bízzák. Nyugodtan alszik pólójában. Egy idő után sírás hallatszik. A nő karjába kapja a gyereket. Fel-alá rohangelve csitítja a bébit. A macskák is vele futkosnak. A baba abbahagyja a bölgést, szípig egyet-kettőt, és ismét elalszik.

Az asszony feje megfájdul. Kimegy az erkélyre. Becsukja maga mögött az ajtót és rágyújt egy cigarettára. A rácsának dölve, füstkarikákon át látja jövőjét.

Új családjával egy kertés házban élnek. Unokájával a fűben játszik. Fia tüzet gyújt a bogrács alatt. Menye valami amerikai dalt dudorászik. A szomszédok átköszönnék. A macskák körmeiket élezik a fák törzsén.

Talán fél óra telt el, amikor egy bögő motor hangja vet véget álmának. A szobában csend van. A nő belép az ódon helyiségbe. A macskák a párna körül ülnek, véres cafatokkal a szájukban. Cumi a földön, a pólya szálakra tépve lóg a karfán. Börcafatok a vörös színben úszó szőnyegen. A baba arca szétcincálva, teste darabokban. Az asszony kétségbeesetten kapkod ide-oda. A húsdarabokat összeszedi. A csecsemő kezét a fotel alatt megtalálja. Próbálja összerakni unokáját. Ringatja, simogatja, magához szorítja, és bölcsődalt dúdolva nyugtatja. Mosolyog.

A macskák az ablakban ülnek. Guvadt szemmel bámulják a főút forgalmát. A késő őszi szürkület a várossal együtt belepi őket. Sziluettjük kirajzolódik az ablakon át.

Karcagi Magyar Margit

A kislány naponta átmegy a szomszéd házba. Szeretné öreg barátjának különös megváltozását visszafordítani, vagy legalábbis megérteni. Nem fél az öregtől, aki mostanában teljesen felöltözve fekszik a konyhai heverőn, és néha nem is vesz tudomást ottlétéről. Így csak üldögél a heverő melletti zsámolyon, és olykor kisimítja térdén rövid kis szoknyáját. Az öreg félrefordított fejjel fekszik, és kinéz a konyhaablakon. Múlt évben még ott álltak az ablakpárkányon lyukas fazekakban Irma néni paradicsom- és paprikapalántái. A meleg napsütéstől szépen fejlődtek. Most üres az ablakpárkány, a fehér, megrepedezett olajfesték a kislányt az öreg kérges tenyerének érintésére emlékezteti, valahányszor megsimogatta fejét. Az öreg a dáliaik fehér fejét nézi. A virágok tányérja megérinti az ablaküveget. A szirmok széthajlanak középről kiindulva, mint a nevető öregember arcának ráncai. De az öreg nem nevet már. Néha visszarángatja magát a jelenbe, nehézkesen feláll és megnézi a konyhakredenc eltolható üveglapjának vájatába dugott fényképet. Családi fénykép. Középen ő maga áll, mellette Irma. Azután a három gyerek és az öt unoka. A még boldog nagycsalád. Vagy felhúzza a faliorát – ez a mindennapi procedúra különíti el számára a napokat egymástól. Nem néz a számlapra, mert a mutatók helyett csak egy végtelen összefüggést lát. Fehérek a kardvirágok is az előkertben. A fehér dáliaik és kardvirágok voltak Irma néni kedvenc virágai. Maradjon minden a régiben, mondják az öreg gyerekei, akik a házban és a kertben a legszükségesebbet elvégzik. Felváltva jönnek a hétvégén a távoli városból. Teli kosarakat és edényeket hoznak: a magára maradt apának az egész heti eleséget. Azokon a napokon a kislány távol marad. Elüldögél az alacsony, zöldre festett padon nagyszülei háza előtt és lábait lóbálja. Elnézi a bodobácsok sétáját a pad melletti hársak törzsén. Néha átpillant a szomszéd ház elárvult padjára. Sárga és halványzürke zuzmó lepte el, amióta senki se használja már. Ezen a padon ült az öreg három évvel ezelőtt, amikor a kislány első ízben nyaralt nagyszüleinél. Esteledett, az utolsó napsugarak még előntötték a kocsiutat, de a hársak alatt már sötétbe fordultak a Bakony felől közeledő árnyak. Óvatosan átmegy az öreghez és megállt előtte. Az öreg agyonmosott vászonnadrágot és elnyűtt gallérú, de gondosan foltozott inget viselt. Barátságos kék szemével nézett a gyerekekre és helyet mutatott neki maga mellett.

– Hogy hívnak? – kérdezte. – Nadja – felelte halkan a kislány. – Különös név, mondta az öreg. – De odahaza mindenki Nadinak szólít – tette hozzá a kislány sietve. – Nadi, Nadi – ízlelte az öreg az idegen hangzású nevet. – Tudod mit? Én Nádi rigónak foglak szólítani – mondta azután, és arca felderült, mint nyári zivatar után a táj. – Az egy kis dalos madár, a nádasban él. – De hiszen én nem vagyok madár – nevetett a kislány, és cipője orrával vonalakat húzott a homokba. Az öreg oldalról nézett rá. Sima szőke haját nézte, amit lófarokba kötve viselt. Kétoldalt egy-egy fémcsat tartotta össze a rövidebb, makrancos tincseket; néhány közülük még így is elszabadult és a fülére kunkorodott. Magas, boltíves homloka volt a kislánynak, lesegett szeméire hosszú szempillák borultak, ajkai puhán pihentek egymáson, amikor hallgatott. A kislány szótlanlansága nyerte meg leginkább az öreg parasztot. Semmi szelesség, semmi ugrádozás vagy szóözőn. Csak a gondolatok világos hágsói. Merőben más volt ez a kislány, mint legkisebb unokája, az örökké fecsegő, ficánkoló Julika. Hosszasan egymás mellett ültek teljes egyetértésben, anélkül, hogy egy szót is váltottak volna. Nyelvük is összekötötte őket. Bár egyikük se beszélt a másik nyelvét tökéletesen. De a tökéletlenség is harmóniát teremthet. Az öregnek német neve volt. Ezen a nyelven érintkezett feleségével is. A kislány is németül beszélt. De ha az öreg németül szólalt meg, az úgy hangzott, mintha egy molyos ládából került volna elő a szó. Ez a nyelv olyan volt, mint a rég divatjamúlt ruha, amelyről egyik-másik gomb hiányzott. A kislány pedig úgy beszélt a másikat, az öreg mostani nyelvét, mint ahogy a tengeren apró, gyámoltalan fodrok bukdácsolnak. A 80 éves korkülönbség nem számított, ha egymással beszélgettek.

Irma néni a múlt nyáron váratlanul meghalt, s az evvel járó változások Nadit fájón érintették. Rögön megérkezése után nagyszülei háza végéhez szaladt, a drótkerítéshez, amelyen keresztül egész kicsi korában kilívégeket és szikkadt kenyeret dugott át Irma néni kacsáinak és tyúkjainak. Megdermedt. Sehoh az udvarban a kacsák fehér felhője, sehoh a szemétdombon kapingáló tyúkok. A gazdasági udvaron a baromfi által azelett tövig lecsipegetett fű most csimbókokban sarjadt mindenfelé. És a disznóól ajtaja nyitva állt. Se baromfi, se disznó már! Első gondolata az volt, hogy nagyanyja most aztán mindig kinyithatja a fürdőszoba ablakát, amit az istállószag miatt eddig csukva kellett tartani. De nagyanyja elmondta, hogy Irma néni meghalt a múlt hónapban. Lélekszakadva rohant át az öreghez. A heverőn fekve találta, nagyon le volt fogyva, és arcát borosták verték fel. Fekvőhelyére mutatott: – Itt, ezen a heverőn történt. Itt találtam éjszaka idején. Csak kicsit ki akart menni, mert nem kapott levegőt. Nadja rémülten gyűrögette zsebkezdőjét. Nem tudta, mit mondjon. Azután az ajtóhoz futott: – Most mennem kell! Az öreg nehézkesen felállt, hogy kikísérje. Nadinak feltűnt, hogy a bútorokba fogódzott és a ház falába kapaszkodott. – Nem akar a gyerekeihez menni, a városba? – kérdezte a kislány a kapuban. – Két hétig voltam náluk, de nem volt maradásom. Vissza kellett jönnöm. Ez itt az én életem. Jobb így, Nádi rigó, hidd el. A gyerekeim is megértették. Nem erőszakoltak. Nadja szeméből kicsordult a könny, mert így csak az öreg szólította. Olyan volt az köztük, mint valami titkos szövetség.

Egész nyáron át hiába kukucskált át a szomszéd udvarba. Az alacsony zsámoly a fészker falánál, amin az öreg munka végeztével az esti napsütésben meg szokott pihenni, üres volt.

A tavalyi piros paprikafüzérek megfakultan lógtak a fehérre meszelt falon. Az öreg csont és bőr macskáik egész elvadulva kószáltak a szomszéd kertekben. A burjánzó udvar és kert felett lassanként ősze fordult a nyár tengelye. Az ég minden este véres csatater volt és a ház ablakai parázssal teltek meg. Nadi úgy szerette volna még egyszer hallani az öreget arról mesélni, hogyan is építette át a szülei telepes házát, amihez a hatvanas években modern homlokzat és két nagy ablakos szoba épült. Az öreg házból csak a tyúkól, a tehenek és lovak egykori istállója és a fészker maradt meg. Jobban szerette volna érteni az összefüggéseket. Kívánsága világosan kivehető kérdés volt, amikor az öreg szomszéd nagypapjának az elmúlt időkről beszélt. A kérdés kiült arcára, de nem érte el száját. De azért el tudta az öreget képzélni, amint sok évvel ezelőtt a lovak jászlába, a takarmány alá feküdt, amikor mindent le kellett adnia. Nem tudta ugyanis elképzelni, hogy az élet jószág, gazdasági

Schiff Júlia

KICSENDÜLÉS

Jávai táncosnő a XX. században (Mata Hari)

felszerelés és földek nélkül is tovább mehet. Azért taníttatta három gyerekeit. Ha azok ma a faluba jönnek, csak vendégek már, akár a sok gyerek és unoka, akik vasárnap délelőttönként idegen jelzésű autóikkal érkeznek. Miután a jó zsiros tyúklevés, a pörkölt a galuskával, meg a palacsinta elfogyott, és a tojás, zöldségféle és a hús a csomagartóba került, eltűnnek az egyetlen irányba, amit a közlekedési út előír. Nincs kötődésük már. Csak a kötelesség az öreg szülőkkel szemben. Az öreg a háborús évekről is beszélt. Akkor a magyar hadsereggel eljutott egész Münchenig. Jól emlékezett még a gyújtóbombákra és a belváros rettentő pusztulására. És a háború utáni üldöztetésekre is. Egyeseknek el kellett hagyniuk a falut és az országot is, másokat pedig, akiket egy másik országból kergettek el, beszállásoltak házaikba. Sokszor ott lakó családokra rá. Hogyhogy? Miért? Azután a forradalom évről beszélt, begyűjtött fegyverekről, félévi internálótáborról. Akkor bélyegezték meg rendszerellenes elemnek. És azután, a változás után, a jóvátétel. Minden túl későn, számára legalábbis. A meghiúsult kísérlet egy emberéletbe került. Az öreg elbeszélései után a kislány otthonosabban érezte magát nagyszülei falujában, mert egyet és mást megértett annak múltjából. Mert mindenütt kissé otthon vagyunk, ahol megértjük a maig érő minapot.

Nadi alig hisz szeméinek: az öreg egy idegen kutyát simogat a kapuban. A kutya a postára váró öreg nadrágjának szárához dörgölődik. Az pedig lehajlik hozzá, megveregeti oldalát, és kezével gyengéden végigsimít az állat fején és hátán. Micsoda különös változás! Hisz azelőtt nem habozott saját elkódongó kutyáját agyonütni. Vagy az újszülött kiscicákat egy vödör vízbe fullasztani. Legalábbis ezt mesélte. Meg hogy mindenki a faluban így jár el.

Nadi remélte, hogy a legközelebbi vakációban az öreget ismét megszokott tevékenységénél fogja találni. Remélte, hogy

még egyszer erőre kap majd. Annyira, hogy kimehessen a szőlőjébe, hisz az oly sokat jelentett számára. Onnan származott bora, az „Elvira”, büszkesége, amiből néha nagypapjával egymás egészségére ittak. Most már feladta a szőlőt is. – Hogy, egyszerűen sorsára hagyta? – Mit is tehetnék? Vevő ügyse akad rá. Vagy a kertben remélte még látni, még ha nem is ereje teljében, de legalább úgy, ahogy Irma néni életében megfigyelte őket, amint vállra vetett kapával egymás mellett ballagtak haza a kukoricásból. Mintha kettejük léptei egyazon életre lettek volna mérve. Hallani szerette volna, amint a kerítésen túlról megint átszól nagypapjának: „Hait ha'ma uns kud ausgearbeit". Kukriz k'haut von Morgen bis Nacht." Vagy elnézni, amint krumpliszedéskor Irma nének a zsákot tartja. A kislány épp befejezte az első elemi, és égett a vágytól, hogy beszámoljon iskolai élményeiről.

Ujjai elvértelenedve kapaszkodnak a drótkerítésbe, a részvétlen fémmel szinte egybenöve. A dülöngélő góréban még mindig a tavalyi kukorica. Szél, eső és hó teljesen elszíntelenítette a csöveket. Az udvart ellepte a moha és a fű, a zöldségkeret az embermagasságú gaz. A fészker ajtaja nyitva. A falon felakasztott zsákok, alighanem mák vagy bab lehet bennük, fehér színtük rég piszkos szürkébe váltott. A fészker ajtaja fölött a falban mély és széles repedés. A nyitott padlásajtón túl Nadi kenyérdagasztó teknőt lát és egy nagy üstöt, mögötte sok felhalmozódott limlomot. Egy egész szabadtéri múzeumot. Átszalad. Viszi magával bizakodását, a régít és az azutánit, a rég elmúltat. Csak ül a zsámolyon és simítgatja ruháját összepréselt térdei fölött. Gondolkozik. Érteni szeretne mindent. Nagyanyja azt mondta, hogy Irma néni most a mennyországban van. De akkor a minap miért kiáltotta oda az öreg türelmetlenül a fiának, hagyja már abba a kaszálást hátul a kertben, vinné inkább őt ki a temetőbe. Fent állt a nyitott lakásajtóban, mindkét kezével az ajtófélfába kapaszkodott, és rekedten hozzátette, hogy a feleségéhez akar menni. A gaz félig kaszátlan maradt, mert fia azonnal abbahagyta a kaszálást. Az öreg egykori türelmetlensége és ellentmondást nem tűrő parancsolgatása, amit a szomszédok is emlegettek, még egyszer utoljára a felszínre kíváncsított. De hogy válhatott minden közömbössé számára, amit azelőtt fontosnak tartott? A kert, mint a tiszta tenyér. Az udvar, ahol mindennek megvolt a maga rendje. Most már a pinceajtót se nyitja ki szellőztetni. Azelőtt mondta a kislánynak, hogy a pinceajtónak mindig nyitva kell állnia, ha az ember odahaza van, és Nadit is buzdította, hogy ő is vigyázzon erre nagyszüleinél. Most már el se hagyja a házat, és mégsem izgatja, hogy mi történik a pincével.

Látszólag a faluban se indít meg senkit az öregember lassú senyvedése. Vagy csak mindenki tiszteletben tartja elhatárolását? Honnan merít erőt, hogy csak az elmúlt esztendőkre tekintsen vissza? Hite adná ezt az erőt? – Nem tudok már, Nádi rigó, a templomba se elmenni, mondta már a múlt nyáron a kislánynak. Addig minden vasárnap feltűnt galambósz feje a misén. A jobboldali padosorban ült, felesége pedig a baloldalon, az asszonyokéban. Hátulról nézve, gondosan fésült hajával és szürke öltönyével tanítónak vagy nyugalmazott hivatalnoknak tarthatta volna az ember. Pedig paraszt. Vagy inkább szőlősgazda? Talán ez is meg az is, mint annyi férfi Nyugat-Magyarország kis falvaiban. Padjánál egy egyházi zászló lógatja halványlila selymét. Egy biborszínű szív köré kalászköböl és szőlőindákból fonódott koszorú: a jobb időbe vetett bizalom szimbóluma.

Nadi szülei megérkeztek, hogy hazavigyék kislányukat. Nem tud már elbúcsúzni öreg barátjától. Már éjjelre zárta házában kapuját. Ismét odahaza Nadi a világgal megbékélt látja az öreget. Egy színes felvételen látja, a konyhában, azon az igénytelen helyen, ahol az élet fogantatik, megérkezik, ahol leélik, és ahonnan eltávozik. A tarka mintájú vászosvászonnal letakart asztalnál ül. Mögötte a falon a nagy óra és a vajszerű kredenc a betűzött családi képpel. Keskeny arca cserzett, szeme okos és sokat megélt. Keze mozdulata az elbeszélő gesztusát idézi. Életéről mesél. Kép, maradandó pillanatsfelvétel. Egyre csak ül és vár.

Móricz Zsigmond késői írásai között több olyan van, amely a valóságon alapul, de megírásakor novellisztikai elemeket vesz fel, vagyis az író a való világ hosszabban tartó eseményeit a stílus eszközeinek erejével megélné, megrövidíti, felruhazza olyan asszociatív elemekkel, melyek a megtörtént és elmondott eseményeket jobban beágyazzák a tudatba.

Nos, ily módon én is megkísérlem, hogy mondjuk 20 percnyi olvasás keretében elmeséljem három, húsz évvel ezelőtti emlékezetes írószázi nap történetét egy tündökletes kis kastélyban. Zimankós novemberi hajnalban indultam útnak Dublinból északnyugat felé, Volkswagen Golf kocsimon. Olyan sötét volt, hogy amikor pitymallott, még a nap kivetítő égi fonalát sem lehetett látni a túllfüggőnyt képező esőtől. Az égi harmat végigkísért egész utamon, délután az útszéli tavak felszínét is eltakarta, délután azt a forrást is belepte – egyébként jól ismertem –, amely egy ponton, mint valami későkeresztény csoda, fölfelé folyt. A dolog nyitja persze az volt, hogy egy, az útjában álló kő a vizet megdobta, hátrálásra kényszerítette, addig, amíg egy kis tó nem keletkezett, mely lefelé folyást eredményezett. Akkor aztán a csoda megismétlődött.

Vacsoraidőben értem a kastély bejáratához. Az autót le kellett parkolni, a kerítésen innen, mert a kapu, amit a 17. század közepén kovácsoltak, még lovaskocsinak is szűk lett volna: gyalogosnak vagy lovasembernek való volt. Kampók jelezték, hol kellett akkoriban lenyergelni. Anyikorgó kaputól hársfásor menti gyalogút kanyargott a kastélyhoz vezető kettős, egymásba kapcsolódó lépcsősorig, azon fel a cinterembe vezető bejáratú ajtóig. Ott egy kiterjesztett szárnyú kőgriff várakozott. Mivel két donjonján ködlámpa, a bejárat fölött lampion világított, az épület körvonalai legyőzték a sötétséget, harmonikus nyolcszögletű formát mutattak.

A fogadóteremben egy páncélos vitéz fogadott, keze kardmarkolatán nyugodott, sisakrostélyán belül mécses égett, kísérteties jelleget adván a vitéznek, illetve a páncélzatnak. Vele szemben a falon ölnyi címer lógott, alatta a G. család jelszava, gótikus betűkkel kicirkalmazva: „L' audace”. A terem közepétől csillagalakban futó perzsaszőnyegek a kastély többi szobáihoz vezettek, a tölgyfaajtók előtt mór figurák álltak, jobbjukban öles fáklyák, azaz gyertyatartók, melyekben égő gyertyát tartottak. Én egyenesen a szemközti ajtóhoz mentem, ahonnan meleg, párolgó levegő áramlott felém.

A kiskonferencia résztvevői tányérsörgéssel üdvözöltek: „Már azt hittük, elnyelt a köd” – mondta Sean, a nyurga korelnök. A nyájas házigazda, azaz a kastélygondnok, majordomo, turistakalauz helyet szorított nekem a konyhaasztalnál. „Az egykori nagy ebédlőt összkomfortos szobává alakítottuk át, így tágitván a kastély lehetőségét.”

„Még nem fogtunk bele a tanácskozásba” – szólta Marie, a vendégek egyetlen nőtagja, mivel rád is vártunk, Vilmosra is. Körülpillantottam, az ulsteri illetőségű tanácsos, O' Vilmos, a ferdeszemű, ferdenyakkendős, de borotvaéles eszű úr hiányzott. Akkoriban vezették be az egyetemeken a tanácsos intézményt, aki titulás professzor volt, de elő nem adott, hanem hallgatott. Hallgatta az egyetemisták panaszait, igyekezett a veszekedéseket levezetni, és próbálta megoldani a felmerülő kényes helyzeteket. Ami engem illetett, én könyvtárigazgató voltam, nem pedig kinevezett tanácsos, de a provost egyetemünkön rám bízta – ideiglenesen – a tanácsos feladatait is. Igyekeztem megfelelni eme megbízatásnak: nemrég békésen szétválasztottam egy diákpárost, akik a könyvtár egyik asztalára állva püfölték egymást, úgymond, politikai okokból. Az egyik fanatikus katolikus volt, a másik vérmes protestáns. Olyan időket éltünk, amikor az ilyen csaták hazafias cselekedetnek számítottak, mindkét részről. És nem is a békítés volt a legkényesebb feladatomban.

Asztalbontás után bevonultunk a cinterembe, a carrarai márványból faragott kandalló elé, melyben öreg fahasábok patogták ki magukból az eltelt évszázadok helyi titkait. A gondnok felesége, gömbölyű ulsteri asszony, behozta a gőzölgő kávé, a gondnok elkészönt, de még egy-két szót vetett oda nekünk a kastély egykori urairól. „Lord G., a ház egykori ura a filmkirályok egyike volt, tehát pénzt, nemességét nem örökölte. A kék vér Lady G., Evangeline asszony ereiben folydogált, kinek ősapja építette ezt a barokk, de valójában eklektikus, szeszélyes stílusú kastélyt.”

P. megköszönte a torkát. Rövid emberke volt és rőt hajú, egy fehér Alpha Romeo boldog tulajdonosa, kinek ötletei, mint a kandallóban pattogó hasábok szikrái, felénk röppentek, akik körülültük a tűzhelyt. „Tekintettel arra, hogy későre jár az idő, ne fogjunk bele a dolgok nehezebe – hagyjuk ezt holnapra, mikor Vilmos is itt lesz –, hanem, mivel nemrég múlt el a halottak

napja, számoljunk be legemlékezetesebb kísértettörténeteinkről.”

Hát igen, katolikus, protestáns, ateista, mindegy: az író hisz a szellemjárásban. Ezt sugallja hosszú nemzeti-szigeti geneológiájuk. Akelták halottkultusza legendás volt és maradt. A New Grange nevű ötezer éves barlangsról is a halottkultusz kifejezője, a mai zárandoklat oda is szellemidézés.

James Bond, társaságunk legfiatalabb tagja emelkedett szólásra: „Felvilágosult ember vagyok, mondhatnám voltaireánus, tehát a szellemekben nem, csupán a szellemiségben hiszek.” Acéllék tekintetét a címer melletti mellképre vetette, ahol fehér parókában, huszárdolmányban diszelgett egy ős, aki láthatólag a Bercsényi huszárezredhez vonult be egykor, Frankhonban. 007 (ez csak a beceneve volt, daliás termete *miá*) így folytatta: „A minap beteg voltam és lázálomban megjelent előttem halott édesanyám, megfogta lázas kezem, és azt mondta: *fiam, egyél, nap mint nap, 3 deka élesztőt és gennyes daganatod lelohadd. Így cselekedtem, felépültem.*

KABDEBŐ TAMÁS

Varázslatos kastély

Bendő ráduplázott. Kedélyes, angol úr volt a javából a sok író között, aki már vagy harminc éve írta PhD-doktorátusát az egyiptomi vallásról. Tudott arabusul, és folyékonyan olvasta a hieroglifákat, ám temperamentumához jobban illett a tanácsos beosztás a sziget legelőkelőbb egyetemén. „Amondó vagyok” – mondta Bendő, és kerek hasára ütött, hogy hallgatni kell az álmokra. Én ugyanis megálmodtam a sorsjegy 11, 22, 43, 59, 29-es számait, az 1-es pótszámmal együtt, és ki is húzták ezt a számsort az angol lottón...”

„Hát akkor miért vesztegeted meggazdagodott magadat a szegény sorsú tanácsosok között? – kérdezte Sean, a nyurga korelnök.

„Azért – felelte búsan Bendő –, mert a nyerő számokat az angol lottóban húzták ki, én pedig az ír honi lottóra tettem.”

Kegyetlenül neveltünk, az egyik karos gyertya ki is aludt a mór kezében. Marie felállt, lábujjhegyre állt, és öntevékenyen kis, kecses párizsi *Le Monde* öngyújtójának lángjával feltámadásra sűrgette a füstölgő kanócot. „Ha hiszitek, ha nem, éppen ez emlékeztet engem Seamus bácsi halálára, ravatalára. Nagybátyám özvegyem volt, haladott kora ellenére minden téli alkonyatkor kilovagolt, hogy százholdas farmjának esti rendjét, nyugovóját ellenőrizze. Ateheneket az istállóban, a juhokat az akolban, a disznókat az ölben. Néha, a lovastúra után, lovát a helybeli kocsmá oszlopához kötötte, lehajtott egy-két Guinness, és elbeszélgetett a szomszédos farmerekkel. Ezért tehát nem is aggódtam, mikor november első vasárnapján nem tért vissza időben, hogy vacsoráját elköltse. A vacsora Guinness stew volt, én főztem, elköltöttem a magam adagját, aztán lefeküdtem aludni. Éjfélkor a banshee sikoltozására ébredtem...”

A Kraton részlete

„Nem kuvik volt az, történetesen?” – kotyogtam bele a mondokába, mert már tudtam azt, hogy az íreknél a banshee halált jelző kísértetet jelent.”

„Nem” – csattant fel határozottan Marie, aki egyébként maga volt a választékos elegancia. Barna burberry kosztümet viselt, cobolyprem gallérral, krokodilbőr körömcipőt és kígyóbőr táskát. A férje menő ügyvéd volt, telt mire. „Mert hiszen, amint a banshee elhallgatott, megszólalt a kuvik. Egy meg egy, az kettő, tehát tudtam, mert a két szószóló értésemre adta, hogy Seamus bácsit baleset érte. Hajnalban megtalálta testét a béres, nagybátyám leesett a lováról, fejét betörte egy terméskő.”

„Kedves Marie – kíváncsiskodott a nyurga Sean –, hogy jönnek ide a ravatal gyertyái?” „Úgy, hogy másnap a szalonban fölgravatoztuk az öreg megmosdatott, beolajozott testét, de az őrt álló gyertyát hatszor is meg kellett gyújtanom, mert minduntalan elaludt.”

„Rajtad a sor” – fixírozta Seant.

„Ami engem illet, én nem a kísértetektől tartok, azok ártalmatlan árnyak, hanem a feleségemtől. Karos asszony, nappal – ha otthon vagyok – uralkodik fölöttem, éjszaka meg úgy horgyog, hogy csak helyel-közzel tudok aludni.”

P. emelkedett szólásra, hogy jobban lássuk. Ő ült legközelebb a tűzhöz, megpiszkálta, a fűjtatóval magasra lövelltetve az ellassuló lángokat. Aztán a kis vörös zseni kihúzta magát, teljes 169 centis magasságában, pödört egyet tuskós bajszán, majd rákezdte: „Málcsi néném túllépte már a hét ixet, mikor elütötte a szél. Olyan sebesen, mint a gyorsvonat. Kihívtuk az orvost, a halottkémet, megkaptuk a halotti bizonyítványt, és ahogy illik, Málcsi néni tuskó testét fölgravatoztuk a nappaliban. Megindult a dínomdánom, vagyis a *Wake*, a halotti tor, mindenképpen a legjelentősebb ír mulatság. Nyitott koporsójában fektűd a nénem, körötte hét égő szálas gyertya, minden betöltött évtizedre egy. Együtt volt a család, ismét megtömte a csibukot, és egy a halott lelki üdvére. Összecsendültek a poharak. A csendülésre Málcsi néni fölült a koporsóba és így szólt: „*Kinek a születésnapját ünnepelek ezzel az égő gyertyákkal?*”

Bendő Bill szájából kiesett a pipa, úgy nevetett. Aztán beleverte a hamut a tűzbe, ismét megtömte a csibukot, és egy, a napi újságból sodort fidibusszal rágyújtott, pöfékelni kezdett. Bejött a háziszolga (kertész, portás, minden) egy fáskosárnyi fahasábbal, megrakta a parázssá vált tüzet és bejelentette: „Hölgyeim és uraim, ki inna egy kis házi poitint, mely igencsak kedvcsináló, és ajánlatos a takaródó előtt?” Sebtében hozott egy pókhálós butéliát és hat likőrös metszett ólomkristály poharat. „Majmuna istenasszonyra” – szólta Bendő, alias Bill, és kiürítette poharát. Köhintett. Az ír kisüsti erős volt. „Ki az istenasszony?” – kérdezte James Bond. A kis vörös tudor ráfelelt: „Az Álomtündér, Írthonban. A skandinávok homokhintó embernek hívják.” Aztán hozzám fordult: „Tom, te még tartozol egy természetfölötti történettel!”

Kötélnek álltam. „Nagyapám mesélte, aki huszártiszt volt, Isten nyugosztalja. Csütörtök estéknél kártyázott a tisztikaszinóban...”

„Nyert is?” – kérdezte a cobolypremes Picurka, keresztneven Marie.

„Hol nyert, hol vesztett. Egyszer elvesztett húsz holdat atyai örökségéből, máskor meg elnyerte báró P. minden pénzét. (Igaz, nem sok volt már neki, mert pechvogel volt, rendszeresen vesztett.) Azt mondja ez az éhenkórász P. báró leverten a nagyapámnak: „*Józsí, elnyerted minden pénzemem, és még tartozok is neked ötszáz arannyal. Minthogy ezt soha nem tudom megadni neked, pirkadatkor főbe lövöm magam.*” Mire nagyapám:

„*Ez ostobaság lenne tőled, Teofil. Remekül főzöl, a kártyapartnernek is tanúsítják. Felfogadlak egy évre szakácsnak, ötszáz korona lesz a fizetésed, lefőzöd a tartozásodat.*” Így is lett. No de túlvilági történetet vártok még evilágban tőlem. Nagyapám két másik ferbli partnere, Feri és Géza, szintén huszártisztek, folyvást azon vitakoztak, van-e túlvilág, s ha van, vissza lehet-e onnan jönni kísérteni. Megfogadták, hogy aki előbb meghal, az minden igyekezettel jelt ad az élőknek. Történt aztán, hogy Géza leesett a lóról, nyakát törte. Rendben eltemették. A rákövetkező csütörtökön nagyapám számon kérte Feritől: kapott-e jelet a szellemvilágból Gézától? Hát egyelőre nem kapott. De biztos volt magában, a maga hitetlenkedő igazában, és felajánlotta, hogy éjfélkor kimegy Géza sírházához a temetőbe, ott a sírhalmába döfi a kardját, aztán visszajön a kaszinóba. Várták, várták, nem jött vissza. Reggel ott találták a sírnál, holtan, kardjával véletlenül köpönyege sarkát is leszúrta.”

Folytatása
a www.irodalmijelen.hu
honlapon olvasható

Koszorú mese

Hervay Gizellának

– Kosz van – állt oda egy délelőtt Kis Mama mellé.
– Aham – mondta Mama, fel se nézve a könyvből, amit olvasott. Kis meg sem próbálta megnézni, mit olvas Mama. Mama mindig olvasott, kivéve, mikor főzött, vagy aludt. De mikor olvasott, sohasem volt érdemes zavarni.

– Kosz van – mondta Kis Papának.
– Á, dehogya – mondta Papa, miközben megpróbálta a számítógépen a képet a cikkéhez igazítani. Papa mindig dolgozott, volt neki egy kis fekete doboza, azzal játszott egész nap. Kisnek meg volt tiltva, hogy hozzányúljon.

– Kosz van – közölte Kis Öcsikével, akihez belopakodott a kisszobába.

– Gyagyilogülögülő – választott Öcsike, és megpróbált a kiságyból kihajolva egy nagyot csapni Kis fejére a gumikalapáccsal. Öcsike a kis tárgyakat a szájába gyömöszölte, a nagyobbakkal megpróbált mindenkit fejbe vágni. Kis szerint Öcsike normálatlan volt.

– Kosz van – ordította Kis a cici fülebe, aki ketten volt (Frakk és Szerénke, két szíami macska), és éppen egymást átölelve aludt a fotelben.

– Nyau – ugrott a cici helyből másfél métereset, és bevverte a fejét a könyvespolcra. – Nyauuuuu!

– nyávogott panaszosan, és szemrehányóan nézett Kisre, aki gonoszul mosolygott. A cici vagy evett, vagy Kis hasán aludt. Néha egeret fogott, megette és kihányta. Kis mindig élvezetet talált abban, hogy alvás közben ráordítson a cicire, mert szerette nézni, hogy mekkorákat ugranak.

– Kosz van – ment oda Kis Brúnóhoz az udvaron.

– Hehehehe – lihegte Brúnó lógó nyelvvel, miközben a farkát helyeslően csóválta. Brúnó mindenre helyeslően csóválta a farkát, nem lehetett túl sokat a véleményére adni, mert még akkor is helyeselt, mikor Kis a szemé láttára csempészte bele a döglött verebet a húslevesbe.

– Kosz van – rohant ki Kis a kacsák közé.

– Hápháphápháphá – mondták volna a kacsák, de nem mondtak semmit, mert némák voltak, és nem tudtak hápogni. Megnézték Kist az egyik szemükkel, majd a másikkal is, hogy biztosak legyenek a dolgukban, majd eltotyogtak megenni a virágoskertben frissen kihajtott árvácskákat.

– Kosz van – nézett Kis csüggedten a kaktuszokra.

– *** – helyeselték némán a kaktuszok. Ők is koszosak voltak, hetek óta nem esett egy csepp eső sem.

– Kosz van – rúgott bele Kis mérgesen a porszivóba. A porszivó pedig elindult, a hátára kapta Kist, és az egész házat kitakarították. Még a kaktuszokat is leperszivózták.

– Tisztaság van – állt oda Kis Mama elé.

– Aham – mondta Mama, megpaskolva Kis fejét, és közben véletlenségből a földre hamuzott.

– Tisztaság van – közölte Kis Papával.

– Á, dehogya – mondta Papa, és lesöpörte a morzsákat az öléből.

– Tisztaság van – nyitott be Kis Öcsikéhez.

– Vagyigevagyovódóó – közölte vele Öcsike, és szétkenete magán Mama arckrémét, a kiságyon és a padló elérhető részén.

– Tisztaság van – csapta össze kezét Kis a cici füle mellett.

– Nyau – nyújtózott a cici, és álmos mozdulatokkal kivakarta a bundájából a sarat.

– Tisztaság van – suttogetta titokzatosan Brúnónak Kis.

– Hehehehe – lihegte helyeslően Brúnó, és lepisilte a szárító lábát.

– Tisztaság van – mondta volna Kis a kacsáknak, mikor észrevette, hogy összefosták az egész járdát.

– Tisztaság van – rogyott le Kis családottan a kaktuszok elé.

– *** – helyeselték némán, tisztán és megkönnyebbülve a kaktuszok.

A titokzatos üzbég olvasó

Fáradtan veszi ölébe a laptopot, fáradtan kapcsolja be, a net nem megy rendesen, állapítja meg ismét, sokadjára, pedig olyan jó elheverni a puha szőnyegen, hátát nekitámasztani a lócának, Üzgör, a kiskuszi lelkesen szimatolja meg a kábeleket, megpróbálja kirángatni a hálózati kábelt, kicsit ráüt az orrára, hogy abbahagyja,

amíg a gép bemelegszik és elindul a mozilla, madzagra kötött diót gurít Üzgörnek, Üzgör boldogan játszik és marcangolja, milyen lelkes ez a kiskuszi, gondolja magában, Üzgör lesből letámadja a papucsát, de ő gyorsan kiveszi a szájából, kézzel varrta neki Aracsi, nem kuszinak való játék, közben bejön a mindig-olvasott-honlap,

ez az egy kapcsolata van a rég elfelejtett és rég álmódott otthonnal, kiküldetésbe jött ide és Göllün miatt itt maradt, hova is

menne most már, háza van a városban, összkomfortos jurtája a pihenéshez, barátai vannak itt és rokonai, Göllün meghalt ugyan, de itt van Aracsi, kicsi mandulaszeme minden mezzidőre lesi a jurtában, mintha kitalálná, hogy mire is gondol, ezzel a papuccsal is most lepte meg, nem tudja, mikor volt ideje a juhok mellett kivarni, Aracsi nem beszél, csak figyel, gyermekkorában szeme láttára ölték meg az apját, anyja korbáccsal nevelte, megnémult, szeretkezés közben is csak fura hangokat ad ki, de szereti, látja a szemén, és ahogy néha elsírja magát, mikor ideges és kiabál vele, Aracsi néha szelíd, néha azonban olyan kemény, mint a legkeményebb fa, rábíthatja nyugodtan a juhokat, és ő foglalkozhat a farm üzleti részével, Aracsi minden rokona pásztor

Borobudur dombormű a IX. század környékén

volt, nagyon ért az állatokhoz, teste olyan kemény, mintha valóban fából volna, vonalai csak akkor lágyulnak el, ha hozzáér, Aracsi kicsi ugyan, de nagyon bátor, a múltkor is ő volt az, aki kiment, hogy lelője a medvét, amikor az megtámadta a juhokat, és ő az, aki a béreseket kézben tartja, félnek is tőle, nem tudja, hogy érteti meg magát, a béresek mégis mindig tudják, mit akar, Aracsi persze nem pótolja Göllünt, de ezért mégis jó látni, ahogy a jurta körül tesz-vesz, kezében rövid pásztorbot, gumicsizmája combig befűzve, fejében kis nemezsüveg, rajta három kihímzett csillaggal,

Göllün magas volt, kemény és erős, huszonhárom évig volt a felesége, mikor mosolygott, három aranyfoga csak úgy villogott az örömtől, Göllün volt az, aki meggyőzte, hogy végezze csak el az egyetemet, végül el is végezte az agrármérnöki szakot, sokat dolgozott állatokkal, Göllün nem értett ugyan az állatokhoz, de soha nem kifogásolta, hogy időnként tehénzagúan jön haza, Göllün ürítő volt, mindig pirosra lakkozta a körmeit, reprezentált a családi eseményeken és irányította az egyre nagyobbá váló családot és a cselédeket, rendben tartotta az óriási házat, amelyben hat hálószoba volt, hat gyermeket szült neki, már nagyok mind, kettő Amerikában van, egy Moszkvában, Onda meghalt, a többiek sincsenek már mellette, megnősültek, férjhez mentek, kirepültek mind, de nem baj, nem bánja,

annyi minden köti ide, hogy most már nem tudna visszamenni, szereti itt, a hegyeket, a nagy tágas tereket, az illatokat, az embereket, csak azt a régi hangsúlyt, dallamot, illatot, a Dunát és kétoldalt a várost tudja nehezen felejteni, sétákat a szigeten, a jellegzetesen polgári, közép-európai hangulatot, ami itt nincs, a magas bérházakat, a kelkáposztaszagot a bérházak udvarán, jaj, milyen rég nem evett kelkáposztát, mikor erre gondol, összeugrik a gyomra, Üzgör megéri, odanyomja nedves orrát a kezéhez, rászokott arra, hogy éjszakánként laptopal az ölében a rég elfeledett nyelven olvas, már nem ért mindent, nem merne a heves vitákba beleszólni, de a szavak mögött illatok, érzések, Aranka puha keze, az első szeretkezés emléke, amikor olyan szégyenletesen összemaszatolt mindent, és Aranka átölelte, és nevettek, hol lehet Aranka, csak olvas és olvas, próbálja követni az eseményeket, elképzei, hogy vajon milyen élete lehetett volna,

ha hazamegy, és nem marad itt Göllün miatt, talán ott is mezőgazdasággal foglalkozott volna, de talán nem, színész akart lenni és ír, meg is jelent akkoriban néhány írása, azt mondták róla, hogy tehetséges, mégis kint maradt, elég volt Göllünnek ránézni kétszer, és már tudta, hogy kint fog maradni ezért a lányért,

főleg női blogokat olvas, van valami a női blogokban, ami visszaadja a rég elfelejtett hangulatot, jobban visszahozza az elveszett otthon emlékezetét, a nők valahogy jobban látják a lényegét, a férfiak, ó, a férfiak el vannak foglalva a politikával, őt ez nem érdekli, nem is ismeri már azokat az embereket, akik most a politikát csinálják, ő lemaradt Kádár Jánosnál, csak az érzések és hangulatok nem változnak, a város, a körtút ugyanúgy lüktet, ritmusa ugyanolyan, mint sok évvel ezelőtt, amikor még Arankával kézen fogva villamosoztak, és egy-egy fékezéskor Aranka hosszú haja az arcába csapódott,

abban reménykedik titokban, magának sem vallja be, hogy egyszer felfedezi majd a blogját, egyszer olvashatja, hogy mi is lett vele, megkérdezheti, hogy emlékszik-e rá, vagy talán fél majd megkérdezni, majd talán csak beszélgetni fognak, arra gondol, hogy vajon mi lett Arankával, férjhez ment, biztos, talán nem is merne a szemébe nézni azok után, ahogy szó nélkül, levél nélkül otthagya, és kint maradt Göllünért, akkor még úgy beszéltek, hogy ha majd visszajön a kiküldetéséből, összeköltöznek, Aranka gyereket várt, az ő gyerekét, össze akartak házasodni, sok év telt el azóta, de Aranka biztosan nem bocsátott meg neki, azóta is gyakran álmódik azzal, hogy Arankával van valahol, és Aranka elfordul tőle, olyankor mindig

izzadságban fürödve ébred, még mindig bántja a lelkiismeret, hiába magyarázza magának, hogy nem és nem, nem tehetett másképp, felajánlották neki a lehetőséget az elváltasság, Göllün apja is marasztalta, megígérte neki Göllünt, ha ő is akarja, és Göllün is akarja, milyen könnyen megbékítette akkor a lelkiismeretét, Göllün szerelme, a nagy vagyon, az elváltasság tisztelete, milyen könnyű volt megkötni akkor ezt a kompromisszumot, és otthagyni Arankát a születendő gyermekével, és mégis, mostanában valahogy nem olyan könnyű a lelkiismerete, mint amikor még élt Göllün, akinek a szemében mindig megtalálta a vigasztalást, aki mindig mindenben kitartott mellette, még akkor is, amikor az elváltasság már nem, és amikor egy felelőtlen kijelentése miatt két évet ült magánzárkában, Göllün akkor is, egyedül is rendezte a gyerekeket, eljárt dolgozni, ami neki és a családjának nagy megaláztatás volt, Göllünt nem munkára nevelték, hányszor csókolta aztán bűnbánattal Göllün kirepedezett kezét, azért a pálinkabűzben elhangzott mondatért Göllün szenvedett a leginkább, ő szívesen mindent elviselt volna a magánzárkában, csak Göllün ne szenvedjen, de ez a kettejük közös szenvedése lett mégis, Göllün megbocsátott, de soha nem felejtette el, büszke volt mindig, utána soha nem festette ki a körmét pirosra, és a háta is meghajlott valahogy, akkor lett beteg a tüdejével, mikor a börcszerzőknél

dolgozott, amíg ő börtönben volt, néhány évet élt még utána, az utolsó időkben a nagy és erős asszony, aki hat gyermeket szült neki, elfogyott lassan az életből, utolsó napjaiban meghagyta, hogy nősüljön meg újra, ne maradjon egyedül, Göllün mindig nagylelkű volt, soha nem vont meg tőle semmit, mikor az elváltassággal a kurvákhoz járt, akkor sem szólt soha egy szót sem, nem lett volna méltó, hogy szóljon, csak a szája szelében jelent meg egy kis keserű ránc, mikor éjjel hazatámaszkodott a sofőrre, és a fehér ingén még ott voltak a rúzsnyomok, ő, Göllün, mennyire hiányzik, hiába van itt Aracsi, hiába jelenik meg szemében a szeretet és a vágy, Göllünt soha nem lehet elfelejteni, mint ahogy Arankát sem lehet,

sokáig azt hitte, hogy sikerül emlékezetéből kitörölni a rég álmódott várost, a párapamacsokat a Duna felett tavasszal, a másik életet és a másik lehetőséget, nagyon akart felejteni Göllün mellett, gondolta, a pálinka majd elfeledtet mindent, el is feledtetett, csak most jutnak eszébe az érzések és illatok, amióta nem iszik, mert az orvos megfenyegette, akkor költözött ki a jurtába, akkor talált rá Aracsira, egy helybeli juhosgazda árva lányára, aki olyan szép volt, hogy fájt az ágyéka bele, ahogy vágott szemével a fátyol mögött ránézett, tizenhét éves volt Aracsi, amikor feleségül vette, és kiszabadította anyja korbáccsal, Aracsi azóta is egy kutya hátlájával néz mindig rá, amikor szóba hozza az anyját, aki a szomszéd völgyben legeltet, de akinek megtiltotta, hogy a jurtájába betegye a lábát, évekig kenegette Aracsi vállán a korbács okozta nyomokat, és évekig simogatta ki belőle a ki nem mondható fájdalomokat,

mégis, esténként és éjjelente, amikor Aracsi a nők jurtájában tesz-vesz, vagy amikor a báránybundáktól puha kereveten szuszog mellette, bekapcsolja a laptopot, hogy a rég elfeledett nyelven női blogokat olvasson, és Arankát keresse közöttük, vagy bárkit, aki hasonlít Arankához, akivel szemben leróhatja lelkiismeret-furdalását, néha úgy tűnik, mintha ez vagy az a nő ugyan lenne, sziporkázó, szellemes, szétszórt, heves, kategorikusan szókimondó, de rájön, hogy mégsem Aranka, talán már halott is, hiába vár,

ül a laptopal az ölében, Üzgör ismét a papucsot rágja, Aracsi bejön, hozza a vajás teáját, és a tea mellé a pipát, amit Arankától kapott, mikor utoljára találkoztak a kiküldetése előtt. Füstkarikák, kutyaugatás, az esti mező illata. Nem ugyanaz, soha nem ugyanaz.

ANAVI ÁDÁM

Történelmi lábmosás

Robbanások, rakéták, aknák
sehogy se hagytak engem békén, –
lesuntam fűzfák árnyékában,
a Szent folyó forrásvidékén.
...És ott volt ő is!

S hogy beszéd közben
az idő ne teljék hiába:
egy-kövön ülve mostunk lábat
a Jordán mellékforrásában,

– A Mester szól.
Húsít a víz, az ösvény hallgat,
tán nem zargatnak itt a csendben, –
nagyon nehéz olyannak lenni,
milyennek ők képzelnek engem.
Szavamat szájról-szájra adják,
mondják: üdvözít, mint az ÉDEN...
pedig ajkukon csiszolódik,
űgy fényesül képes beszédem.

Ha szavam perlekedők várják,
nincs kibúvó, se mentő korlát:
kétfelől sarokra szorítva
születnek meg a parabolák.
A nép kérdez. Szorít a császár, –
egy téves szó...s a város lázad. –
Akkor száll ajkamra a nagy kegy:
a mindenkit békítő példázat.

Betegek szólítanak: hol vagy?
följük hajlok gyógyítólag.
S mert hisznek bennem: vagyok sokszor
nem bot, – de hitcsinálta doktor.
Ha most a pusztában eltűnnék,
vagy a városban kivégeznek, –
az isten se állhat elébük,
hogy megtegyenek
prófétának vagy új istennek.

Elhallgatott a Mester. –
Úgy tűnt,
időben messzi néz most, hátra –
s a forrás pezsdítő vizétől
gondol egy másik lábmosásra,
mikor lábát egy asszony szöke-
vörös hajában megtörölte.
És fáradt volt.
– Az emberek közt
már három napja és három este,
szemére húzott köpenyében
Mária Magdolnát kereste.

CSÁVOSSY GYÖRGY

Fekete fohász

Sütő Andrásnak

Feketedünk, feketedünk,
sírunk fölé telepedünk,
fordított kép visszapergő
sorsorsóval, égő erdő
égre másolja a testünk,
keresztvivők, ha elestünk.

Feketedünk, feketedünk,
esti eső festi lelkünk,
mint a rögöt, lassan ázva,
fekete vért von a házra,
halál angyala kereste
kűszöbünk a hűsvét este.

Feketedünk, feketedünk,
csillagvesztő betört egünk,
várrom, akasztófa dombja
árnyát álmunk bebolyongja,
arcunk századoktól párás,
tatárjárás, testvérjárás...

Kérdés halmán vetélt válasz,
örök keresztúton állasz,
ferdült fakéz-irányjelző
alatt, fagyos, bőröd cserző
éjszakában bűnöd bánod,
hollószárnyú imádságod.

Uram, roncs már mindkét arcunk,
nincs más, amit odatartsunk,
csak a Tiéd, hogyha értünk
felöltöd fekete vértünk,
s Golgotáról poklot járva
vezetsz a feltámadásra.

Vannak írók, akiknek életműve szorosan kötődik egy-két dátumhoz. Ilyen volt a most 81 éves korában elhunyt Sánta Ferenc, akinek nevét kétszer kapta szárnyára a hír: először 1954-ben, majd tíz évre rá, 1964-ben. 1954-ben jelent meg az akkori *Irodalmi Újság*-ban emlékezetes novellája, a *Sokan voltak*. Aki ezt az írást olvasta, azonnal megértette: számottevő új tehetség jelentkezett a magyar irodalomban. És itt személyes vallomással kell kezdenem. Sánta írásának drámai ereje azonnal megragadott bennünket, az ún. „kormányprogramos” (reformpárti) nemzedék fiatal íróit és költőit. Ettől az írásától kezdve minden sorára figyeltünk.

Sánta székely szegényparaszti családban született, Brassóban, és csak a második világháború alatt került át Magyarországra. Debrecenben a református kollégium diákja lett, de valamilyen összetűzésbe került a kollégiumi hatóságokkal, így nem fejezte be tanulmányait. Mivel alig húszéves korában megnősült, gyerekei születtek, munka után kellett néznie, és éveket fizikai munkával kereste kenyerét. Volt bányász és gyári munkás – az irodalomba való belépése idején tehát igazi „munkáskérdés” számíthatott, ami azért abban az időben eléggé segítette az érvényesülését.

De Sánta – bár őt történetesen Szabó Pál fedezte fel – nem tartozott a kommunisztákkal társutas népi írók közé. Már első novelláskötete, a *Téli virágzás* (1956) nyilvánvalóvá tette, hogy írója elsősorban a szegényekkel, nem pedig a szegények állítólagos érdekeit képviselő politikai párttal szolidáris. Írásainak nyelve is egy olyan tiszta erkölcsi elkötelezettséget sugárzott, amit rajta kívül a kortárs fiatalok közül talán csak a dunántúli Szabó István mondhatott magának.

Olvasom egy hivatalos nekrológban, hogy 1956-ban Sánta a Petőfi-kör „alapító, vezetőségi” tagja volt. Ez kissé meglepett, mert jómagam is ott voltam a kör első, alakuló gyűlésén a Kossuth Klubban, és nem emlékszem az egyébként már máshonnan (az Írószövetségben, illetve a Fiatal Írók Munkaközösségében) ismerős Sántára. De ha ott is volt, és közzé is tett a reformmozgalmat támogató írásokat, el tudom képzelni, milyen keserűséget okozhatott neki, milyen lelki válságba taszithatta a forradalom leverése és az azt követő államhatalmi restauráció. Ebben nem állhatott messze Nagy László reagálásától a „kegyetlen” valóságra, aki az *Alomi beszédem* c. versében ezt írta, egy évvel későbbi tavaszi megújulás közepette: „feledj szépen / szervedet siess rendbeszedni / mintha nem történt volna semmi”.

Bár a *Téli virágzás* után Sánta legközelebbi kötete újabb elbeszélés-gyűjtemény, a *Farkasok a kűszöbön* volt, az olvasói figyelem központjába mégis későbbi regényeivel került. Közülük az első, a később megfilmesített *Az ötödik pecsét* (1963) egy kisember helytállását mutatja be az 1944-es nyilas terror idején, annak sajátos, nehéz választásokra kényszerítő körülményei között. Már itt is tetten érhető Sánta írásművészetének egyik kulcskérdése,

Elhunyt Sánta Ferenc

amit akár az „egzisztencialista” jelzővel is illehetünk, hiszen végletes helyzetekre fókuszál, azokkal szembeesít – milyen választ adhat az egyén a történelem által feladott kérdésekre? Vannak-e általános erkölcsi elvek, amelyek felülírják a mindenkori államhatalom szempontjait és elvárásait? Sánta válasza az, hogy igenis vannak, és nem kell hívó kereszténynek lenni ahhoz, hogy ezekhez igazodjunk.

Ezért lesz *Hűsz óra* c. kisregényének országos sikere. Bár ez a könyv 1964-ban jelent meg, azt Sánta alighanem korábban, még *Az ötödik pecsét* előtt írta, de csak az 1963-as amnesztia után adhatta ki. A *Hűsz óra* „riportregény”, az író egy falu mikrokozmoszának leírásán keresztül azt igyekszik bemutatni, miért következett be az ötvenhatos robbanás. (Az akkori szóhasználatnál úgy is fogalmazhatnánk, „mitől lett népszerű az ellenforradalom?”) Mivel már túl vagyunk a szövetkezesítés második hullámán, a falu tehát elvben „szocialista”, Sánta itt már nyíltan beszélhet arról a korszakról, amikor – 1953 előtt! – a parasztok padlásáról lesöpörték még a vetőmagot is, vagyis elfogadhatatlan módszerekkel próbálták kielégíteni a városi lakosság igényeit. A *Hűsz óra*-ból nyilvánvaló, hogy 1956-ot nem az ún. osztályellenességcsinálta, hanem a Rákosi-korszak ígéreteiből és könyörtelen, erőszakos hatalomgyakorlásából kiábrándult emberek. Ezen mindenképpen javított a Kádár-korszak némileg középparaszt-barát, illetve háztájit engedélyező politikája, tehát a *Hűsz óra* – amellet, hogy bizonyos dolgokról drámai módon igazat mondott – már „belefért” az akkori (kicsit a Fehér Lajos nevével fémjelzett) engedékenyebb falupolitikába. De a fiatalabb olvasókat talán meg fogja lepni, hogy 1964–65-ben a későbbi demokratikus ellenzék egyik markáns alakja még „balról” támadta az író, egy éles egyetemi vitában szemére vetve Sántának, hogy a *Hűsz óra* legellenszenvesebb alakja éppen a falu 1956 előtti párttitkára!

Nekem személy szerint még a *Hűsz óra*-nál is érdekesebb volt Sánta következő és sajnos utolsó regénye, *Az áruló*. Ez a könyv 1966-ban jelent meg a Magvető kiadónál, és engem azért ragadott meg, mert egy, a modern lengyel irodalomból jól ismert fogással, történelmi szöveg helyzetben tárgyalt olyan kérdéseket, amelyeket a huszadik század alapvető dilemmáinak minősíthetünk. De Sánta nem a magyar, hanem a cseh történelemhez nyúl, azon belül is Husz János örökségét értelmezi. Huszról a legtöbb esetben csak azt tudják (ha tudják) a történelem iránt érdeklődők, hogy meg akarta reformálni a különféle visszaélések miatt súlyosan kompromittált római katolikus

egyházat, de ez nem sikerült neki, s ezért a konstanzi zsinaton, 1415-ben megégették. Most éppen Mátyás-év van, tehát sok iskolában szóba kerül Mátyás fekete serege, amiben bizony elég sok huszita is szolgált. (Mátyás felvilágosult uralkodóként nem nagyon foglalkozott eretnek-üldözéssel, őt inkább a katonai sikerek érdekelték). Mármint Sánta könyvének két főszereplője, Václáv, a zsoldosból lett huszita harcos és Jan Zsitomir, a diákból lett császári zsoldos azt vitatják, kinek volt igaza, Husznak-e, vagy a katolikus egyháznak, és hogy a huszita mozgalomnak milyen következményei lettek.

Először is: polgárháború Csehországban. A huszita mozgalom kettévált, a mérsékelték egyezkedtek volna, de a táboríták radikális elvűek, s úgy tetszik, Zsitomir érveit is érti, és bár talán tudja, hogy a „Zsiska jön minden Husz után” mondat nem törvényszerű, mégis lesújtják a háború következményei. Ezeket *Az áruló*-ban egy együgyű parasztember szájából halljuk, aki elmondja, mennyi szenvedést hozott a népre ez a Husz-ügyből kipattant, hosszú évekig tartó háború. Vagyis Sánta itt történelmileg álcázva azt a kérdést teszi fel: szükséges-e, hogy valaki, aki reformmal kezd, forradalommal, illetve háborúval folytassa? És, ami a legfontosabb: annak, akinek igaza van, mennyi erőszakot szabad alkalmaznia, hogy változtasson a társadalmon? A saját maga által provokált vitát Sántának az a nyilatkozata zárja le, ami a *Kortárs* 1968. márciusi számában olvasható: „ha már erkölcsi törvényt sért a forradalom, nem vállalom”. Ez persze egy elég általános tétel, de a körülmények között sokatmondó. Gondolom, Sántát a varsói szerződés országainak 1968-os katonai beavatkozása Prágában majdnem annyira lesújtotta, mintha ez Magyarországon történt volna, hiszen itt egy baloldali reformmozgalmat fojtott el egy magát szocialistának nevező, de valójában nagyorosz, velejéig imperialista hatalom.

Bár 1973-ban Sánta Ferenc Kossuth-díjat kapott, *Az áruló* után több regényt nem írt. Lehetséges, hogy 1968 sokkja, annak a ténynek a felismerése, hogy Közép-Kelet Európában a szocializmus megreformálhatatlan, okozta ennek az alapvetően baloldali érzelmű, kitűnő írónak az elhallgatását. A rendszerváltás után még jelentkezett egy esszé- illetve cikkgyűjteménnyel, aminek *A szabadság kűszöbén* címet adta. Bevallom, ezt a kötetet már nem olvastam. De sorsában azt a szomorú tényt vélem felismerni, hogy 1989 óta a hajdani baloldali „népi” írók értékrendszere megzavarodott, s az új körülmények között képtelenek arra, hogy egyértelműen a magyar haladást szolgálják. Ha még egyáltalán beszélhetünk, a szó régi, kicsit idealista értelmében „haladás”-ról. Sánta Ferencet ettől függetlenül a magyar irodalmi örökség fontos, nélkülözhetetlen írójaként őrzöm emlékezetemben.

GÖMÖRI GYÖRGY

MUSZKA SÁNDOR

Lali kutyámnak

Arról hogy megkomolyodom

Kaparj barátom
Tán nekünk is jut majd
Hisz lerágott csontból itt rengeteg
S bizvást jövőnk is ebből épül majd
Ha netán valamit még építenek

S ha kerül majd oly bank
Mely engem beváltna
Vagy seggem a tőzsdén eladhatom
Póráztt önként én
Teszek nyakamba
S ígérem többé nem ugatok.

Üzenem

Megint kiverte

A szél az ablakot
Vagy hogy is kezdjem el
Ha látjátok s kérdi
Mondjátok jól vagyok
Egy házba költöztem
Az erdők alá le
S bár közel a kocma
Ha magam vagyok
Rá gondolkok csak
S ha ágyba vinnétek
Mint ahogy régen
Ez szokásba volt
S kérdi mondjátok
Mindig szerettem
S hogy ma is kiverte
Megint az ablakot.

Valaki végig

Valaki végig ott jött nyomunkban
S míg üres mellünkben dobolt az éj
Lesből mint párduc ha őzet kilesve
Ugrott torkunknak s egy pillanat

Olykor elég volt hogy földre teperjen
Máskor birokra s míg futta erőnk
Így múlt időnk el s mindig ő nyert csak
Majd játszmat feladva szembekerült.

Lengyel János Vízállás-jelentés

A Duna Németországban, a Fekete-erdőben, pontosabban Brinkmann professzor kertjében ered. Az országot Európára szóló öntudattal szeli át. Majd lefittyedt alsó ajakkal lép osztrák földre.

Passaunál még minden a legnagyobb rendben folyik. Az osztrák-szlovák határon már nem kell vízumot váltania, viszont éber szemek figyelik, nehogy elvéte a nyelvet és megrövidítse az ország kisdedeit egy-ovával.

Bösnél megtorpan, és két pártra oszlik. A magyar határt némi hezitálás után lépi át, Szent Hedvig áldásával. Szerénységére jellemző, hogy az országon szinte észrevétlenül oszon keresztül, legfeljebb tavasszal duzzad meg a mellénye.

Visegrádnál, üdvözlésképpen, stilszerűen négyet biccent a várhegy felé. Szentendrénél halak integetnek a parton bámész-kodó német turistáknak. Némelyiküket már névről ismerik. A budai rakpart alatt József Attilát idézi a temérdek dinnyehéj. A folyó Pest után hajózható, amit a vízen ringó számtalan papírhajó tanúsít. Ezt csak néhány ukrán hajóskapitány nem tudja.

Százhalombattánál már olajozottabban folynak a dolgok. Szeretett folyónk is színesebben látja a tájat, még ha nem is rózsaszínben.

Dunajúvárosnál a halak vízért állnak sorba a városi vízműveknél. Paksig csupa kedvetlen halat észleltek a szakemberek, Paks után viszont már sugároznak az örömtől, ami megkönnyíti az éjszakai halászatot. Nekik nem Budapesten adott lámpást kezükbe az Úristen.

Mohács után a Duna búcsút vesz az országtól, és mindenre elszántan átszöregedezik a Balkánra. További sorsa ismeretlen.

Film, hol a te fullánkod?

Vízen és kikötőben (laptoppal Fidzsin)

Méder Áron hajónaplóját olvasom. Rendszeresen, már hónapok óta. A neten. On-line. Mivelhogy a 28 éves magyar fiatalember 2006 szeptembere óta úton van. Rekordra készül. Föld körüli szőlőhajózás az eddig legkisebb vitorlással. Vitorlása mindössze 19 láb hosszú. Mostanában (2008. május eleje) éppen a Fidzsi-szigeteken vesztegel. Itt várja ki a hat hónapos trópusi ciklon időszak végét. Nagyon élvezetesek és érdekesek beszámolója a távoli világokról, az óceánokról, szokásokról, emberekről. És önmagáról is.

És hogy kerül ide ez a bátor, egyesek szerint talán kissé kótyagos magyar fiú, a filmről szóló viták hasábjaira? Pillanat. Rőgtön kiderül. Amikor Áron magányosan szeli a habokat, s erről is rendszeresen beszámol, sokat olvas, medítál, gondolkodik. A szűk kis vitorlásra persze nem vihet magával könyvtáryi olvasnivalót, másnak sincs túl sok helye. De a Szentírás mindig vele van. S még egy-két kötet. S ha az időjárás engedi, a vitorlák beállítva, a szélkormány vagy az autopilot rendesen működik, a hajónak bizony rengeteg ideje marad. Hosszú heteken, száz és száz mérföldeken keresztül se társa, se „szó-rakozása”. Nincs is kihez szólnia. Vele a laptopja, de az áramot fogyaszt, s ezzel (is) egy ilyen vállalkozás alatt, a tengeri utak során bizony takarékoskodni kell egy hajón.

Tehát se film, se médiumok. Paradicsomi állapot – mondaná Kardos Gábor. Az is. Csakhogy Áronnak bizonyos távolságok megtétele után ki kell kötnie. És jönnek a kikötők. Rövidebb-hosszabb időre. És hajójunk beszámol a parton töltött idejéről is. S mit tesz Isten, mit csinál a magyar Odüsszeusz a szárazföldön – természetesen a hajó körüli teendők és az adott hely megismerése, felfedezése mellett? Ne találgassanak. Filmeket néz. Legtöbbször angol nyelven. Hol kölcsönöz, hol letölt (elérhető könyveket is persze), hol valamelyik kikötői kocma tévéjét nézi esténként. Érti ezt valaki? Szerintem a hajósok biztosan.

Kapni, kapni, kapni (hatásmechanizmusok felségvize)

Dani fiam imádja a filmeket. Gyermekkor óta. Már harmincéves lesz lassan, mégis, ha leül a tévé elé, vagy egy mozsizsölyvébe, arca átszellemültté válik még egy gyengécske alkotás alatt is, mintha egy olyan földöntúli világba csöppent volna, ahol pillanatok alatt elvarázsolják. Nem az erős koncentráció lát-szik rajta. Valami más. Valami több. Néha még kezét is összekul-csolja az álla alatt. Szólni sem lehet hozzá. Ha valamilyen kérdést tennél fel neki, feléd fordítja a fejét, szemében különös fátyolással csak néz rád, képtelen visszatérni a „valóságba”, vagy kicsöppenni akár másodpercekre is abból a „varázslatból”.

Volt úgy, hogy több filmet is megnézett egymás után. A „Vé-ge” felirat után aztán kinyílik, nevet, ha kell, mesél, okoskodik, értékel, pörög, egészen feldobódott. Egy ideig. Aztán ismét jön az éhség... Hátha megint kaphat valamit. Egy élményt, törté-netet, emóciót, tanulságot, hangulatot – bármit, amit a film ké-szen szolgáltat. Valószínű, hogy őt egyáltalán nem érdekli, hogy egyfolytában csak kap. Talán el sem gondolkodott ezen. Önző lenne? Nem hinném. Csak nyilvánvalóan nem zavarja, hogy ha már itt vannak azok a filmeknek mondott alkotások, akkor ő azt „elfogyasztja” szépen. S amíg az ember fiatal, s a gyomra is jó, szó sem lehet csömörről.

Az idősebb korosztály tagjai pedig tovább gyártják a filme-ket, állítják elő a „celluloid varázsvesszőt”. Vagy ha nem, akkor éppenséggel a Pimodán Hotel lakói lesznek.

JÓZSA PÉTER
(akinek fenti írásából valószínűleg kiérezhető,
hogy nem filmes, hanem íróember
– de nagy, hajós szíve van)

megoldható valódi problémák száma, úgy igyekszik igazolni létjogosultságát, hogy meglévő megoldásaihoz problémákat kreál. Ez a folyamat általában legkésőbb a szakdolgozattal elkezdődik. (...) (Hozzátennem, hogy magyar szakot végeztem, a szakdolgozatom címe *A szójátékok jelentéstana Parti Nagy Lajos verseiben*, tudom, miről beszélek.)

Pontosítsunk: talán mégsem egészen tudja, hiszen bírálatában a film ökológiai problémáját vázoló cikkről illenek beszélnie, és nem privát fantomjairól, illetve a velük kapcsolatos projekciókról. A sors iróniájából visszajára forduló projektív kritika másik kulcsmondata ez lehet: „Kicsit olyan, mintha Don Quijote maga húzná fel a szélmalmaikat, hogy elmondhassa, harcolt ellenük.” Eppen ezt tette.

A projekció nemcsak lexikálisan jelent *vetítést*. Visszaköszön benne ugyanaz az alapprobléma, mint a film kapcsán. Hogy mennyiben szükségképp félrevezető *kép-mutatás*, látzat-, illetve pótcselekvés, valóságpótlék stb. Így alkalmasint azt is jobban megérthetjük, mennyiben ismerhetett magára benne, és miért vette védelmébe kritikuskunk a film projekcióját, mint saját bölcsészprojekcióinak legközelebbi rokonát, mely ugyanannak a vetítési paradigmának a része. Próbáljuk másnak látni, másnak movizni magunkat és a világunkat, mint ami természet szerinti valónk. (Érdekes szempont lehet, hogy eredetileg a bál-ványimádás, az *idolatria* sem jelentett mást, mint – szó szerint – *képecskének szolgálatát, egyfajta kép-mutató mozizást* a valóval szembenező alapállás helyett, amiről mégicsak logikusan eszünkbe juthatna a mozi és a média idoloikat gyártó „sztárszisztémája.”) Ez persze nem is volna olyan nagy baj, amíg kép-mutatásunk globális célja nem az, hogy elterelje a figyelmünket arról, hogy közben felszámoljuk az élet-feltételeinket.

Szőcs Géza az *Irodalmi Jelen* 2008. áprilisi számában azt írja, hogy Kardos Gábor *A film problémája* című tanulmánya „bevallottan provokációs céllal” készült, és hogy szeretné, ha vita kerekedne belőle. Meg lehet próbálni, de nehéz lesz. Az alábbiakban szeretném kifejtetni, hogy miért. Szemléltetésül kölcsönveszek néhány szemelvényt magából a tanulmányból.

Legfőképpen azért lesz nehéz, mert a címe szerint a film problémáját taglaló cikkből erősen és feltűnően hiányzik valami. Mégpedig a probléma. A bevezetésben a szerző lerágatja az olvasóval a körmet, előrebocsátva, hogy ő itt most tabukat fog döntögetni rakásra, és hogy cikke „brutális szembesítés illúzió-óinkkal”. (Itt jegyezném meg, hogy az illúzióival senkit nem kell szembesíteni, mert azok már ott vannak előttünk, szembe-selűni legfeljebb az illúziók *illúzió voltával* lehet, ami esetenként valóban brutális élmény.) Szegény öncsonkított olvasó azonban hamar rájön, hogy kár volt a körmökért. A tanulmány tabudöntés és problémaboncolás címén olyan dolgokat állít be tabunak és problémának, amelyek egész egyszerűen nem azok. Kicsit olyan, mintha Don Quijote maga húzná fel a szélmalmaikat, hogy elmondhassa, harcolt ellenük.

Torma Péter

Nyitott tabukat dön(t)getni, avagy a problémázás problémái

„A film mint a világfogyasztás médiuma”*

A mikor filmet nézünk – világot fogyasztunk – szól az első tétel, külön kurzíválva, hogy mindenképpen sokkoljon. Mikor nem? – teheti fel viszont a kérdést az olvasó, és bizony joggal. Minden jelenség minden befogadója bizonyos értelemben világot fogyaszt, a világnak egy olyan szegmensét, amit addig még nem, vagy nem úgy fogadott be. Tapasztalatai, világról való tudása, elképzelése(i) gyarapodnak, fogyaszt és feldolgoz. Ehhez nem szükséges film. Persze ez a világfogyasztás nem az a világfogyasztás: „Azelőtt ilyen sose volt, hogy az egész valóságot, magát a világot lehessen fogyasztani”. Elképzelhető. De akkor miért állítja ugyanez a szerző ugyanebben a tanulmányában a következőt: „A valóságban – a film fikciójával ellentétben – mindig egyszerre jelen van több más lehetőség, téridejében mindig több életlehetőség található”? Az egyik állítás szerint a filmmel a valóságot fogyasztjuk, tehát a film egyenlő, vagy legalábbis egyenértékű a valósággal. A másik szerint a kettő éles ellentétben áll egymással. Mind a két kijelentés érdekes, és mind a kettő ellentmondást nem törően jelenti ki a maga igazságát. Azonban egymás mellé állítva őket, gyorsan feltűnik, hogy mégicsak túrik az ellentmondást, ugyanis éppen az feszül közöttük.

Továbbmenve kiderül, hogy nem ám holmi hétköznapi tabudöntögetésről van szó, hiszen amiről beszélünk, az „tulajdonképpen a szabadság problémája”. Ezzel nem is vitakoznék, aki művészetről ír, annak kimondatlanul is szinte benne van a munkaköri leírásában, hogy *bármit* vissza tudjon vezetni a szabadság problémájára. Annál inkább vitába szállnék a következő mondattal: „Mert nagyon nem mindegy, hogy *azt tartjuk szabadságnak, mikor a természetet követjük, vagy azt tartjuk szabadságnak, hogy természetünk és természeti valóságunk elől menekülünk valami virtuális világba*.” Szerintem (ez a szó ennek a cikknek a legtöbb állítása elé odaértendő) bizonyos értelemben mindegy, ugyanis egyik sem szabadság. A szabadság (szerintem!) ott kezdődik, ha *választhatunk* legalább a kettő között, és a választással nem kötelezzük el magunkat végleg. Egyébként ez a helyzet, hála istennek.

* Az alcímeket is Kardos Gáborról loptam, remélem, nem haragszik meg.

Kardos Gábor

A bölcsészet mátrixa és a világfogyasztói függés mozija

gondolatok a projekciókon túli világról és az ökomozizás problémájáról

A film ökológiai problémáját vázoló cikkemmel nyilván érdemben lehet vitakozni a film oldaláról, például amellel érvelve, hogy mégicsak hasznos, meg mi mindent hagytam ki „durván leegyszerűsítve a problémát” stb. Vagy lehetne ökológiai szempontból is vitatni a téziseket, mondjuk azt kifogásolva, hogy valójában még sokkal problémásabb a film ökológiaiilag. A cikk kritikusa azonban valamiért az öncélú bölcsészkritikát választotta, nemcsak mint kritikája *tárgyát*, hanem mint kritikája formáját, tartalmát és úgyszólván kizárólagos értelmét.

Egy sajátos önvallomásában maga is elismeri kritikája projektív természetét: „A cikknek – és nem csak ennek a cikknek – ez a legsúlyosabb problémája. A bölcsészértelmség egy része, miután szembesült azzal, hogy gyakorlatilag elenyésző az általa tanult segítségével

Mindhárom írás folytatása a www.irodalmijelen.hu honlapon olvasható

Diabetes Mellitus

Vonatok, szürkület: ilyenkor kezdenek tükröződni az üvegen a könyvborítók. A nappali monoton vágatás és az éjszakai álmvilág közötti átmenetben a zakatolás ritmusa mondókévé szelődül, úgy valahogy, mint a kötelező szalámis vacsora (ha nem eszed meg, nem kapsz csokit, ne morzsálg mindent össze, a szalvéta nem csak dísznek van, kislányom) az esti mese félórájává. A szigorú bajszú ember a borítón mintha arra biztatna, hogy várjak türelmesen.

De hogyan legyen egy öt éves nyugodt, amikor nincs itt a mama, aki tudja, hogy az erdőben tündérek élnek, és minden este mesél is róluk? A felnőttek azt sem hiszik el, hogy az állatok beszélni tudnak. Anyu könyveiben mindig olyan furcsa történetek vannak. Mintha varázslók beszélgetnének titkos nyelven. Egyszer az egyikbe bele is rajzoltam, ahogy varázsolnak, és kivittem az erdőbe, hátha tündérré változtatnak. Akkor sírt, és haragudott is, biztos, mert nem akarta, hogy tündér legyek. Pedig ott volt a kistestvérem, akinek azt énekelte, hogy álmoldj kisbaba, tündérekém. Ha valaki könnyezik, egy szívárványon keresztül lát mindent, még akkor is, ha kint sötétedik, és piszkos a vonat ablaka. Nem értettem, hogy miért kell apuhoz utazni. Amikor régen mindig kísértáztunk az állomásra, ahol már ott várt katonaruhában, muszáj volt megállni, hogy beszélgessek a bokrokkal, anyu nógatott, hogy iparkodjak.

Apu úgysem vett fagyit, mert nem akarta, hogy megfájduljon a torkom, csak a Lajos bácsitól kaptam, mert azt mondta, hogy ettől nővök majd nagyra, és olyan szép leszek, mint az édesanyám. Lajos bácsi sokszor átjött, amikor anyu szomorú volt, hogy sokáig beszélgessek. Olyankor mindig hozott fagyit. Doboosat. Tudtam, hogy már elég nagylány vagyok, és a fagyilaltot nem szabad elárulni senkinek, mert elvisz a mumus.

Mumus soha nem szerepelt a mesékben, ez már a valóság volt, amit nem szerettem. Iszonyúan féltém tőle. Csak amikor apu aggódott értünk, akkor mondtam el, hogy a Lajos bácsi minden este jön, és vigyáz ránk, de fagyit nem vett, nehogy megbetegedjek. Húsz év múlva, amikor a szokásos szombat esti házibuliban – ebben az alkohol is közrejátszott –, egy hányás után sírógörcsöt kaptam, nem a szívárványszínű mesevilágot láttam, hanem apám hamuszürke arcát. Apám márványarcát. Apám hullámokban jéggé dermedő arcát. Nagyon sokáig voltam mamánál, majdnem annyi ideig, amíg gipsz volt a kezemen, de nem haragudtam apura, amiért ledobott. Csak Lajos bácsira, amiért nem vett több fagyit.

Mama mesélte, hogy apu nagyon fáradt volt, és örültem a szomszéd néninek, mert ő is hisz a mesékben. Varázsló volt, vagy tündér? Ki tudja már? Szép, dallamos ígéket mondott. Vércsoportvizsgálat, gyerektartás. Én a sosem hallott szavak miatt borzongtam a gyönyörűségemtől. Mi lehet szebb annál, mint ha egy gyermeket a tündérek tartanak? Nagypapa még hatdarabos filctollat is vett, hogy a gipszemre varázslókat rajzolgassak. Csak fagyit nem, amilyent Lajos bácsi hozott, mert mindig rosszul lettem tőle. Ugyanolyan rosszul, mint amikor hiába jött a szívárvány, mégsem láttam meg a mocskos ablakon át az elsuhanó erdőt, ahol tündérek és beszélő állatok élnek. Csak anyu monoton hangja volt velem, ahogy olvasni kezdte azt a könyvet, amit a bajszos, mosolygó szemű ember írt. Anyu nem volt a mama, éreztem; csak azt szeretné, hogy aludjak. De én tudtam: létezik a négyszögletű kerek erdő, verset író, beszélő állatokkal és tündérekkel. Hiszen többször is elcsuklott a hangja, és sírt.

STILLER KRISZTA

Kertész Dániel fotói Lázár Ervinről

Egyesek még mindig Oroszország háborús trófeájának kategóriába sorolják a várost. Mások – és ezek egyre többen vannak – ezt a fajta hozzáállást antagonizmusnak tartják. Ezen a földön, bizonygatják az utóbbiak, az állampolgároknak már három nemzedéke nőtt fel. Azt mondják: ez a mi városunk. A teljes történelmével: a porosz tisztelettel és Albrecht herceggel; Kanttal és Frigyesel. Ezek nélkül a tradíciók nélkül megfoszthatnák gyökereitől és összekötő szöveveitől. A múlthoz való viszony megkérdőjelezése egyben a jövő megkérdőjelezése.

Königsberg kétszer halt meg. Először a II. világháború idején, mikor is 1944-ben a brit repülőgépek lebombázták. A város elleni két egymást követő augusztusi bevetésben összesen 350 bombázógép vett részt, amelyek 263 tonna robbanó-, és mintegy 700 tonna gyújtóbombát dobtak le. Romba dőlt ekkor minden műemlék: a vár, a katedrális, a régi és az új egyetemi épület, a városháza, és szinte minden templom. A művet 1945 áprilisának első napjaiban a Vörös Hadsereg támadása – tömeges tüzésrel és lövedékekkel és ismétlődő légitámadásokkal – fejezte be.

A város másodjára 1946-ban halt meg, amikor Königsberget Kalinyingráddá keresztelték át, hogy megörökítsék az éppen akkor meghalt szovjet vezetőnek, Mihail Kalinyinnak, Sztálin hűséges hívének a nevét. Elhatározták, hogy a szocialista realizmus soron következő mintavárosa lesz, de a valóságban a lehetőségek végső határáig elmenően militarizált régió fővárosa lett, betöltve ezzel Európa kellős közepén egy elsüllyeszthetetlen repülőgép-anyahajó szerepét.

A következő húsz esztendőben gondosan kitörölték a város egykori Hanza és porosz múltjából maradt nyomokat. Még azokat a romokat is, amelyek még alkalmasak lettek volna a felújításra, téglakként szétszedték, hajókra pakolták, és a Szovjetunió belső területeire szállították. Szisztematikusan működtek, lépésről lépésre, romról romra... Így tűnt el Kopernikus és Herder szobra is. Lebontották a knipawai (kneiphofi – Königsberg egyik városrésze – a fordító megjegyzése) katedrális is, amelyből csupán az 1924-ben felállított Kant oszlopa, a híres *Stoa Kantiana* maradt érintetlen valamilyen csoda folytán. A többi műemléki templomot, amelyekről Królewic nevezetes lett, vagy a temetőket már említeni sem érdemes.

Végül 1965-ben, az akkori szovjet miniszterelnök, Alekszej Koszigin utasítására a levegőbe röptették a királyi vár maradékát is, bár a kalinyingrádi közvélemény egy része már akkor tiltakozott, hogy legalább a romokat mentsék meg. Így hát a történelmi város kellős közepén egy nagy lyuk keletkezett, amelyet a szétrobbantott romok helyén kialakított kis zöld szigetekkel és növényzettel álcáztak, és ide építették fel például a Szovjetek Házát, ezt a szocreál építészeti szörnyedeményt, ezenkívül a szovjet főváros mintájára új, Lenin és Moszkva nevű sugárutakkal szabdalják fel a várost.

Tomas Venclowa részben megérti ezt: „Egy súlyos háború után – írja egy Kalinyingrádról szóló esszéjében – érthető volt ez a gyűlölet. Később azonban a gyűlölet elcsitult, de megmaradt a kizsáktottság érzése, az apátia és a szinte minden iránti közöny, különösen az immár történelmi pusztasággal szemben.” És ebben nincs kivételes jelentősége annak, hogy ez egy olyan betegség volt, amely egész Oroszországot emésztette. Ahogy Venclowa írja, az igaz, hogy „a sztalinizmus és a posztsztalinista rezsim millió és millió embert kiszakított szülőhelyéről, megsebezte sorsukat”, hogy „gyűlölte a múltat, s eltörzítette vagy elhallgatta azt”, de Królewiccel – és egyáltalán az egész területtől – kiváltképp borzalmasan járt el. A történelmi emlékezettel nem csak úgy harcoltak, hogy mindent leromboltak, ami régi, de kitörölték az egykori elnevezések nyomait is. Még csak meg sem próbálták a város utcáinak régi nevét oroszra fordítani, hanem újat adtak nekik, „amelyek azt az érzést keltették, hogy egy előző napi újságból vagy a katonai szabályzatból kerültek elő”. „A maradékot – mondja Venclowa – rommá döntötte a több tíz éves rossz gazdálkodás.”

Artur Sarnitz, egy építészműhely vezetője és a fiatal kalinyingrádi nemzedék képviselője vissza kívánja hozni a város múltját. A Kalinyingrád történelmi központja újjáélesztésének szentelt, a pułtusk² Bölcsész Akadémián nemrégiben rendezett konferencián Sarnitz nem titkolta indulatait: – Königsberginek tartom magam, 750 év történéseit győztem le magamban, és most azért harcolok, hogy Königsberg visszakaphassa történelmi arculatát. Ily módon leszünk képesek végre megszabadulni a háborútól, amely elpusztította a várost, és amely – ha félretesszük az áldozatok és elkövetők, a győzők és legyőzöttek felosztásokat – egész egyszerűen a kultúra elleni büntetés volt. A régi Königsberg a maga sokrétű múltjával és kulturális eredményeivel gyakorlatilag ki lett törölve Európa térképéről. Valami azonban kezdett megváltozni. A peresztrojka-láz, a Szovjetunió szétesése és az azután rögtön következő Gajdar-féle sokkterápia után – a kalinyingrádi terület egy, az orosz Nagy Földtől elvágtatott enklávává vált. Így hát egyre gyakrabban és egyre erősebben tör fel az emberben a meggyőződés, hogy Moszkvához képest Kalinyingrádhoz közelebb esik Gdańsk, Olsztyn és Vilnius – egyszerűen Európá-

És nemcsak az ennek a körzetnek a lakóit a közvetlen szomszéd-államokkal összekötő kisebb-nagyobb üzleti kapcsolatairól van szó, és még csak nem is arról, hogy élnek már olyan kalinyingrádiak, akik sohasem látták a Kremlt. Az a lényeges, hogy a régió politikai jövőjéről, státusáról és autonómiájának kerekeiről – arról, hogy a régió „az orosz előőrs” legyen-e Európában, az „együttműködés távirányított régiója”, vagy „baltikumi Hongkong”, a kilencvenes éveken végigsöprő lázas viták folyamatában egyre gyakrabban kaptak hangsúlyt az európai gyökerek és a königsbergi-kalinyingrádi tradíciók is. És megingott az a hit is, hogy csupán egyetlen alternatíva lehet, vagyis visszatérni a körülzárt erőd és az elsüllyeszthetetlen repülőgép-anyahajó szerepéhez.

Ebből a nézőpontból Kalinyingrád számára különösen fontosak voltak a város alapításának 750 éves ünnepei 2005-ben. Lehet különféleképpen értékelni Putin elnök kezdeményezé-

tiltakozását. Mert mit jelent az, hogy „újjáélesztés”? Miért, a város eddig halott volt, és csak most lehet visszahozni az életbe? Ez támadás a szocialista örökség ellen, ökolcsapás a Vörös Hadsereg katonáinak emlékére, akik itt vesztették életüket – mondogatták. És föltették a kérdést is: ki finanszírozta ezt a tengerparti, plázsás szemináriumot akkor, amikor a városnak nincs pénze? Képtelenek voltak megérteni, hogy az egész eseményt a külföldi résztvevők fizették, még a záró bankett számláját is maga Zeidler professzor állta. A lengyelek pedig, a gdanski és elblagi tapasztalatokra hivatkozva, meggyőzték a résztvevőket, hogy érdemes megmenteni mindent, amit csak lehet. És, hogy be kell tartani a műemlékek vas-szabályait – és nem szabad, mint ahogy a königsbergi katedrális esetében, úgy kezdeni a helyreállítást, hogy szétörjünk az összes sírtáblát, aztán betonlemezekkel körberakjuk a görögül téglákat, fűgákat húzunk beléjük és fekete festékkel kis álbaknyilásokat festünk rájuk.

Sarnitz fiatal építészek csoportjával létre akarja hozni a város 1944. tehát a szövetséges bombázás előtti arculatát, történelmi elrendezését. Kezdetben javasolták Królewic történelmi bölcsőhelye egy részének – az óváros (Altstadt) kisebb területének – az újjáépítését, de később kiszélesítették ezeket a terveket az egész történelmi városközpont újjáélesztésére. Újjá akarják építeni a knipawai (kneiphofi) egyetem épületét, a királyi várat és a zsinagógát. Ezért a Sarnitzal együtt dolgozó Jurij Nusztrajev a levéltárakat és a könyvtárakat bújva bejárja egész Európát, hogy minden fényképet, tervet és dokumentumot összegyűjtsön a régi Königsberg-ről. Mert mindezek szükségesek lehetnek, amikor eljön az idő felidézni az építészeti részleteket.

Az ő koncepciójuk szerint a városközpontban vissza kell állítani a középkori utcaelrendezést, a lehető legpontosabban megkonstruálni a házak homlokzatát; felhasználni az újjáépítésnél (amennyire lehetséges) a házalapok és a pincék megmaradt részeit, valamint a régi építőanyagokhoz leghasonlatosabbakat kell alkalmazni. Végül a hiányzó képi dokumentációk esetében csak olyan épületeket szabad felhúzni, amelyek méreteikben és látványukban harmonizálnak a történelmi környezettel.

Sarnitz csoportját Kalinyingrádban sokan radikálisnak tartják, de ők maguk is kinyilvánítják ellenvéleményüket minden kompromisszummal szemben. Túl sok a vállalkozó – ráadásul nagy összegekkel rendelkeznek –, akik kimondottan a gyors haszon megszerzésétől vezéreltetve, szívesen beépítenék Kalinyingrád központjának legfrekvenciáltabb területét. És elég csak egy határozat a város vezetősége részéről, akikhez a nagy biznisz mindig megtalálja az utat, hogy a régi Hanza-stílusú házak helyett, pikk-pakk, betonüveg felhőkarcolók épüljenek.

A dolog azonban nem egyszerű. Az építészek körében, a külföldiekben szintúgy, nincs egyetértés, hogy miről szóljon Królewic újjáélesztése. Az igaz, hogy az urbanisták többsége kiáll a vár és az óváros (Altstadt) újjáépítése mellett, de például egy német városépítő, Julius Ellers ezt lehetetlennek tartja, mert általában véve is ellenzi a régi épületek és teljes városrészek rekonstrukcióját, így a berlini tapasztalatokat is negatívan értékeli ebből a szempontból. A királyi vár tőzsomszédágában épült Szovjetek Háza, mint a szovjethatalom győzelmi jelképe, egy csúf és befejezetlen épület Kalinyingrád központjában, de az szintén a város történelmének része – állítja a német építész.

Az alapvető pénzügyi probléma mellett még az idő-tényező is jelen van. Szakértőink meggyőződtek arról, hogy a rekonstrukció előtt, például a királyi vár esetében, alapvető archeológiai vizsgálatokat kell elvégezni. A kalinyingrádi Wladimir Kulakow professzornak semmi kétsége e felől. – A királyi vár területén 10-15 méterig érnek le a kutatási mélységek. Ez nagyon régi kultúra – mondja a professzor. De ezeknek a rétegeknek az alapos vizsgálata hosszú ideig tart, és egy hónap, egy év múlva minden megváltozhat. A politika is, a vezetőség is. Wenzel Takijewicz Salachow, Kalinyingrád volt műemléki felügyelőjének van tapasztalata ezeket a fenyegetéseket illetően. – A negyvenes évek végétől – mondja – Kalinyingrádban négy általános városfejlesztési terv létezett, de egyiket sem hajtották végre teljesen és következetesen. De ami rosszabb, a városba Oroszország egész területéről érkeztek építészek, és ők legtöbbször egyáltalán nem érezték ezt a várost, történelmének, hagyományainak klímáját. Végeredményképpen Kalinyingrád ma egy megtört, befejezetlen város.

A város döntéshozó vezetőinek íróasztalán most is ott fekszik a soron lévő általános rendezési terv, amely visszaadná Królewic régi, középkori arculatát. Sajnos elég volna, akár a város főépítészének egy aláírása, hogy mindent érvénytelenítsen. És a projekt szerzői és támogatói talán éppen ezért intéznek oly gyakran felhívásokat nemzetközi közbenjárásért. Hogy ne lehessen már visszaút.

JÓZSA PÉTER FORDÍTÁSA
(megjelent a *Polityka* című lengyel hetilap 2008/15. számában)

1. Königsberg (Kalinyingrád) lengyel neve
2. Pułtusk – Északkeleti lengyel város

Sławomir Popowski

A megtört város

Kalinyingrád keresi identitását. Döntenie kell: Moszkvához, Königsberghez vagy Królewicchez¹ áll közelebb

Königsberg

sét, aki meghívta erre az eseményre Jacques Chiracot, Gerhard Schrödert, de megfélekedett a lengyel és a litván elnökökről, ám éppen ekkor leplezték le a Királyi Kaput, és – hivatalosan először – megjelent az új jelszó: Egy város – egy történelem. De a legfontosabb: ennek nyomába szegődtek a pénzeszközök is. – Talán nem annyira, mint amennyit kívántunk volna magunknak – mondja Sarnitz –, de hát mégiscsak lett rá valamennyi. Megmutattuk Putin elnöknek a város központjának és a királyi várnak a felújítási tervét, és láss csodát, pozitívan fogadta. Megígérte, hogy a királyi vár újjáépítési költségeinek a felét állják.

Paradox, de az orosz elnök ezzel támogatta azt a gondolatot, amellyel a lengyelek már évek óta ostromolják a város és a körzet vezetőit. Gdanskiai, vagyis Miroslaw Zeidler műemlékes szakember és Wieslaw Anders professzor, a gdanski műszaki egyetem építészkarának dékánja kezdeményezésére, 1994-ben rendezték meg az első nemzetközi szemináriumot Kalinyingrádban, amelyet „Königsberg-Królewic történelmi városközpontja újjáélesztésének” szenteltek. Már magának a szemináriumnak a címe kiváltotta a szovjet Kalinyingrád védőinek ideologikus

Beszéd a palackból

Szócs Géza rovata

Nemrégiben felfedeztem egy ismeretlen költőt, egy nagyszerű költészetet, teli remekbe szabott képekkel, strófákkal és versekkel. E kötetet nemrég (idén, 2008-ban) a budapesti L'Harmattan kiadó adta ki, azzal a címmel, hogy Körzővel rajzolt víz.

Mint ez – máshonnan, nem ebből a könyvből – kiderült számomra, a költőnek ez már a második verseskötete, de van egy novelláskönyve is, ezeket még nem olvastam. Szerzőnk mégis ismeretlen, kötetek ide vagy oda.

El kell mondanunk, hogy művészként egyébként nem ismeretlen (csak költőként az), saját alkotói területén, választott hivatásának körén belül nagyon is ismert, sőt, a kevés nemzetközileg is számon tartott, megbecsült és magasra értékelt magyar nagyságok egyike. Nevét mégsem írom le, mert (itt és most még) nem tartanám helyesnek, hogy egyéb, zseniálisnak elkönyvelt (és valóban zseniális) életműve kontextusában, ennek fényében, ehhez méricskélve közelítsünk költészetére felé, mely legjobb darabjaiban hibátlan, öntörvényű, szuverén líra – teljességgel függetlenül attól, hogy a szerző egyébként mekkora zeneszerző, matematikus, párbajtörvívó vagy szobrászművész vagy filmrendezői életművet hozott létre.

A világ gyanakvó. Ingres hegedűje – szokás ilyenkor mondani, merthogy Ingres is, a modern festészet egyik egyenesági fölmenője, nem festményeire volt büszkébb, hanem hegedűjátékára. (Az is lehet, hogy nem *büszkébb* volt, hanem egyszerűen csak büszke, és ennek hangot is adott, látva, hogy a sznobokat csak a festészet érdekli.) Ami engem illet, igen-igen szívesen meghallgatnám Ingres hegedűjátékát, mint ahogy szeretem E.T.A. Hoffmann zenéjét is és Jókai grafikáit – nem is beszélve a ma már teljesen ismeretlen Jókai-versekről, amelyek közt néhány nagyszerű darab is van.

De lássuk nem az ismeretlen Jókai Mór nevű költőt, hanem a mi 21. századi ismeretlenünket, akinek személyét inkognitóban tartva, hadd idézzük egy teljes versét. Íme:

ARS POETICA

Azt szeretném, sőt már le is vagyok írva, hogy kell szerkeszteni (lásd még: perspektíva), hogy a hold, vagy mindegy, a hold tükörképe, egy pohár boromba éppen beleférne.

Azt akarom, és ez egy kortyintás csupán, hogy bent ragyoghasson a hold ezek után, persze tudom, költő ettől még nem vagyok: hátra vannak, még, hej, az összes csillagok.

Ezt a verset Omár Khájám is írhatta volna, s ha ő írta volna, ma száz nyelvre lefordítva, száz nyelven citálnák, mint az antik keleti költői tömörítő erő briliáns példáját. A mi fülünk azonban érzi, és nemcsak Mátyás király meg az egy-szeri lány története miatt, hogy ez nem lehet fordítás (még az az apró tökéletlenség is erre utal, hogy a második sorból minden bizonnyal hiányzik, legalábbis grammatikailag, egy határozószó: *úgy*, vagy *oly módon*), hanem a miatt az aranyjános kedélyesség miatt, amely elejétől végéig ott vibrál a fogalmazásban. Kozmikus és személyes, humoros és univerzális, benne a vágy az elérhetetlen után és a végesség tudata, miközben egyszerre metafizikus és bordalos életélvezettel teli. Igen, a szerkezet a bordalé, azt is lehetne mondanunk: bordal-bordás felépítésű, ezeken a bordákon feszülnek a képek.

Ezt a strófát sem Weöres Sándor írta (sem egyedül nem, sem együtt Pásztor Bélával nem a Holdaskönyvben):

Arcomon alszik a lepke,
pavaszemével látom
azt, ahogy ki-be járkal
orromon által az álom.

Vagy itt van egy másik tökéletes nyolcsoros:

Ide-oda hajtogat egy
könyvoldalt az idő árja,
minden betű átkerül majd
színéről a fonákjára.

Epheszoszban délutánra
délelőtt jön, aztán reggel
s hazatérnek hajnaltájban
a halottak a sereggel.

Tükrök, tükrözések, Hold, álom, én és nem én, lét és nemlét,
játékok az idővel és távlatokkal: ezek képezik költőnk világának
– fígyelem, nem díszleteit és nem kellékeit, hanem – valóságát.

Ismeretlen (perzsa? magyar? orosz?) költő a 21. századból

Ahmatova vagy Pilinszky ugyancsak (kihúzza: megnyalná mind a tíz ujját) büszke lehetne költőnk egyik-másik strófájára – amin persze nem azt kell érteni, mintha ezek az említett költők stílusában fogalmazódtak volna, hanem azt: e lírai beszédmodokat, illetve tulajdonosaikat a kristályos formába tömörített metafizikai tartalmak iránti vonzódásuk és hajlamuk rokonítja.

Ha e kötet alapján kellene megneveznünk azt a költő-elődöt, akire a kötelező kritikai divatoknak megfelelően mint fölmenőre mutathatnánk rá, kétségkívül Babitsra esne a választásunk. Olykor szinte olyan érzésünk van, mintha szerzőnknek az elmúlt hatvan év poétikai történéseiről nem is volna tudomása.

Ez az írás természetesen nem könyvkritika, vagy recenzió, még kevésbé tanulmány. Célja csak annyi, hogy felmutasson egy ismeretlen palackba zárt ismeretlen költői beszédet, ennek legjobb színvonalán. Éppen ezért nem foglalkozik sem a kötet egészével, sem ennek kevésbé sikerült darabjaival. Mert bár költőnk néhány klasszikus metrumot fölényesen, meg nem tanulható, el nem sajátítható, csakis veleszületéssel megszerezhető

ösztönös biztonsággal kezel, e kötetben még nem egy esetben érezhető a szó jó értelmében vett rutinnak a hiánya. De hisz éppen ezért kell lugasaikból még a legrejtőzködőbb költőknek is kilépniük olykor a nyilvánosság elé – hogy kötetekben maguk ismerhessék fel az itt-ott még túlbeszél, vagy erőtlenebb üzeneteket. A mázsás súlyokat is rugalmas eleganciával megemelni képes közvetlenséggel kezdi pl. egyik versét:

Óceán, rég láttuk egymást,
nem tudom, hány ezred éve,
nyelved alól a kavicsom
kiveszem, hogy beszélj végre.

Ez a laza erő, ez a időtlen távlatokat átjáró gyermeki konfidencialitás még egy-két feledhetetlen strófával gazdagít bennünket:

Óceán, a tenyeremből
etetek, és veled hálók
s álmaidra ráhajolnak
cethalalós szőke hálók.

Óceán, tér-idő képlet,
visszatérés száz alakban,
minden hullámod halandó,
s hullámzásod halhatatlan.

E három strófa elegendő volna a remekműhöz – sajnos, a vers tizenegy szakaszból áll, és nem állítható ugyan, hogy a többi nyolcból bármelyik is *gyenge*, de az vélelmezhető, hogy a kevesebb több lehetett volna. De ez már legyen a költő baja, netán a kritikusaié – mi örvendjünk annak a néhány remekműnek, amennyinél többet egyetlen verseskötet ritkán tartalmaz, s a jövőre nézve reméljük, hogy szerzőnk az ördög bravúros verssorát:

IN GIRUM IMUS NOCTE ET CONSUMIMUR IGNI

legközelebb már nemcsak virtuóz értelmi fordításban (Körbefutunk éjjel és elemeszt minket a tűz) fogja újrafogalmazni, nemcsak kiegészíti egy remek sorral, hanem értelmes magyar palindromként fogja letenni az asztalunkra, visszafele olvasva is hibátlan görgéssel. Mert jelenleg még ott tartunk, hogy Zút a tekнім tszémele sé lejjé...

Dehát ahhoz, hogy e sor visszafele is szóljon, már diabolikus képességek kellenének. Mi pedig egy összetéveszthetetlen, eredeti képi világot ördögien ügyes kézzel papírra vető művészről írtunk ezúttal, semmiképp nem magáról a sátánról, vagy annak rokonságáról, pl. Negyvennégyről, akit Mark Twain annyi rokonszenvvel ábrázolt...

Ismeretlen 21. századi költő

REM

Fénylik a hold a teraszon,
akár a halott hal hasa,
a baluszter babák között,
mint tus dől át az éjszaka.

Egy visszatérő remegés
az ég bőrén végigszalad,
az álom, a szélzsákba zárt,
még csapkod és még tátoget.

Gyors szemmozgások fázisa,
repkény kúszik a számlapon,
két mutató épp összeér,
most van a legjobb alkalom.

Hátulról látszik valaki,
a korlátnak dől, áthajol,
egy tűzijáték-robbanás
virágzik némán valahol.

Robogóval mindent

BIRTALAN FERENC

MANDALA

(Erdei Évának)

Hallgatok okos dolgokat
arról: mért kerek a világ.
A sok-sok ember bólogat,
kik jöttek nézni mandalát.

Betért Teilhard de Chardin is
– mozgott sírjában Darwin úr –,
párhuzam csupán most ez is:
két pont közé feszül a húr.

És jöttek szép idézetek,
arról ki megy és visszatér.
Meséltek erdős szép hegyet,
s nem kell, hogy jóért jót remélj.

Persze szót kapott Jézusunk,
ki kérte: legyünk gyermekek,
s a menny kapuján átjutunk.
Gazdagnak, dőlyfnek nem lehet.

És végül fölkapott az ég.
Nem fanfárok, nem harsonák.
A kertet, holdak gyűrűjén
tibeti gong emelte át.

Mindenséget a semmibe.
Tejút Magellán Rák-ködök.
Ott, a nincsenben kell lennie
annak, mi tiszta és örök.

SÉTÁNY, NEKEM

Ízleltem újabb utcaversem,
ahogy a *leendő*
birtalan sétányon mentem.
– Az ember meghal, mire felnő. –

Bizony elöntött a melegség,
míg befedtek az árkádok.
Erre nincsenek naplementék.
Irgyeltem várbéli Árpádot,

ahogy áll a mellvéd mellett,
cirmoshangú gesztenyesorral.
Szemei nyugatra figyelnek.
Barátkozva a távolséggal,

ahol a fény a hegy mögé vész.
Nagy kalaptól sejtelmes arca.
Lesi Pasarét, Törökvész.
Lapul a Lovas út alatta.

Persze magamban pironkodtam:
sétány, nekem? Még köz se.
Kertekben nőszirmom lobban,
de a tavasz nem jön össze.

Egy lejmos borra kért
pár forintot, ha adnék.
Nem adtam. Nem tudom mért.
Pedig írva van: adassék.

A rosszkedv nagy, ronda úr.
Utóbb minden hiába.
Én magamtól vagyok szarul.
Égeti zsebem a bor ára.

Déltenger és szőlő

VÉGH ATTILA

A kitömött albatrosz

Madárforma szalmazsák. Porfogó
egy barna tárlószekrény felső polcán.
Úvegszemében a görbült folyosó,
századfordulós járólap-minták.
A pupillában nyitva felejtett
ablakot csapkod a szél. Végigvág
az emeleten, csigalépcsőt gondol,
ki az utcára, fölisszák az épp betört
sarkvidéki légtömegek.
Valahol Grönland fölött most
egy vándoralbatrosz repül, de
semmi köze a szívemhez,
dobog még, de egyre zizegősebbek
a zörejek, és minél kékebben szárnyal
képzeletemben az a madár,
a szalma odabent egyre tömörebb,
és hogy albatroszok tényleg vannak,
csak véletlen egybeesés.

Dudu utolsó útja

Föltápáskodik a szőnyegről,
kiszomfordál az ebédlő lábak között,
a rántothús-levegőből a WC-illatosító ködén át
a kertbe, lemegy a hármaskő betonlépcsőn,
virágporos, élő szagokat hoz a szél,
a nagy fenyőnél befordul,
csillogó, gyantás ösvényen onson,
és ledől a kerítés tövében, a bodzabokor alatt.

Itt volt fiatal, itt tanulta meg,
hogyan kell összerakni szagok,
képek és hangok erdejében a világot,
hogyan tűrni, kivárni, míg az Ismeretlen
karmait visszahúzza, és lakhatóvá lesznek
az emlékek.

Amit akart, a szívében élő térkép akarta,
lüktető útháló az ösztönök vadonjában,
és mindig egy otthonos félreértéshez vezette őt.
Ebben lakott, az emberekkel együtt,
akik a térkép szélein éltek,
könnyen kiszámítható lények, akik
titokzatos, de puha okból
a kezükkel gondolkodnak, mint ez a
bokor is, amelynek árnyékában fekszem,
és akik majd holnap reggel, a keresés
térképeinek szélén rám találnak majd
itt, ahol az idegen lények élete
szélben remegő levelekként összezerzen,
s ahonnan szerteágazik a fagyos gyökerek felé.

RANDI

Mennénk, vinnének gondolák.
Vennék nyakadba tollboát.
Hajad loknis vagy ondolált.
Májuskezdedben orgonák.

Szagosvizek nem kellene.
Nap szikráztatná melledet.
Madarak, tavasz... Szent egek!
Presszóban nektárt rendelék.

Apró cipellő lábadon,
lebegsz, akárha szárnyakon.
Habselyem stólád rád adom.
Csorduló szívem vár nagyon.

Velence minket így fogad.
Ringunk a Rialto alatt.
Csomagolom az álmokat.
Mára még Csepel, Pest marad.

NEJLONGALAMB

fekete túsarkas cipő a fűben
házfal tövében döglött galamb
nejlon összetépve gyűrten
harangozik: giling-galang

vasárnaposság fűtött az utca
motorok autók döngenek
április utolsóit rúgja
aztán május aztán nyár lehet

vattafelhősen kék az ég
nyújtóznak bokrok és a fák
mereng a fű közt a szemét
teremtőm: gyönyörű világ

döglött cipők egy sajtópapír
a házfalon nejlongalamb
kullogó vén: épp verset ír
túsarkak fények napharang

Kritika

Szerkeszti:
Elek Tibor

Milyen elsődleges üzenetet küld vajon az a szerző, aki kötete címébe egyszer volt *Trója* nevére emeli be? A legendás, bár talán csak kitalált csatáról, a görög mitológia hőseinek legfényesebb felvonulásáról, illetve a homéroszi eposzoknak, tehát az irodalom ősforrásainak témát adó városnak a versbeli megjelenése egy nagyon komoly, klasszikusan művelt és műveltségével büszkélkedő költőt sejtet, egy babitsi alkatot, aki tehát pontosan tudja, hogy mit szeretne közölni, és hogy ehhez milyen eszközei vannak, aki pontosan ismeri a költői hagyományt, azon belül a formakultúra történetét és a szimbólumok jelentéseit is.

A helyzet azonban korántsem ennyire súlyos, amit a cím másik fele, a *variációk* pontosan jelez. Ez ugyanis épp azt sugallja, hogy a szerző nem hisz az egyetlen „nagy vers” megalkothatóságában, a tökéletességben vagy az egyetlen igazságban, és nem hisz a trójaihoz hasonló nagy történetek meg- vagy újraalkothatóságában sem. Azaz a párhuzamosságokat, az egymással felcserélhető, mert egymással egyenértékű igazságokat kedveli, ezeket keresi, és éppenséggel a sokféleségben, a különféle utak feltérképezésében és megírásában találja meg célját és leli örömet. Bevallom, számomra ez utóbbi attitűd sokkal szimpatikusabb, mint a magát túlságosan komolyan vevő múlt század eleji, mert nyitottabb, játékosabb, saját határait belátó, önironikus költészetet eredményez, melyben a vershelyzetek, a beszélt nyelv, sőt a költészet egészének esetlegessége alapélmény. És ez az élmény épp a Trója-történetben is megtalálható sors-történetek megértéséből táplálkozik.

Az első ilyen felismerés talán az, hogy bár Trója egy megostromolt és lerombolt – sőt újraépített, majd újra lerombolt – város, egyben egy afféle alaptörténet jelképe is, mely megöltheti tartalommal az életet. Valahogy így: látni Rómát, és meghalni; legyőzni, vagy épp elveszíteni Tróját, azaz tenni valami igazán fontosat, és venni a kalapot. A kötet egy helyütt Glenn Gouldot említi, aki miután lemezre vette – figyelem! – a Goldberg-variációkat, ötvenévesen, két nappal a születésnapja után agyvérzést kapott, és meghalt: „Vannak, akik erre azt mondják: szegény. / De azok nem mi vagyunk.” Ugyanebben a versben, tehát a Petri

Györgynek ajánlott *Valami beszélgetéskönyv*ben olvashatjuk azokat az elsöre különösen kegyetlennek ható sorokat is, hogy: „Szerintem / jó, hogy már túl vagy /és nem innen.” Fontos látnunk, hogy Kántor itt nem cinikus, nem viccelni akar a halállal, nem leértékelni akarja a halál eseményét, hanem pusztán azt állítja, hogy egy élet tartalma, mélysége, minősége nem függ a leélt évek számától. Lehet egy rövid élet is teljes, ahogy egy hosszú is üres, hiányokkal vagy épp elmulasztott lehetőségekkel teli. Mindez egy következetesen végig gondolt, nyelvi is hatásosan megjelölt kvázi-életfilozófia, aminek az igazságát mégis könnyebb belátni, mint elfogadni.

Egy témára

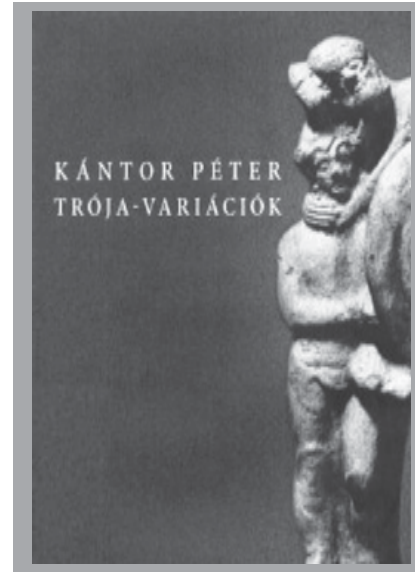

De Trója egyben a nagy kalandok, illetve ezek vágyának metaforája is, melyekbe anélkül veti bele magát az ember, hogy sejtene a végkifejletüket, hogy tudná, aztán hogyan kerül haza. Csak-hogy itt két ellentmondás is meglapul. Az egyik az, hogy végül épp ezekben a kalandokban érezheti magát ki-ki otthonosan, és hazaérve lesz idegen. A másik pedig az, hogy a vágy valaminek vagy valakinek a megostromlására és legyőzésére, ami a kötet gondosan felépített világában, úgyszólván, az élet célja, együtt jár a vágy tárgyának elpusztításával; ahogy a címadó versben olvashatjuk: „Trója vagy semmi! (...) De Trója levágva, megsütve a nyárson, / Trója feldarabolva”. Magyarán, nincs jó megoldás. Ha egyhelyben üllünk, vagy csak a szomszédig merészkedünk, kimarad az igazán lényeges, az elérendő cél az életünkben, ha viszont elindulunk, rombolunk, ha célhoz értünk, már visszaki-vánkozunk. Aközet óvatosan árnyalja ezeket a döntési helyzeteket, miközben persze tudatosítja, hogy a döntésre alapvetően kevés idő van. Az elmúlás mindig fenyegető közelségben van.

Kántor Péter tizenkettedik kötete egy nagyszabású, immár három évtizeden átnyúló, törésmentes költői pálya újabb, minden tekintetben érett darabja. A nyugodt folyamatossággal építkező életmű fontos állomása, melyben a környezet apró rezzenéseire irányuló figyelem szerencsésen találkozik az imént változó, távolra mutató dilemmákkal. Mindeközben Kántor megőrzi a költészetére régóta jellemző hangot is: a dalszerű megszólalás közvetlenségét, az elégius beszédmódot, a rövid, hűz sornál csak igen ritkán hosszabb megszólalások koncentrátságát. Mindezt úgy, hogy elsősorban a beszélt, hétköznapi nyelvet használja, azaz kerüli a túldíszítettséget, ám a forma, a rímek, a sortörések összerántják a szöveget, hogy az feszes, lírai beszédként hathasson: „Ülök az egyik zöld padon, / fejem fölött

a magasban falomb – / zöld ernyő, mentett már meg hógutától, / de ha kell, át is engedi a fényt.” (Place...)

Ehhez kell egyébként e költészet nagyon fontos retorikai eszköze, a megszólítás is, mellyel egy-egy régi barátot, zömmel halott pályatársat vagy épp a szülőket hívja elő. Az *Iskola* című, megrendítő nyitóvers egy efféle megidézéssel, a megszólító és a megszólított közötti kapcsolat személyességét feltáró gesztus segítségével néz szembe a halál okozta veszteségekkel, az öregedés szomorúságával, az idő haladásának hasító fájdalommal: „Halljátok-e ti is berreg a csengő! / Milyen óra is jön most? Mi a lecke? / Rohanok a kórházba anyámhoz, / fel a második emeletre.” Különösen szép megoldás, hogy a haldokló anyja a vers végén szintén a saját iskolás élményét idézi fel, ő is a becsengetést hallaná, ha tehetné, még egyszer. A megszólítás tehát végső soron az időtapasztalat nyelvi formába öntése. A kötet más pontjain is megismétlődik ez a hallatlanul finom átcsúsztatás, mely persze nagyon is összetett szerkezetet takar. A játékoság és a tragikum, a magabiztos állítás és a rácsodálkozás, illetve az apró, csengőnyi mozzanatok és az egzisztencialista kérdésfelvetések kettőssége adja a szerkezet alapjait, erre épül fel aztán maga a szöveg, minden apró nyelvi, költői megoldásával együtt. De ez nem kétarcúságot jelent, hanem sokkal inkább azt, hogy a versvilág két lábon, stabilan áll a földön. Miféle üzenete lehet tehát a *Trója-variációknak*? Hadd idézzem válaszul a kötet utolsó versét, melyben a megszólítás közvetlensége és a közlendő súlya ellenpontozódik: „Ismered ezt a réges-régi drámát... / Bármerre indulsz, mindig Trója vár rád”. Csak indulj el, ennyi a dolgod.

BEDECS LÁSZLÓ

Kántor Péter: *Trója-variációk*. Magvető, Bp., 2008

A szókimondó, nyílt beszédhez legközelebb az elhallgatás áll a megszólaló erkölcsi tartása tekintetében. A fecsegés, de talán még a nyájas beszéd, az enyelgés is idegen az előbbiektől. Amivel viszont össze sem férnek, az a hazugság. A költő, a szó művésze esetében a megszólalásnak ezek az alternatívái nem csupán tehetség, de jellem kérdése, Zbigniew Herbert szavai szerint: „A tehetség semmi, elrontható, elpazarolható. Ami az egész életben számít, az a jellem.” Az idézett gondolattal Nagy Gáspár építette be saját, a hírneves közép-európai költő emlékének szentelt versébe (*Zbigniew Herbert emlékére*).

Mondhatni törvénytörően talált rá lengyel írástudó rokonára az a Nagy Gáspár, akinek pályája első szakaszától kezdve lírája

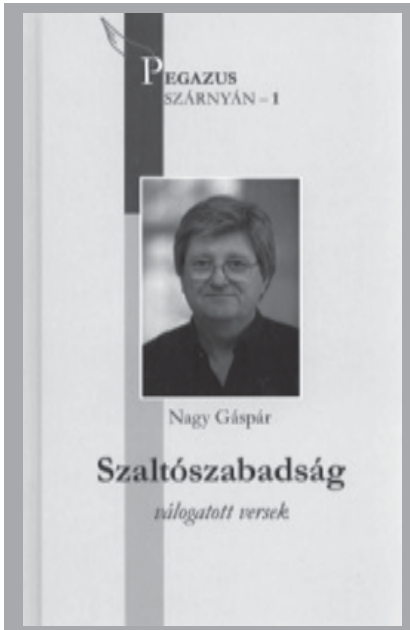
egyik alapmotívumát az igazmondás és árulás gondolatkörébe lehetne elhelyezni. Már a lázadás gondolatának hangot adó, az első kötetben (*Koronatűz*, 1975) megjelent Dózsa-versben is (*Gyönyörű bűnt*) az árulás motívumát emeli ki a költemény lírai hősével kapcsolatban, sőt a csattanóra épült zárás is erre irányul. „Mit bánom, ha több az áruló, / de lázadót is teremjen e föld!” – mondhatja ki a költő a *koronatűznél* is iszonyúbb kínokat kiálló hősével, közvetlenül a Petőfi által megidézett Dózsa-képhez kapcsolódva, hogy tudniillik a középkori parasztvezér „szellemét a tűz nem égéte meg”.

Ha nem is történik meg minden esetben a gondolat lírai megjelenítése olyan fokon, mint ahogy az a szóban forgó versben megvalósult, de a szándék kimondása, sőt egyfajta költői program megtalálható már az első pályaszakasz verseiben. Aki lázad, szabad akar lenni, s a költő azt gondolja, hogy nekük, a „lefokozott szívűeknek” valami „szabadítót mondani” az ő dolga (*Szabadítót mondani*), másutt pedig, második kötetének (*Halántékdob*, 1978) előhangjában írás és élet viszonyát veti fel, s helyzetjelentést készít, miszerint a költői hivatás gyakorlását egy nyelvi válsággal terhes világban kell folytatnia, vagyis „a szó egyetemes súlytalansági állapotában” kell vállalnia a megszólalást, és ilyen helyzetben úgy válhat hitelessé az írás, ha a lét mélységeit képes átélni, aki megszólal, azaz a költő életre vonatkozó „parancsolata” a saját maga számára előírja: „átzubbogni az összes szennycsatorna / cserepes torkán”.

A magyar líra hagyományának a Petőfi, Ady, József Attila által fémjelezett vonulatához kapcsolódó indulás tehát a Nagy Gáspáré, amint a fenti néhány versmomentum kiemeléseivel is jelezni próbáltam. A költőnek ez a nyíltan vallott és vállalt szövetsége sértetlen marad a továbbiakban is, de érzékelhetővé válik az is, hogy a lázadó attitűd mellett megjelenik a meditációra való törekvés, s ezáltal tulajdonképpen a huszadik századi lét-költészet, a „gondolkodó irodalom” hagyományát is magáénak vallja, az

előtte járó kortárs nagy alkotókhoz kötődően határozva meg: Nagy László mellett Pilinszky Jánost. Legalábbis ezt kívánja kiemelni a költő halála utáni első, Pécsi Györgyi szerkesztésében megjelent válogatott kötet, amely különben egy könyvsorozat (*Pegazus szárnyán*) első darabja, és a sorozatszerkesztők (Lukács János, Pécsi Györgyi, Szakolczay Lajos) szándéka szerint a „magyar költészet legfontosabb kincseit” mutatná be.

A meditáció legfőbb téje Nagy Gáspár számára a dolgok végső okaival való foglalkozás, és ezzel együtt az istenhit kérdése, amely a *Földi pörök* (1982) verseitől hangsúlyozottan jelen van, egészen az utolsó, töredékben maradt darabokig. Törtetlen ez a hit, s talán ezzel magyarázható Nagy Gáspár mérhetetlen lelki ereje, amely őt költőként vezérelte mind a rendszerváltást megelőző, mind azt követő egy-egy évtized harcaiban, amely a „földi pörök” lefolytatásával, illetve az egymást fölzábaló „békebeli kannibálokkal” való megvívásban telt, amikor is a napi közéleti események és politikai folyamatok megítélésében számára zsinórmértéket 1956 magyar forradalma jelentette. Ehhez az európai kisugárzású történelmi eseményhez igazodva szólalt meg, vállalva a nyílt beszédet, vagy fordult az elhallgatáshoz és más elhagyásos szerkezetek használatához mint retorikai alakzatokhoz, hogy a politikai szempontból kényes kérdésekről szólhasson, de nem fecsegett, nem került meg, amit a hatalom tiltott vagy hazugságként terjesztett évtizedeken keresztül 1956 októberével és az azt követő önkénnyel kapcsolatban, mivel azt tartotta, hogy „árulás merénylet”. (*Gyötrődések*) Ebből kiindulva tekinthető érvényesnek a költő monográfusának kijelentése, miszerint „külön sajátos értéke [Nagy Gáspár] művészetének a folyamatos cselekvő történelmi jelenlét, az emberi sors és benne

Nagy Gáspár: *Szaltószabadság. Válogatott versek. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Bp., 2008*

a mi világunk alakulásának éber figyelése és megítélése.” (Görömbei András: *Nagy Gáspár*. Pozsony, 2004. 19.)

Örízte és ébresztette a szabadságésszmét Nagy Gáspár, ugyanakkor erős szálakkal kötődött a transzcendentális értékekhez egy parancsuralmi rendszerben, amely a materializmus kizárólagosságát írta elő. Irodalmi-művészeti téren pedig nemcsak szavak szintjén hirdette a különböző értékek, áramlatok és alkotások egymásmellettségét, de költőként ennek megvalósítására tett irodalomtörténeti perspektívából is számottevő kísérletet a *Földi pörök*, majd a *Kibiztosított beszéd* (1987) és a válogatott verseskötetbe *Műlik a jövőnk* (1989) *Tékozlók imája* címmel foglalt új verseivel. Ami aztán a rendszerváltás után, a „szabadság dzsungelében” következett be közéletben és kultúrában, az nemcsak elégtételt hozott Nagy Gáspár számára, de újabb próbatételek elé állította magát az alkotót is a *Mosoly-elágazás* (1993) és a *Fölös ébrenlétem* (1994) verseinek tanúsága szerint. Az írás előtt járt az élet ezekben a nagy történelmi fordulatokat és megrázkódtatásokat hozó években, a költő képes beszédéhez alkalmazkodva: a könyvek előtt jártak a könyvek. Egyetlen szójátékhoz folyamodva (az év könyve – az év könyve) tette helyükre a költő a legújabb dolgokat és történéseket, állított fel hiteles értékrendet az 1989-es évet illetően, amikor is a „divatos szavazgatások hajnalán” nem az év könyvéről gondolkodott el, hanem egy benső hangra hallgatott a lírai alany, amely azt kérdezte tőle, hogy látta-e „kigömbölyödni / lecsordulni az idei év könnyét?”. Jellemző azokra a lázas időkre, hogy az a könny a költő szerint a „gyász megrendülés és / boldogság felejthetetlen könnye” volt. (*Evkönyv*, 1989) Ugyanakkor csalódottságát fejezte ki már 1989-ben egy balladai tömörségű, elhagyásos szerkezetekhez folyamodó versében, azt írván, hogy „akkor eddig / egy asztalnál / most külön üllünk / hamis boroknál / nézzük a jövőt / ködbe térül / fölös homállyá / hitünk nélkül”. (*Békebeli kannibálok*) A költészethez fűződő reményt azért nem adta fel Nagy Gáspár, az előbbi felismerésből azt a következtetést vont le, hogy „a versek még valaki / szeszélye szerint / egymás mellé / elé és mögé / kerülhetnek”, s szólhatnak például Petőfivel, hogy: „szörnyű idő”. (*Versék egymás közt*)

Az 1990-es években, de később is, az „ezredváltó, sűrű évek” alatt, amikor újabb harcra, „földi pörökre” folytatta Nagy Gáspár, szembesült a földi szenvedéssel, sőt a halálélménnyel, s ő a hívő ember bölcsességével tette ezt, akinek végső gondja, hogy – egyik versét parafrazálva – átkeljen, átérjen oda, ahová kezdettől készülődött. Az ilyen ember számára – írja Pécsi Györgyi a kötet utószavában –, „nem maga a halál a probléma, hanem a meghalás aktsa”. Ezáltal az erős hit által mondhatott költőként érvényeset és hiteleset Nagy Gáspár létbölcséleti kérdéseket felvető utolsó kötetének (*Tudom, nagy nyári délután les, 1998; Ezredváltó, sűrű évek*, 2003; *Sárfelirat*, 2007) verseiben is. Tudta helyét a világban, amelyet Isten hatalmas versének fogott fel, és reményének adott hangot, hogy ehhez ki-ki hozzáadhat valamit, a költő például „akár csak egyetlen betű hurkában” az ő grafitporát (*Isten költeménye*).

BORCSA JÁNOS

A 2005-ös *Isten hozott* után Grecsó Krisztián szintet és színteret váltott – falu után városról, útkereső kamasz helyett pedig egy felnőtte váló fiatal jogász küzdelméről ír új regényében, a *Tánciskolában*. Ami megmaradt: a fejlődésregény lineáris építménye, némi miszticizmussal megspékelve, és a Grecsó prózáját általában is jellemző – ezúttal főként Szindbádra és a Doktor Faustusra vonatkozó – irodalmi áthallások tömege. A *Tánciskola* központi alakja Dr. Voith József – avagy Jocó – kezdő jogász, aki szakmai kapcsolatok híján csak a provinciális Tótvárosban talál állást. Jocó igazi antihős: korán kopaszodó, kissé elhízott fiú, rengeteg komplexussal és kevés tapasztalattal, különösen a nők terén. Az eseménytelen szegedi

egyetemi tanulóévek után, mint kihívás áll előtte a zárt, saját törvények szerint működő közösség, ez a meghódítandó, ingoványos vidék. Beilleszkedésért folytatott harcában csak nagybátyjára, Szalma Lajosra, a bohém testnevelés-tanárra számíthat, aki Jocó mellett a tanító, a vetélytárs és az örök kísértő szerepét tölti be. A fiú előtt idővel valós és transzcendens síkon is feltámad Tótváros rejtett, addig ismeretlen törvények szerint működő élete, a fiatal jogász személyisége pedig viaszként formálódik az életművész Szalma, a drogok és mindennapi tapasztalatok hatására. Jocó felveszi a feketevárosi tempót: élni, csajozni kezd – sikeres, sőt, vonzó férfivé válik egy korábban ismeretlen rendvonzásában. Átalakulását markánsan jelzi, hogy fél év alatt 14 kilót fogy, mintegy észrevétlenül, barátnői pedig mind gyakrabban hasonlítják őt mesteréhez, a városszerte ismert szívtipróhoz. A sikernek, a kétségek nélküli életnek azonban ára van – Jocónak pedig hamarosan választania kell saját boldogsága és a rátestált szerepek között.

Voith és Szalma kettőse Faust és Mephisto, máskor Don Quijote és Sancho Panza párosát idézi meg – ahogy ezt Grecsó közvetetten maga is jelzi a szövegben. Közös útjuk beavatás, ám az úti céljuk már eltérő: Jocó tanulni akar nagybátyja oldalán, hogy a sok idegen tapasztalat után végső soron önmagát ismerhesse meg – a mindig változó Szalma Lajos szándékai viszont titkosak. Ő a gnózis sötét, csupán látszólag emberi oldalát képviseli: életet, szakrális tudást kínál, de lelket kér cserébe – ahogyan a regényben többször felbukkanó, alkut ajánlgató ördög-alak is. „Isten nem lakik benne saját munkájában (...) szemében

egy tömbben van a teremtés” – tanítja már a regény elején Jocót a lét és egyben saját természetére. A fiú Szalma oldalán szabályos bardót, halotti utazást él meg – félelmeivel és vágyaival, mint óriás démonokkal hadakozik, és egy testen kívüli drogos tripp során találkozik, sőt egyesül önmagával is – minden mozdulatát a nő szemszögéből látva. Tanulásának alapja a „mindez nem én vagyok” felismerése lesz, ami visszacseng Szalma tanításában is; ez a tudás vezet el Jocót – immár egyedül – saját létének kapujáig. A kötet közhelyes címe, a *Tánciskola* tehát erre az én-kereső játékra utal – nem túl szerencsésen, hiszen magában a regényben alig esik utalás a táncos allegóriára.

A *Tánciskola* erősen konstruált, zárt időfutamú mű – főként a tudatos szerkesztésben különbözik leginkább az *Isten hozott*-tól, ebben rejlik ereje, de gyengesége is. A korábbi regény főhőse, az árva Gallér Gergely álomszerű falusi világban, a Sáraságban él: a falu itt elmosódó, részleteiben kevésbé meghatározható közeget, ahol a misztikum is természetesnek hat – vagy legalábbis nem bír meghatározó jelentéssel, ahogy nem bírt a *Száz év magány* falujának esetében sem. A *Tánciskolában* ezzel szemben semmi nem történik konspiráció, ok és szinte azonnali következmény nélkül. A szereplők dialógusai erősek, többségükben életszerűek – Tótváros leírása pedig valós idejű és annyira reális, hogy tere szinten tapinthatónak, bejárhatónak tűnik. Grecsó fő erénye, hogy mesterien fogalmaz, nagyon erős a látátságban, a részletek megjelenítésében. Érzékletesen írja le például egy vasárnapi ebéd pillanatait, a „gyomor gyönyörű imájának” szavait; a *Tánciskolában* az épp ilyen intermezzók vinnék a primet – ha Grecsó hagytna is kibontakozni őket. „Egy mázas, füles tányérban külön a zöldségek: hosszúkára vágva a répa és a gyökér, gumóban a zeller és a krumpli, a petrezselyemzöldje batyuba kötve, a kelkáposztalevelek omlórsra főzve, ahogyan a karfiol virágai és az előre beirdalt vöröshagymafej. A tányérban velős csont, és mellette letakarva a kosárban langyos pirítós.” Az ember örül a krúdys hangulatnak, hogy ilyen szépen, inycsiklandozóan is lehet idézni – erre Grecsó sietős, és teljesen lényegtelen utalást tesz a Szindbádra, hátha a gügye olvasó nem érti a helyzetet. Durván, alaposan le lehet így rontani egy írás értékét, a szerző pedig időről időre megteszi: úgy tűnik, Grecsó nem ismeri fel pontosan a helyzeteirés és szövegmagyarázat közötti különbséget, s a szubsztanciát is tárgyként próbálja modellezni. Ez főleg a szimbolikus, erősen szánt jeleneteknél hat károsan: Szalma Lajos egy helyütt belegabalyodik a Krisztus teste és a tejfőlés lángos közötti párhuzamba, ami már önmagában is olcsó poénnak számít – végül, egy nő kapcsán Grecsó Krisztián ezt mondhatja ki szereplőjével: „Mielőtt hármát élveztet volna, megtagadtam”; ennél tovább sülyedni valódi teljesítmény volna. Az erőltetett tudatosítás az egész regényt végigkíséri, ellaposítva az egyébként élvezhető

részeket: a főhőst kétszer megkísértő ördög túlzottan is egyértelmű jelzések formájában van jelen a szövegben: egyszer barátnője hasonlítva lenyalt haját ördöghez a Jocót, később pedig *A Doktor Faustus keletkezése* című könyv utal rá, ami – mintegy véletlenül – a lány polcán tűnik aztán fel. A történetvezetés sajnos végig kontrollált marad: Jocónak minden gondolatát ismerjük és értjük, ahogy a regényben felbukkanó nők, Judit és Ildikó tettei sem maradnak többnyire magyarázat nélkül – mindez jócskán kiszámított teszi a regényt. Talán csak Szalma Lajos alakját övezi rejtély: bölcs és bohóc, egyszerre ellenség és mester – bár szerepköre egy Goethe-sorral behatárolható: „Az erő része, mely örök-ké rosszra tör, s jót mivel.”

Grecsó Krisztián túlzottan komolyan veszi történetét, ezt az egyébként ironikusan megközelíthető, poros, provinciális világot – ahogy Voith életének üdvtörténeti vonalát is. A *Tánciskolából* talán ezért hiányzik az a könnyedség, amit Szalma Lajos figurája egyébként potenciálisan hordoz magában. Cserna-Szabó nagyon viccesen, mesésen ír ugyanerről a vidékről – de korábban Grecsó Krisztián is képes volt a felszabadultabb, kevésbé kipontozott írásra: az *Isten hozott* kaliberei például foghegyről jósoltak, ha kellett, és vérel telt lábnyomok sülyedtek a Sáraság földjébe – anélkül, hogy éreztük volna: itt most valami nagyon megrendítő, katartikus esemény történik. A jeleneteknek volt mozgásteret és csendje is, tovább lehetett gondolni őket. A *Tánciskolából* ez a szabadság hiányzik – csak a szép formagyakorlat, s a lépések kopogós, unalmas rendje érvényesül.

KONCZTAMÁS

Grecsó Krisztián: *Tánciskola*. Magvető, Bp., 2008

És mindenképpen akartam egy regényt is írni – nyilatkozta Karafiáth Orsolya a Metro 2008. május 13-ai számában. Az akarásnak pedig Lajos lett a vége, vagy inkább Lajos vége lett a történet apropója. Nomen est omen, Lajos neve háborúságot és hírnevet jelent, mely egyaránt megírásra kerül a regényben. Az apostolnyi számú nő-társaság, *A Maffia-klub*, fétisként bálványozza az egyre inkább csak drótpostáiból ismert, hírré vált Lajost. Személyes harcaik a Lajoshihoz fűződő kapcsolatukért, vagy annak hiánya miatt, egyben az egymás közti vetélkedés forrásává is válnak. Nincs szereplői szív, mely ne lenne megérintve a történetekben...

Történetekben, nem pedig regényben, talán így adekvátabb a műfajmegjelölés. A szerkesztési mód (már első olvasásra is a *De-kameront* idézi), amelyet a szerző mégis regénynek titulál, éppen olyankor tűnik erősnek, amikor a fejezetek egymástól elválasztva, izoláltan állnak az olvasó előtt. Egyetértek azokkal a kritikussokkal (Vári György, Károlyi Csaba), akik már rámutattak a narrátornak és a kriminek szánt, de igencsak gyengén sikerült kerettörténetnek az ügytelenségére. Ágota, a magát sorsszerűen Agatha Christie-vel azonosító (10.) nyomozó-elbeszélő meg sem próbálja leplezni butaságát, fejezetről fejezetre esik az ámulat, megdöbbenés, nagy csalódás és felismerés gödreibe. Ő az egyetlen, akinek az írástól különböző szellemi munkát kéne végeznie, gyakorlati észjárásra kéne törekednie, ami azonban nem sikerül. Sőt, úgy tűnik, hogy ő a legalkalmatlanabb a történetek egyben látására és összefűzésére. Jogosan merül tehát fel az a kérdés, hogy egy detektívtörténetben, ahol csak az írásos hagyatéknak alapján lehet nyomozni, mihez kezdjen az olvasó egy olyan narrátorral, aki maga nem képes sem írni, sem a történetek sorai között olvasni, de leginkább is arra képtelen, hogy az imént említett korlátait felismerve csendesesen a háttérbe vonuljon. Pedig jó lenne!

Jó lenne, ha nem kéne a nehézkes kötdányagtól újból és újból függetleníteni a „regény” történetéglait. Valóban illúzióromboló, amikor az utolsó előtti narratíva is úgy építkezik, mint a korábbi tíz. Az első mondatban megjelenik az új szereplő, majd rövid leírást kapunk a Lajoshihoz fűződő kapcsolatáról, hirtelen kiderül, hogy ez a delikvens is, ki tudja miért, írogat, melyet szívesen megmutat pallérozott elméjű főhősünknek (?), aki ezt elolvastván vagy meghallgatván, konklúziókat von le és folytatja körútját. Ez egyszer-kétszer elmegy, de tizenegyszer-kétszer verklivé válik. Mindezt csak erősítik az érzelmileg túlzó, giccses torkolló ágottai reakciók: „Ágota könnyes szemmel ült. Mi mindent élt át Judit Kata. Mennyit szenvedett és mennyit változott.

És ő?” (123.) Hasonlóan idegesítőek a kényszerű előreutalások, melyek csak sejtetni akarnak, de ehelyett otrombán szétrombolják azt a kevés izgalmat is, amit a fabula magának tudhat: „Milyen alapos, gondolta Ágota. Igaz, mindig is ilyen volt. Alapos, körültekintő, pontos, és... És kegyetlen. Nem értette, ez a szó hogyan jutott eszébe.” (182.) Arra az esetre pedig, ha a befogadó ezek után sem értené, hogy mire megy ki a játék, Karafiáth a nyakunkba zúdítja a nagyon kétesen sikerült kerette történet utalásait, például így: „Agatha Christie-nél az iratok ilyenkor valami logikus rejtkehelyen vannak, gondolta.” (191.) Esetleg csavarint egyet a narráción, ilyenformán: „Látszik, hogy nem egy krimiben vagyok, nevette el magát.” (192.) A *Júlia-füzeteknél* nehezebb olvasmányokat is magáévá tenni képes olvasó csak zavartan pislog az ezekhez hasonló szájbarágó gesztusokon. Felesleges sutaságokkal állunk szemben.

Maga a nyomozás is jelentéktelenné zsugorodik azzal az írói gesztussal, hogy egy véletlen baleset áldozatává teszi meg Lajost a szöveg. Lehet, hogy ezzel kívánja felmenteni Ágotát a téves konklúzió meghozásának vagy annak a szakmai hibának a felelőssége alól, hogy mindenkivel sikerül közvetlen találkozót összehoznia, csak éppen a gyilkossal nem, akinek végül magának kell közölnie a mesterdetektívtel, hogy ő a „nem-tettes”. Az eddigiek kivétel a kifesztültségű sztorit és a lapos befejezést még a fejezetek Agatha Christie-móttói próbálják meg becibálni a krimi-szituációba, nem túl nagy sikerrel. Pedig az olvasás által történő nyomozást a középkorok kedves gyilkosos játékával, a maffiával összekapcsolni, és a szóbeli játék referenciáját ráírni a regény fikciós valóságára igen jó ötlet lenne, nagyon is sok esélyt és lehetőséget kínál egy ilyen szituáció.

Karafiáth Orsolya: *A Maffia-klub*. Ulpius, Bp., 2008

Ezek után azért vitázni is kívánok az eddigi kritikák negatív felhangjával, ugyanis, meglátásom szerint, vannak ennek a könyvnek értékelhető részei is, annak ellenére, hogy valóban nem áll össze az egész, illetve, ami összeáll, azt jobb nem értékelni. Növekvő sorrendben haladva, előbb a fentebbi alapötlethez hasonló megoldásokat említeném, melyeket teljesen nem aknáz ki a szöveg, mégis érdekes felvetések. Ilyen a szerencse/véletlen, a játék (például kaparós sorsjegy) és az írhatóság, történetbonyolítás/bonyolódás, valamint a halál motívumának többszörös egymásra vetítési lehetősége, mely már a borítóval útjára indul és több fejezeten keresztül utalásszerűen visszatér, de sajnálatos módon nem képez ívet, így nem gazdagítja az értelmezési lehetőségek sorát sem. A macska-ördög reláció ennél már alaposabban kidolgozásra kerül, erősen megidéve *A Mester és Margarita* és a *Hullámzó Balaton* hasonló motívumait. Csáth Géza elbeszéléseit nem is említve. Az italozás és a fekáliák visszatérő elemei is érezhetően szerzővelként szeretének funkcionálni a szövegben. Általában véve igaz, hogy a nagyon hétköznapi, ösztönyszerű és vélhetően egyszerűbb társadalmi rétegek gondolkodásmódját idéző motívumokat az úgynevezett magas (vagy sznob?) kultúrát szimbolizáló írással kívánja szembeállítani a szűzsé. Ezt nagy ritkán sikerül megtenni, de alapjában véve csak lokális csúcspont tud teremteni a motívumok esetleges játéka, az egész könyvre kiterjedő, koherens többletet nem tud létrehozni.

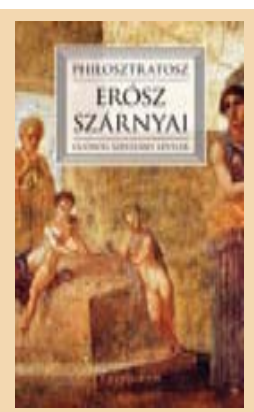
A *Maffia-klub* poétikailag és stilisztikailag általam legerősebbnek ítélt része a *Mettől* szóló fejezet levéregénye, annak is a 670., *Mindegy kisasszony* tollából származó darabja. Eleve igaz, mint azt már említettem, hogy a fejezetek „vendégszövegei” erősebbek az összetartó részeknél, de ezen a ponton ez hatványozottan igaz. Nincs a könyvben más olyan rész, mely ennyi hűzőerővel bírna a szavak szintjén. A mondatok csiszoltak, a stílus egységes, a kifejezések ülnek. A szöveg ezen a ponton nagyon is élő, igaz néha kicsit túltört vagy affektáló, de ez teljes mértékben „belefér” egy feldúlt, műveltségét levetkőzni érezhetően nem tudó, kidobott szerető íráskészségébe. Az egyébként nehezen körvonalazható Lajos-karakter itt egészen tisztának tűnik, ahogy az *Ady Elbocsátó szép üzenetét* kifordító helyzet írói énye is kiforrott. Hál’ istennek az érzelmi fűtöttség nem ereszt le egy várható, negédes ömlengésben. Meg tud maradni a hihetően őszinte megnyilatkozás szintjén, így képes a szöveg legerősebb mondatát is megteremteti: „Hajnali négykor, egymagamban a Falk Miksa utca és a körút sarkán meggyűlöltelek.” (83.)

Kár, hogy ennek az érdemén is csökkenthet az az írói nyilatkozat, mely állandóan hangoztatja, hogy az író egy valós történet szereplőinek létező szövegeit kötötte össze új könyvében. Így felmerül a kérdés, mit tegyünk, ha az a kevés jó rész is, amit találunk, egyszerűen más tollából származik? Roppant kínos belegondolni, hogy ily módon *A Maffia-klub* esetleg nem több egy *la(j)ikus gyilkosság* laikus történeténél...

HOVÁNYI MÁRTON

Philosztratosz: Erősz szárnya-
in. Ogörög szerelmes levelek.
Ford., utószó: Polgár Anikó
(Kalligram Kiadó, 2008) · „Philosztratosz (Kr. u. 165 k. – 244 k.) ógörög író, szónok, szofista. Lémnoszból származott. Egy ideig Rómában élt – stb. 73 levél, úgy saccolom, felét fiúhoz, felét lányhoz írta. Csak semmi kandiság! – finom metaforarendszerbe bujtatott diszkrét vallomások. Néha nem is tudom, a levél miért (mitől) szerelmes. „A golyák nem röpülnek be a feldúlt városba – az elszenvetett csapások hangja visszariasztja őket” – kezdi egyik levelét. A fordulatot ismertem, de nem gondoltam rá, hogy ’annak idején’ a golyák még beröpültek Athénba meg más békés városokba, és nyilván nem csak berepültek, fészket is raktak, golyafiakat neveltek. Töprenkedek, láttam-e modern városban golyát fészkelni, vagy oda csak úgy beröpülni? Nem láttam. Nyilván „az elszenvetett csapások hangja visszariasztja őket”. Ha csak egy órára is golyakalifa lehetnék, okvetlenül megkérdezném a golyáktól, mi-féléket gondolnak városainkról, feldúltak látják-e, vagy egyszerűen csak állathoz méltatlan ocsmányoknak.

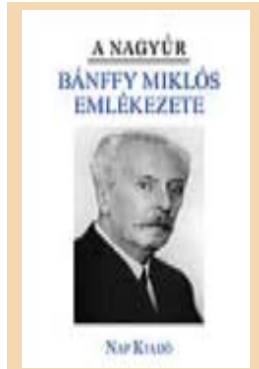

Marosvölgyi Gábor: Gulácsy Lajos. Pályakép és album (Mundus Kiadó, 2008) · Csontváry kortársa a múlt-múlt századfordulón, szintén autodidakta, nem kevésbé örült és zseni. 1914-ben Velenében éri a mozgósítás híre, erre összeroppan. Magyarország háborúba sodródásáért önmagát vadolja, üldözési mániá, öngyilkossági kényszer keríti hatalmába. Az 1919-ben rendezett első önálló kiállítását revűtlen szemléli. 1932-ben bekövetkezett haláláig tébolyda lakója. „Ez a Pokol, de nem Dante pokla / Mert erről ő sem mert álmodni, nem! / Itt tűz nem ég, s az ördögök / Kínokba nem úznek... / Fehér ágyra szelíden fektetik az arra kárhozottat...” – az elmeklinikán 1917-ben a szomszéd ágyn Juhász Gyula, versét onnan dedikálja Gulácsynak. („Tudjátok-e, hogy e pár millió év alatt hányszor fordult elő, hogy minden becületes embernek meg kellett volna örülnie!” – Szilágyi Domokos.) Csontváry ikercsillaga (későimpressionizmus-szecesszió-szürrealizmus), de míg amaz kozmikus világot teremtett, Gulácsy a lét töredékességét – emlékek, impressziók, álmokból, víziókból, Mozart és Wagner erőterében – lélektani dimenziókban rajzolta meg. Kitalált egy fantasztikus-csodás világot, Na ’Conxipant: „Minden fonák volt itt. Bolondos fák. Bolondos emberek. Hupikékék a felhő és kacskaringóság az utak, mint a kis emberkék csalafinta agyveleje, akik itt éltek ebben a mesevárosban.” (G. L.) Nem tudni, hány képe pusztult el Gulácsynak – köztük Eisler doktor gyűjteményének 60 műzeális értékű darabja a II. világháborúban –, de ha csak *A varázsló kertje* maradt volna is meg, már akkor is...

Zala György emlékkiállítás. Lendva (Lendava), Zalaegerszeg, Keszthely, Pécs, Arad (Pannon Tükör, 2008) · Egyidős volt Fadusz Jánossal, kor- és néha-néha vetélytársa Strobl Alajosnak, korának legfoglalkoztatottabb, legelismertebb és legnépszerűbb szobrásza. Elnyerte a Ferenc József-díj lovagi fokozatát, a Corvin-Láncot, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagjává választotta. „Harminc esztendeig a király gödöllői vadászárságának tagja voltam, s mint jól lövő, állandóan Ferenc József, Lipót királyi herceg és Ferdinand toscanai nagyherceg közvetlen közelében vadászhattam” – emígyen büszkélkedik szebb napjairól az alsólendvai születésű Zala (Mayer) György (1858–1937), a historizmus nagymestere. Életművében megvalósult a dualizmus teljes skizofréniája: emlékszóbor a 48-as honvédnek, az aradi vértanúknak, szobrok sora *Ferencjósok*ról, Erzsébet királynéről (*Sissy*), Deák Ferencről (aztán a főmű: a budapesti Hősök terén fölállított Millenniumi emlékmű több alakja, köztük a hét vezér szobra). Justh Zsigmond harmincévesen már „kissé elhjasodott”-nak látta, „beszélni nem tud, és kissé sokat mosolyog” – írja ugyanő, meg hogy nagyobb jövője van, mint Stroblnak, „lévén, a mi publikumunk könnyebben veszi be” (*mindig így volt e világi élet...*) – aztán meg hamarabb köpi ki. Zala lassan rehabilitálódik, 2008-at az Okt. és Kult. Min. „Zala György Emlékév”-nek nyilvánította, e könyvecske pályakép és egyben a vándorkiállítás katalógusa.

A nagyúr. Bánffy Miklós emlékezete. Emlékezet sorozat. Szerk.: Sas Péter (Nap Kiadó, 2008) · Számos mű és életmű volt vizslá tárgyja a múlt században, köztük Bánffy. Gróf és író? Nyilván diletáns, amatőr stb., gondolták/mondták többen; mások meg épp ellenkezőleg. „Európai ízlésű, elmélyedt, finom lelkű ember” (Ady a *Naplegendáról*); „a magyar élő arisztokráciáról még senki ilyen kiméletlenül s igrámatlanul nem nyilatkozott” (Móricz a *Trilógiáról*). Erdély egyik leggazdagabb főura, Kolozs megye főispánja, a Nemzeti Színház főintendánsa, Trianon után kis-Magyarország külügyminisztere, majd, visszatérve Erdélybe, helikonista. A kommunista berendezkedés után nyomorog, 1948-ban Budapestre költözik, két év múlva szegényen

és elfeledetten itt hal meg. 57-ben az Utunk hasábjain a nevezetes vita, ér-e valamit Bánffy. („A nagy Szovjetunió győzelme döntötte sírba fasiszta rendszerüket: a román és a magyar proletariátus melléje fektette osztályukat is” – Nagy István, csöppet sem marháskodva.) Két történelmi osztályunk volt, az arisztokrácia meg a parasztság, mindkettőt a múlt század hamar kezű haladárjai verték szét. A parasztságról sokan írtak, az arisztokráciáról, belülről, kevesen – Kemény Zsigmond, aztán Bánffy, ami érvényes. *A nagyúr* – dokumentumok, fotók, korabeli és kései kritikák, elemzések, pró és kontra, ahogy egy korrektes pályakép-kötethez illik.

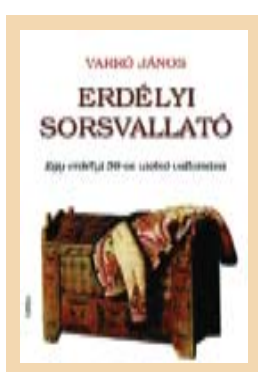
Pécsi Györgyi

Szubjektív könyvtár

„Soha nem olvasok olyan könyvet, amelyikről kritikát kell írnom: az annyira befolyásolna.”

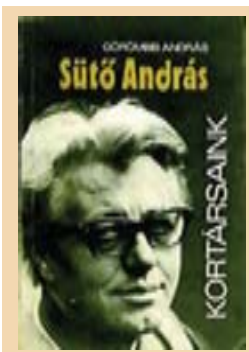
„No ne!” – P. Gy.

Oscar Wilde

Varró János: Erdélyi sorsváltó. Egy erdélyi 56-os utolsó vallomása (Korda Kiadó, 2008) · Varrót az ún. harmadik Bolyai-perben ítélték el, 1958-ban. 16 évet kapott a semmiért. Megjárta Szamosújvárt (a börtönlázadás utáni legkeményebb években), a Duna-deltát (gátépítés, nádaratás), Jilavát. 64-ben szabadult, addigra családja szétesett, egyetemi karrierje oda. Nagy nehezen szerkesztői munkát kap, ’88-ban, hatvanévesen telepedik át Magyarországra, a kecskeméti főiskolán tanít, utóbb kap pár kitüntetést. Kivánsága szerint szülőfalujában, Marosvécsen temetik. Neve a Szilágyi Domokos-ügy kapcsán vált mostanság ismertebbé, de memoárja nem ezért érdekes. „Az ebéd kiosztása után rendszerint maradt még fél hordónyi, hordónyi lötyt, melyet a munkahelyparancsnok az ún. élbrigádoknak akart kiosztani. Sohasem sikerült! A több ezer éves ember gyorsan felhörpölte ennivalóját, s égő szemmel, farkascordaként, lépésről lépésre közeledett a hordóhoz, majd hirtelen rárontott. A munkahelyparancsnok és börtönőrei hatalmas botokkal próbálták visszatarítani a megvadult rabokat, de végül is minden egyes alkalommal el kellett menekülniük. A rabok közül mindenik igyekezett a hordóhoz férkőzni, amiből pokoli tülekedés, verekedés keletkezett. Láttam rabot fejest ugrani az ételeshordóba, láttam háromszáz kilós ételeshordót, melyet a megvadult horda a feje fölé emelt, s amint egymás kezéből kapkodták, a súlyos hordó nyilegyenesen haladt az emberek feje fölé, míg csak fél nem borult. Akkor aztán a közelben lévő a földre vetették magukat, s onnan nyalták fel az értéktelen lötyöt.” – Ki írta? Varlam Szalamov Kolimáról, vagy Varró János a deltáról? (Persze, hogy Varró!)

Görömbei András: Sütő András (Kossuth Egyetemi Kiadó, 2008) · Ma – messziről – ismét vizsályosnak látszik Sütő életműve, meg pályaképe: rendszerhű pártkatona, anakronisztikus művekkel? Középről, lásd Görömbei András könyvét, nem az! Számomra és a hetvenes-nyolcvanas évekből kortársaim jelentős része számára a Sütő-dramák, esszékötetek kataraktikus hatásúak voltak. Sütő András, Kányádi Sándor, Székely János, Szilágyi Domokos, Szilágyi István – az volt az erdélyi irodalom világegyetem, *ideát* akkortájt az ő műveik által fedezték föl, ismertük el és fogadtuk be a határon túliakat (vagy hogy is... látt valahogy így). Működött a „három T” (Támogatás, Tűrés, Tiltás), a hivatalosságban a határon túliak akkortájt sorolódtak át a tiltottból a túrt kategóriába, mások – Illyés Gyula, Czine Mihály, Csoóri Sándor – mellett Görömbei András intrazigens kiállításának köszönhetően. (Muszáj mindig újra meg újra elmondani, leírni stb.? Muszáj.) Görömbei András Sütő Andrásról írott monográfiája 1986-ban jelent meg – aki akar, emlékezhet rá, izzott a levegő –, s most, a lezárult életmű ismeretében kiegészítette e nagyszerű író pályarajzát a nyolcvanas évek és a rendszerváltozás utáni idők írásainak áttekintésével. Bővített kiadás tehát, de az eltelt két évtized (kimondhatóság határai stb.) szinte észlelhetetlen – Görömbei András az maradt, aki volt (bár közben akadémikus lett), s ma is úgy ír, ahogy akkor (ill. már akkor is, ahogy ma), például úgy, hogy olvasásához nem kell bölcsészdoktori cím. Végére is: az irodalmat emberek olvassák.

Szekértábor a Szármány hegyén. Gyergyószárhegyi Kriterion írótalálkozó 1980–1990–2000. Jegyzőkönyvek, dokumentumok, visszaemlékezések. Szerk.: Dávid Gyula és Zöld Lajos (Polis Kiadó – Kulturális és Művészeti Alkotóközpont, Gyergyószárhegy, 2008) · Jó kacifántos címnyegyed, pedig még nincs is jelezve, hogy fotók is, s az is csak a második oldalon, hogy „Domokos Géza emlékére”. Rossz *anyós* reflex: a szekértáborról a megosztottságra asszociáció, holott itt az Illyésnek ajánlott Kányádi-vers a hívó szó: „ég már a szekértábor is”. Asszociáció továbbra is: Szármány hegy, Szárhegy – Szár-

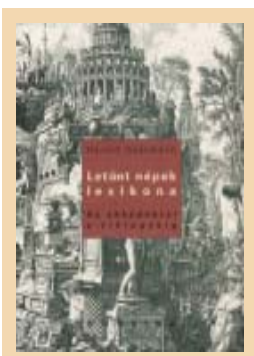
szó, kultikus hely, a szellemi elit összegyűl „rendezni végre közös dolgainkat” (J. A.), ez a társítás részben ül (áll?), de Szárhegy nem Szárszót akarja folytatni, hanem a helikonisták marosvécsi találkozóját. Domokos Géza és Kántor Lajos az ötlet-, Zöld Lajos a házigazda – évente egyszer összejönni, szót érteni. Mindjárt az első találkozót (1980: égett már a szekértábor is) a hatalom gerjesztette botrány követi (*A Hét és a Korunk* ellehetlenítése), nem is kerül sor a másodikra kerek tíz esztendeig. Mert: „nem utolsó sorban abból kiindulva, hogy lemaradás észlelhető az őszi munkában, vagyis minden erőt a terménybetakarításra kell összpontosítani, a *Gyergyószárhegyre tervezett írói megbeszélést nem hagyják jóvá...*” (Domokos Géza) – hogy az elvtársak mire jutottak az őszi terménybetakarítással, nem derül ki, az írótalálkozó ’terménye’ viszont kultuszért kiált. (Alapmű, figyelmesen elolvasni!)

Hász Róbert: Sok víznek zúgása. Elbeszélések (Kortárs Kiadó, 2008) · Hász a Vajdaságban született, Szegeden él; egy elbeszéléskötet, három regény e mostani előtt. Szerző alig-alig ismert, kánonokban nincs jelezve – nem jelent semmit (vagy mégis, az erőteljes recepció segítheti az író, hibák, erények, biztonság-tudat, effélék). Két éve jelent meg *A künde* – nem volt hibátlan, de jól olvasható ál/fél-történelmi regény a honfoglalás meg az államalapítás közötti zavaros időkről; nem bántam volna, ha sikerkönyv lesz (lehetett volna, nem lett). Előtte egy parabolisztikus regény a jugoszláv háborúról, az előtt meg egy tudományos-fantasztikumba hajló. Ez a mostani kötet megint egészen más, mint amazok – jónak gondolom így, nem merevedik bele egyetlen (saját stílusnak vélt) modorba, azon kívül vonz, ha valaki új nézőpontot keresgél. Hász ilyen. Új elbeszéléseiben a régmúlthoz fordul, a mítoszok, legendák világába veszett történeteket úgy meséli újra, hogy az égi és a földi világ között mintegy újra megnyitja a kaput: hősei számára bizonyosság, hogy az égi világ éppúgy realitás, ahogy a földi. Hász nem írói bennfentességével akarja elkápráztatni az olvasót, inkább afféle lélekvezetőhöz hasonló az állása: nem bizonyos, hogy a lét titkait megérteni és megmagyarázni kell, sokkal inkább elfogadni és befogadni, velük töltekezni, általuk lakozni. (Amit írtam, könyvének első öt elbeszélése vonatkozik, az utániak – regényklipek, partitúra-átiratok, plusz két mai – talán egy másik könyvből kívánkoznak.)

Papp Attila Zolt: Fogadó a senkiföldjén. Előretolt Helység Könyvek (Erdélyi Híradó Kiadó, 2008) · Most látom csak, nagyon *határontúli*asra sikeredett ez az oldal (Gulácsynak is kárpátjai a szülőfaluja), nem direkt, így jött össze, a könyvheti könyvföszörről várva (még épp előtte). Papp Attila Zolt fiatal szerző (sz. 1979), ez második könyve, az elsőt nem ismerem (*A Dél kísértése*, 2002). Végig egyenesen igényes versek jól megkomponált kötet. Enyhe szöcsgészás modort még átérzek, de téveszthetetlenül saját a hang. Visszafogott, elégikus, szolidan játékos, semmi blikk-flang, tiszta, pontos, egyértelmű (a sejtlemesség, enyhe enigmatikusságon túl). És hát merész és magabiztos, már ami az uralkodó versformát illeti: főleg rimes dalok, istenkísértés ez az egyértelmű, világos, könnyednek tetsző beszéd – a profik meg a dilettánsok sajátja –, de győzi, sehol nem hull alá. Hangulatok, emlékképek, emlék- és álomtöredékek, alig-víziók, emósodott kontúrok – a helyről, a városról, a fix pontról, ami megvolt valaha és most is megvan valahol. S formálódik mind-ebből egy saját mítosz, az, hogy a profán (lét-hiányos) valóval szemben, mintegy a való negatívjaként az emlékekből, álmokból, víziókból stb. a *Seholysevanban* egy valóságosabb valóság, és valóságosabb élet is összerakható, de legalább is általuk láthatóvá, érzékelhetővé válik maga a Lét, az oltalmazó (így, paradoxálisan: „Tükörd üres, előtte / hever a legszebb arcod”).

Harald Haarmann: Letűnt népek lexikona. Az akkadoktól a vikingekig (Corvina Kiadó, 2008) · 200 szócikk – 200, többekévesé ismert letűnt népről. „A pillanatot, amikor egy nép kihal, történelmileg szinte lehetetlen meghatározni... akkor mondhatjuk, hogy egy nép letűnt, ha utódai más nepektől elkülönülve már nem képesnek politikai, [és/vagy] kulturális és nyelvi egységet” (bevezető). Kétszáz letűnt nép a ki tudja hány ezerből: cimberék, teutonok, pomoránok, numidák, olmánok, huronok, hettiták, szarmaták – az egyik tündökölt, a másik épp csak pislákol, majd „nyoma veszett”. Néhol borzongató évszám: az utolsó tasmán nyelven beszélő nő 1876-ban, az utolsó kammasz asszony 1989-ben halt meg. (Utóbbiról Szöcs Géza tán verset, Hubay Miklós drámát írt.) Így együtt apokaliptikus leltár, ítélszék előtti számvetés. Nem vigasz, hogy jó arányban említettünk mi, magyarok (*belénk tűntek* avarok, kunok, jászok), de vigasz, hogy előbb-utóbb minden nép „letűnik” (mi melyik néphe *tűnünk* majd be vajon, és mikor?). Történelem, nyelv, kultúra, hagyomány, minden együtt. Helyenként már-már borghesi: a letűnő kaukázusi hunok számára egy bizánci misszionárius lefordította a Bibliát, „az ő 544-ben befejezett fordítása az egyetlen monumentális mű hun nyelven, amelyről híradásunk van. Az eredeti szöveg azonban elveszett, másolatokról pedig nincs tudomásunk”. (De miért „th”-val fordították rendre a „katholikus” meg az „ethnikai” – lehet, hogy *ma már* így kell?)

Kép és szöveg viszonya számos lírai alműfajt teremtett a századok során: az ókori epigramma egyik fajtája a szobor vagy kép alá (vagy az ajándékba küldött tárgy mellé) írt vers, mely a látottak allegorikus tartalmát hivatott közvetíteni – ebből nőtt ki később az emblémavers, melynek korai hazai bestsellere Zsámboky János *Emblemata*című, Shakespeare által is felhasznált kötete volt. De még ennél is nagyobb karriert futott be az ekphraszisnak nevezett műfaj, mely egy-egy műtárgy leírását tartalmazza, mintegy beszámoló jelleggel, s célja az, hogy az olvasó fantáziája megteremtse magát a leírt képet. Ebben az esetben a kép szöveggé írása intermedialis aktus, mondhatjuk talán merészen azt is, hogy a műfordítás egyik spe-

ciális esete. Rilke híres Apolló-torzója ebbe a kategóriába sorolható, s a Rilke-féle képzőművészeti látás, vagy ahogy mondani szokás, a „versbe intellektualizált szobrászat” Lanczkor Gábor költészetéhez közel álló minőségnek látszik. A Jan van Eyck önarcképét leíró „rilkei” természetű vers gnómius karaktere azonban feloldódik a rádöbbenés és az akarat mozgósítását elindító intellektuális felismerés tetté alakulásában. A versben megképződő szubjektum identitásának elbizonytalanítása tovább növeli a költői feszültséget: „Rájöttem hazafelé, / semmi közöm nincsen a létező szabadságomhoz.” A szerző azonban gyakran szegül szembe a rilkei építkezés szabályaival: az Antonello da Messina Szent Jeromos-képét szövegesítő költeményben a felismerés-pillanattól, az intellektuális csomópontból jut el a trivialitásig, a saját egzisztencia kisszerűségének tudatosulásáig, addig a pontig, ahol világossá válik, a választott univerzummal lehetetlen teljességgel egyesülni: „Nagyot recsen cipóm alatt a parketta.” A vers különlegessége az is, hogy maga kép is az írás, a szent könyv születését jeleníti meg, s így a Lanczkor-vers gyakorlatilag az östárgyhoz csatol vissza. Az emmausi vacsora című Caravaggio-festmény leírásakor az arc szintén rákopirozódik a nyelvre: „Szakáll nélkül egész más jellegét kapott feje. / Olyannyira más arca lett, / akár az anyanyelvem, hogy egy ideje / csak írom-olvasom és nem beszéltem. Nincs árnyéka...” A nyelvbe zártágból fakadó frusztráló szorongatottságot a kép univerzalizmusa nem ismeri: ez az írás

legfőbb „tragédiája”, s ezért irányul a reménytelen vágy folyvást a kép megragadására, hierarchikusan fölerendelt pozíciójának megintatására.

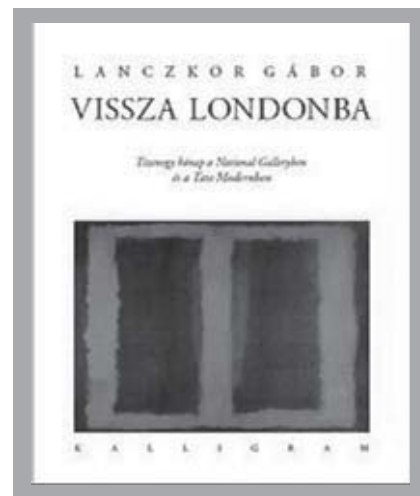
Lanczkor kötete egy pazar, alaposan megformált szövegalbum, mely műtárgyakat jelenít meg, és mindvégig elevenen tudja tartani ezt a megszövegesült múzeumi tárlatvezetést. A műtárgyak pontosan meghatározható, dokumentált tárgyak, melyek mégis a szövegen keresztül lesznek láthatóvá, s noha önazonosságuk kétségtelen, mégis ezerféleképp teszi őket az olvasás aktusa. A szerző honlapján a képek maguk is láthatók, én mégis a képzeletre hagyatkozó megidézés híve vagyok. Lanczkor bámulatosan plasztikusan képes korokon átvivő narratívák megteremtésére, miközben híven tudja őrizni a kötet költői integritását. Ekesen bizonyítja, hogy Caravaggio és Hermann Nitsch akár közös nevezőre is hozható. De még a szemlélő én is olykor önmaga képileg kivetült alakváltozatára összpontosít. A múlt az egyéni léttörténetben éppúgy gócponttá válik, ahogy a képek léttörténetében. A Szent Máté és az angyal című festmény elégett: Lanczkor egy már nem létező képet ír le, méghozzá úgy, hogy a hiányt egzisztenciális élménnyé és transzcendens kételyé teszi: „Igen, a legszemélyesebb / háborús veszteségem az, hogy elégett Caravaggio Szent Mátéja Berlinben.” „Fönnáll-e bármiféle összefüggés Isten és égő vászon között?” Caravaggio a kötet egyik főszereplőjévé válik: részint a kép érzékiségének megtapasztaltatása miatt, részint pedig a transzcendenciához való viszony gyakori megszólatatása végett.

Lanczkor felfogásában a művészet befogadása önmagában is egzisztenciális élmény, de az intellektuális játék nem nélkülözi a humort sem. Andy Warhol *Nagy villamosszék* című művéről mindössze kétszavas vers születik: „Egy szék.” Kérdéses, hogy a triviálisan egyértelmű a felismerés evidenciája-e vagy az irónia gesztusa. Minden szék villamosszék? A villamosszék egy műzeumban jelentéssé, de ártalmatlan tárgy? Műalkotás-e, ami véletlenszerűen múzeumba kerül? Hol kezdődik a léte, annak, amit evidenciaként helyezünk el egy értékközegben? A szék itt egyszerre lesz a művészet intellektuális evidenciájának és triviális hétköznapiságának jelképe. A *Rembrandt Hatvanhárom éves kori önarckép* című szövegében a műalkotásban való részvétel, vagyis a műalkotás befogadás általi újratereemtése a konfrontálódás és a hiányzó részek láttatásának jegyében zajlik: „Arcom jövője az, hogy nincs kezem.” Lanczkor nem pusztán a képekre koncentrálna, de maga a múzeumlátogatás fizikai valósága is a kötet tárgyát képezi: a könyv azonosul a múzeummal, melyet részint a Tate Modern és a londoni National Gallery architektúrája, részint a szerzői én szubjektívizmusa konstruál

meg. A képek nem időrendben, klasszikus módon következnek egymás után, hanem egy tudatosan megkonstruált rendszert megvalósítva, kilenc szubjektív terebbe rendezve. Az alcímiben megadott múzeumok csak virtuális keretet képeznek, a műalkotásba belépő szöveg terepe megannyi kis mozaikvilág. Ez a játék olykor meg is szövegesül: „Kijöttem a National Gallery nagy forgóajtáján. / És beléptem ide a toledói San Tomé templomba” – írja Lanczkor El Greco *Orgaz gróf*című képe kapcsán.

A képnézés, illetve az írás fizikai tevékenység is. Ezt jól példázza a környezet műzeumosodása is. *A Temzét néztem a nagy üvegábla mögül, mielőtt hazamentem* című és szövegű költemény egyszerre kilépés a művészet teréből a művészetet környező valóságba, amelyet azonban immár nem szemlélhetünk környezetként. A műalkotásnak felismerhetővé kell válnia a létezés szűrkeségében. A szék esete áll itt is fenn: csak az üvegfalón át nézve műalkotás-e a Temze, vagy egyébként is / sem? Figyelemreméltó, hogy egyes szövegek maguk is képpé alakulva jelennek meg, Rachel Whitehead és Gavriel Vrugaera egy-egy alkotása ezt egyértelműsíteni látszik. Akét alkotás közti intellektuális kapcsolat kiemeli a képpé szerveződő megrázó szövegek (vizuális költemények) látszatonosságát.

Lanczkor Gábor kötete kimagasló alkotás, az utóbbi évek egyik legjobban szerkesztett verskötete, nemcsak kép és szó viszonyát gondolja újra a legkülönfélébb intellektuális kihívásoknak engedve, hanem akkurátus, pontos versnyelvében is feszültségteremtő erő munkál.

CSEHY ZOLTÁN

Lanczkor Gábor: *Vissza Londonba. Tizenegy hónap a National Galleryben és a Tate Modernben.* Kalligram, Pozsony, 2008

Hartay Csaba új kötete címében és megjelenésében is lokalitást, helyi érdekű költészetet sugall. A cím a Holt-Körös egy partszakaszát jelenti, a borító is – minden valószínűség szerint – ezt a tájat ábrázolja. A kötetben lapozva azonban hamar feltűnik, hogy tematikáját tekintve ugyan jól körülhatárolható, de mégsem egyhangú kötetéről van szó. A könyv versei nyolc ciklusba rendeződnek, egy-egy ciklus pedig többnyire egy tárgyat jár körül. *A leghosszabb éjszaka az idő és az évszakok* kapcsán született szövegekből áll. *A táj termében* a fent említett táj, a Körös-part, tágabban a Viharsarok benyomásait, apró kis történeit örökíti meg, az *Ütem* pedig az emlékezést, az időbeli történések rögzíthetőségét tematizálja. *A Titokváltatok* egy-, két-,

háromsoros kis töredékekből, ötletekből áll, míg a *Szesz, szeretet, ünnep*-ciklus az ivás és a részegség körül forog. *A Környék költője* verseiben maga az írás, a költészet válik témává. *A létra tettei* álmokképek, és – történettröredékek sora, tele szürrealis képekkel, az utolsó ciklus, a *Régi húszasok* pedig afféle „nosztalgiamunka”, részben a gyerekkor, részben a közelmúlt emlékeit idézi meg és értelmezi. Ciklusokon kívül áll a nyitó- (*A folyóban egy óriás süllyedt el*) és a záróvers (*Viharsarok*).

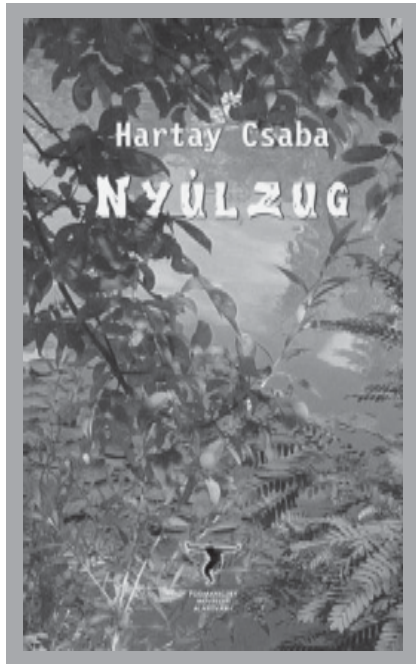
Egy ilyen, igazi újdonságot nem hordozó kötet szerkezet-ismertetés után a kételyek eloszlatása szokott következni, miszerint bejáratott, talán az unalomig ismert költői témák jelennek itt meg, de aggodalomra semmi ok, a költő olyan bravúrosan oldja meg e feladatokat, hogy nem válik klisészerűvé, unalmasá, sőt, megújítja ezeket a paneleket.

Jelen kötet esetében sajnos nincs mód ezt kijelenteni, Hartay Csaba ugyanis bátran és tudatosan használja a közhelyeket, nem egyszer ki is szól a versből: „Nem tudom versben / Szabad-e ilyen szót leírni” (*Elnézést*), „Valami költőt is szólva” (*Fuga*), „S jobb híján / Bárgyú közhelyeket / Gyártok” (*Beutazni a világot*). Végletekig vitt, eltalált példa erre a pár sorban az idő, a filozofikum, a szerelem, az írás és az elidegenedés témáit egy szanzon- vagy kupléhangulatú, dallamos versbe zsúfoló *Köz-helyfiók* című vers, amelynek zárata („Véletlenül se retúrral / Lőjétek fel az ürbe”) popkulturális utalásokat is hordoz (lásd: Eruption: *One way ticket to the Moon*). Szintén dalszerűek a *Szesz, szeretet, ünnep*-ciklus versei is. Innen két, párba állítható vers tűnik a legmaradandóbbnak: a *Yesdisco* („Ma este kihúzhatjuk / Jó félig, de inkább teli. / Nem gyengén erős lesz, / két kézzel verjük neki...”), mint az óvatlan, és a *Nodisco* („Jó nem menni szórakozni / Másnap egész napom van...”), mint az óvatos duhaj példabeszéde, szereplőirája. Őszinte, hiteles, kerek, de nem túlbonyolított, hogy némi eufemizmussal éljünk.

A fentiek tükrében talán könnyen belátható, hogy a kötetet a legnagyobb jóindulattal sem nevezhetjük egyenletes színvona-

lúnak: jó ötletek, szellemes fordulatok váltják a lapos, gyakran idegesítően közhelyes verseket (legyen az akár tudatos, ha nem távolít el eléggé önmagától, nem lesz összekacsintás. Legyenek inkább a *Titokváltatok* rövid gnómái közt akadnak (persze, hiszen ebben a műfajban a legnehezebb marandót alkotni). Itt is vannak szellemes ötletek, ilyen például az *Egysoros gyermekvers*: „Ugránczó bocsok”, vagy a *Szerelmi kettős*: „Két embert szeretek / Téged és senki más”, de a ciklusban sajnos túlsúlyban vannak a vállalhatatlan szövegek (Például a *Moraj* című vers: „Túl hangosan suttognak a versek / Mégsem ébresztenek föl”, vagy az *Ebrenlét*: „Remélem / Hiányzom / Az álmainak”). Persze, az egy-két sorosok talaja ingoványos, de ha – csak a kortársak közül – Fodor Ákos vagy Marno János („Egyik szemem sír, a másik meg gödör” – csak a legemlékezetesebb példa legutóbbi kötetéből.) szövegeire gondolunk, észre kell, hogy vegyük: ezt is lehet magas szinten üzni.

Ugyanakkor kiemelkedik a kötetből az *Ütem* című ciklus, amely a többségben levő hangulati lírához képest mélyebb, összetettebb gondolatokat fogalmaz meg. Innen talán az *Időjárás* és az *Időviszony* című versek emelhetők ki, utóbbit érdemes teljes terjedelmében idézni: „Minden / Arnyék / Egy Napóra / Arnyéka / S minden / Felület / Óralap”. Ez is egy tömör vers, egyetlen gondolatot fogalmaz meg, amely azonban annyira egyetemes, hogy az ember könnyen beleszédül. Elég csak megpróbálni elképzelni, mennyire nem tudja egyetlen létező sem kivonni magát az idő alól, s ez milyen egyértelmű nyomot hagy mindenen. Ez rövid úton a hamvasi (bor-) filozófia ősi alapvetéséhez vezet minket, a *hen panta eina*, a minden egy bölcsességéhez, ahonnan pedig már látszik Hermész Triszmegiszosz

Hartay Csaba: *Nyúlzug.* Podmaniczky Műhely Alapítvány, Bp., 2008

megnyugtató mosolya is: „Ami fent van, ugyanaz, mint ami lent van, és ami lent van, ugyanaz, mint ami fent van”. Ilyen tehát Hartay Csaba legjobb pillanataiban: zárt, meditatív, csiszolt verseket ír, továbbgondolja őket az ember.

Erdemes pár szót szólni a kötet első és utolsó, cikluson kívüli (tehát fokozottan hangsúlyos pozícióba került) verseiről. *A folyóban egy óriás süllyedt el* mítoszteremtő, szuggesztív szöveg, logikája a népi gondolkodást követi, a különböző természeti formák kialakulásáról szóló legendák nyelvén szól, a süllyedő óriás utolsó, megkövesedett buborékai talán a legérzékletesebb képek a kötetben. Az utolsó vers, a *Viharsarok* egy szociografikus pillanatkép nyolc sorban: romos tanyák, gaztenger, és a telitalálat-sor: „Legújabbkori traktornyom-leletek”, a kihalt hely, amely fölött úgy járt el az idő, hogy észre sem vette, az Isten háta mögötti táj, ahonnan „Álmaink sem visznek tovább” egy, a jelenleginél sokkal erősebb kötet zárlatának tűnik.

A fenti példák azonban inkább a kivételeket képezik: a kötet java a hétköznapi élethelyzetek intenzív megélését hangsúlyozza, érzékletes példákat kiragadva, a részletekre figyelve (és irányítva azokra az olvasó figyelmét), megállítva azok kellős közepében. Legyen ennek apropója akár a gyomlálás a kertben, a szemlélődés horgászás közepette, netán az ittasságnak az a foka, amikor az ember úgy érzi, mindenképp fel kell hívnia szeretteit. Vagy akár az írás maga. Ilyen értelemben szórakoztatóak ezek a versek, és nehéz eldönteni, ez erénye, vagy gyengesége egy kötetnek. Arról a könyvről van ugyanis szó, amely egyszer végigolvasatja magát, végig fönttartja a bizalmat, hogy a jobbrosszabb szövegek közül előbukkan valami igazán nagy dolog. De nem, elmarad a ledöbbenés, a katarzis, az újra- és újraolvasási inger, amely az igazi remekműveket jellemzi. Ugyanakkor a sarokba sem röpteti magát öt perc után.

Személyességben, a napló-, vagy blogbejegyzés-jellegben tobzódik a versek többsége. Olykor felcsillan egy kis Petri-, máskor némi korai Oravecz-hangulat, és egy verszárlatban Pilinszky *Négysorosa* is újraíródik, de lényegét tekintve társtalan költészet Hartayé. Egyszerre áll távol a mai magyar líra csengő-bongó, hagyománnyal játszó vonulatától, ugyanakkor a kortárs szabadversek objektívabb, gondolatibb irányzatánál sokkal át-láthatóbb, nincs rejtvény-jellege. Ebből fakad relatív egyszerűsége is: hangulati líra, erős benyomásokat közvetít, de nem ingerel újraolvasásra. Ezért aztán az előbbieket rajongóinak túl prózai, utóbbi kategória olvasótáborának pedig túl transzparens.

Hartay Csaba folyékonyan ír, a vers nála nem probléma, hanem ötletek halmaza. Szövege folyékony költészet: nem il-lékony, de nem is szilárd: megragadhatatlan. A szerzővel kapcsolatban gyakran épp apoloგიaként hozzák föl, hogy élő cáfo-lata a kortárs irodalom „érthetlenségéről” szóló vélekedések-nek. A kortárs irodalmat azonban épp azok szokták így bélye-gezni, akik nem olvassák. Így elég nehéz meghatározni a *Nyúl-zug* célközönségét. Hiszen épp azoknak kellene ajánlanom, akik a kortárs költésztől, mint olyantól idegenkednek, kedvcsiná-lónak. De ők jó eséllyel ezt a kis recenziót sem olvasták. Nincs tehát könnyű dolgunk.

MOLNÁR ILLÉS

Holdudvar Könyvek címmel sorozatot indított a Stádium Kiadó, Follinus Anna szerkesztésében. Rékasy Ildikó *Volt-e a Kert* című kötetéhez írott szerkesztői utószava szerint épp Rékasy kötet szerkesztése adta a kiadó számára a sorozat alapötletét. A szerző egy olyan szonettkoszorút alkotott, amelyben valamennyi szonett első és utolsó sora, s így a mesterszónett egésze, általa kedvelt, lényegesnek ítélt szerzőktől, művekből való idézet. A szonettkoszorú után azokat a verseket közli, amelyekből a citátumok származnak. (A kötetben ezt követi a szerző jegyzete további hivatkozások megjelölésével, majd a szerkesztő sorozatot, s kötetet útra bocsátó, ajánló sorai.) A Holdudvar könyvek így betekintést engednek a szerzőtár-

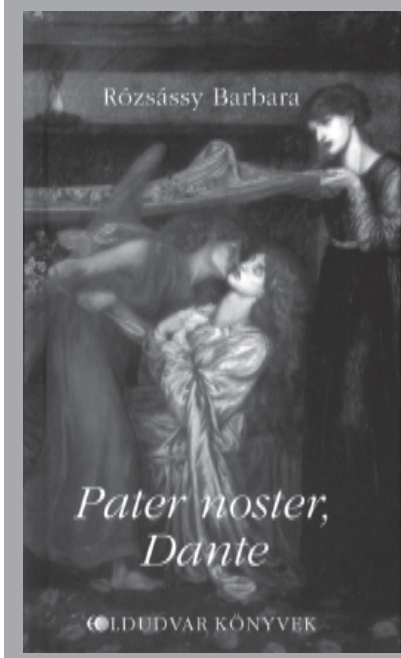
sakkal folytatott dialógusba, kiemelve a szerzőre ható irodalmi alkotásokat a lírai én tükrében.

A Stádium műhelyéből kikerülő könyvektől megszoktuk azt a szépséget, igényességet, melyet a sorozat köteteit kezünkbe véve tapasztalhatunk. Manapság általában az albumok, méregdrága hasonmás kiadások, útikönyvek sajátja az igényes, végiggondolt borító, illusztráció, papírmínőség, betűtípus – tudom, legtöbb esetben az egész kulturális életet sújtó anyagi ellehetetlenülés szab határt a kötettervek megvalósulásának. Természetesen, ha arra érdemes, a legszakadtabb könyvet is maximális szellemi, lelki odaadással olvasom, mégis úgy vélem, a Stádiumnál megjelenő könyvek tartást sugároznak, s egyáltalán nem mellékesen jelzik, hogy a kötetekben foglaltaknak súlya van. Fontos a mű, a szerző, az olvasó. A könyv találkozás, s mint minden fontos találkozás, a szellem és lélek ünnepe. Az ember könnyen telítődik a tegeződés, nem gondolkodó, szellemileg, morálisan leéptül, műveletlenségében száználmas, tengő-lengő, siró-rívó súlytalan mindennapi léttel, amely annyira dominánssá vált, hogy sokak ingerküszöbét a bennük vagy mellettük található szépség, vagy a velük, környezetükben lejátszódó drámák már nem is érintik, a nekik szerkesztett sokkoló hírek, a beléjük hipnotizált „értékek”, „morál” által irányított lényekké válnak. Hol van itt az írástudók, kultúrát alkotók felelőssége, alázata, hivatástudata? Ilyen *embertől* eltávolodott kulturális közegben valóban ünnep forgatni a Holdudvar sorozat köteteit.

Rózsássy Barbara sorozatbeli kötetében (*Pater noster, Dante*) a játék, az intertextualitás sosem célként értelmezhető, inkább

a fent említett okokból a múlt és jövő felé fordulás, valamint a minőségi léthez szükséges önrítelizés egy módja. Mint utószavában írja: „hol vagyok, ki vagyok akkor, ha láncszemként nem kapcsolódhatok se múltba, se jövőbe?” Eredetiben olvassa Dantét, rendkívül felkészült, a formákban vagy a szabad versekben történő költői megszólalás éppoly természetes számára, mint a lírai utószóban. A szigorú szerzői igényesség, a nyelvi lét felelőssége, szépsége mellett, ami súlyt ad e maroknyi kötetnek, ami Rózsássy Barbara különleges világának mozgatórugója – a költészet szeretete, a befogadás és az alkotás öröme, szabadsága.

„A *Komédiának* kettős szerkezete van: egy szigorú mértani s egy szeszélyes, túlérzékeny, ha úgy tetszik – dekadens. Az első a mű külső tagolásában tükröződik, a másik az énekek határain áthúzódó élményekben bontakozik ki; az egyik a túlvilág beosztásának felel meg; a másik az utazás kanyargós vonalának.” – írja Németh László (*Dante-tolmácsológó*). Ez a mértani szigor, s pozitív értelemben vett dekadencia jellemzi Rózsássy Barbara költészetét is. Emelkedett, bensőséges szellemi, lelki találkozás ez a kötet két költőnek. A lírai én hol a szerelmes, hol a tanítvány, hol merészen a költőtárs szerepében folytat párbeszédet a „Mesterrel” esztétikáról, etikáról, létről és főként a költészetről. Kifejezi tiszteletét, polemizál, kérdez, lázad, járja a gondolkodás, befogadás és alkotás kanyargós útját. Honnan nyeri erejét, hitét

Rózsássy Barbara: *Pater noster, Dante*. Stádium, Bp., 2007

a lírai én, s a szerző külső és belső küzdelmeihez? „A költészet (...) legigazabb kiteljesedése (...) a szerelmi tudás” – írja. Akár kulcsmondata is lehetne az értelmezésnek. A saját és közös világ(ok) teremtése, újratemtése lehetőséget teremt az egymásban, egymás általi létre Istenben, szerelemben, alkotásban, befogadásban. A jelen, s a földi lét egzisztenciális magánya ebben a szerzetvilágban számolódhat fel. Nem számolódik fel persze, hisz a teremtett és valós világ oppozíciója felerősíti a hiányt. Azonban egyértelműen kifejezi azt a legnemesebb értelemben vett szépségre, jóra, jobbra való törekvést, melynek gyökere az időtlen szeretet – „De míg van, *napot, s csillagot mi mozgat, / láncszem-magam fűzöm beléd, szeretni, / ki minden elűlésem-ből viszont adsz.*” (*Két szó közt*). A versbe, alkotásba vetett hit az illékony földi lét értékesebbé válásának reményét táplálja, távlatokat nyit múlt és jövő felé. „vajon látod-e önmagad bennem?” (*Ahogy Rosetti rajzolt, Dante*); „ki szóra bírod bennem a mondhatatlant: vagyok /.../ s amint sugár idéz új sugárt. /Szenteltesék meg a te neved, költő, / Miatyánk, világom újratemtő.” (*Pater noster, Dante*); „Tudom, tudom, / nem lehetek én az új tavasz, / mert mértéktelenül indulatol vagyok, / gyűlölm önmagam s felebarátaim, / és káromlom Istent. /Vigyél már el innen Alighieri, / és ígérem, megváltozom! / Különben szanaszét szakadva / a Pokol összes körébe kerül belőlem / egy darab.” (*Primavera és a Pokol*) soraiban rejlik, abból kibontakozó egymásban lét esélyt ad a semmibe olvadás veszélye ellen, menekvést a bűnök, pokol, felejtés elől, lehetőséget az emlékek, s önmaga megőrzésére. Rózsássy Barbara képekben gazdag, mégsem hivalkodóan túlbuzgó csendes, szép költészete nem engedi, hogy az olvasó elsodortason a képek és dallamok hullámzásában. Húsba vágó kérdéseket feszeget létről, halálról, alkotásról, szerelemlől, magányról, Istenről. Lírájának izgalmas tér-idő szerkezete felfedi a lírai én igényét a többirányú párbeszédre – Dantével, a költészettel, s kritikusán, ironiát sem mellőzve a reménybeli olvasókkal, befogadókkal.

Az utószó egy gondolkodó, nyitott, mély érzésű, s ifjú kora ellenére filozofikus, bölcs szerzőre vall. Megkapó öszinteséggel fedi fel találkozását Dantével, kanyargós útjának kétélyeit, s erősíti meg bizonyosságát „a vers magabiztos létjogosultságá”-ban. Mint írja: „Ahol egész vagyok, nem a felejtés részekre hulló, föld alá temetett koporsóban bomló holtteteme. – Ahogy leperog mind a homok, lassanként kivehetővé válik, mi marad utána az óriási tenyérben. Foghatatlanságában csaknem tapinthatónak érzem hozzám szelídülő közelségét. A lélek koinoorja az. A Vers.” Különös találkozások tükrözik Rózsássy Barbara új kötetében – Németh László szavaival élve – „Játék és fenség egymásra találtak”.

EKLER ANDREA

A tébolyda, miként minden egyéb olyan hely, ahol beszűkül a mozgástér, korlátozott a személyes szabadság, eleve jól használható szituációs alapot nyújt az irodalmi feldolgozáshoz. A zártosztály, a szanatórium, a börtön, a laktanya, a világtól ideiglenesen elzárt szálloda, vagy megállíthatatlan mozgásban lévő jármű az emberi magatartások kielezített megnyilvánulását előlívó helyszíneként számos regény, novella, dráma és film alapötletében kapott helyet. Az egyéni mozgástér viszont nem csupán fizikai tekintetben lehet korlátozott, a pszichében is megteremthető a bezáródás. A belső monológ ölthet ilyen elkülönülést jelző szerepet, vagy az esztétikai minőségen túlmutató ironiát, mint a személyes autonómia megteremtésének eszköze. drMáriás, vagyis Máriás Béla *lipót* című regénye el-

meggyógyintézetben játszódik, ebből kifolyólag több különböző köreket reprezentáló figurát vonultat föl, de nem a bolond(éria)-hierarchia a témája, a zárt közösség helyett, amire más, hasonló helyen játszódó művek fókuszálnak, e regény a társadalom egészére nyitja optikáját, ami röntgenként világítja át a hamis kulcsint, a leplezett torztságot kinagyítja, hangsúlyozza, a középpontba emeli, a mű vége felé közelítve pedig már el is mosódik a kinn és a benn közötti határ.

A regénybeli tébolydában történeteket elbeszélő ápolat előéletéről semmit se tud meg az olvasó, a költőszóval indított első fejezet a semmi, az előzménytelenség irányából bontakozik ki, sejteni se lehet, mi állhat a kötőszó előtt. A mű végén azzal az információval leszünk csak gazdagabbak, hogy a történetmondó voltaképpen emlékezetéből felidézve diktálja a bolondház privatizálása után történt eseményeket a mellé rendelt titkárnőnek, ugyanis kezeltből addigra miniszterelnökké (a regényben: ministránselnökké) avaszták. Vagyis helyet cseréltek a különböző világok szereplői, a világ tébolya elől a lerombolt bolondház eldugott kazamatájába menekült a tényleges politikai vezető, helyébe egy tébolyodott lépett társaival, miközben semmi se változott.

A történet alapszituációja az elmekegészség privatizálása, ami onnét indul, hogy bérbe adják a kórházkápolnát egy pornófilm forgatásához, majd a gazdasági hasznosítás különböző, alapvetően a pornóiparhoz, szex-szolgáltatásokhoz kötődő módzataival próbálkozik az új tulajdonos, amihez az alagsori nyomorban tartott ápolat közül kiválasztottak és az egykori orvos-főigazgató szolgáltatásait is igénybe veszi, hogy végül a sorsára hagyott épület teljesen kifosztva, minden mozdítható tartozéka hiányában már semmire se szolgáljon.

A *lipót* és az országház (a regényben: csipkés, szürke tortaház) topozsa konkrét helyekre utal ugyan, ám drMáriás egyéb fogódzókat

nem közöl a történet helyéről és idejéről, így úgy tűnik, hogy nem is konkrét térben és időben játszódna az események, hanem valamiféle alkonyzónában. A bolondokházból lett wellnesscenter (orgia-központ) önműködő pokla valahol ott található Aldous Huxley *Szép új világ* címen megjelent, 1932-ben írt disztópisztikus regénye, és Anthony Burgess 1962-es *Gépnarancsa* közötti térben. drMáriás regénye is antiutópia, akár Huxley műve: a földi poklot mutatja be, ahol a kárhözottak feláldozzák lelküket, érzelmi életüket, családi kapcsolataikat, hitüket, ismereteiket és bölcsesüket a hatalom, a szex és a drog oltárán, ugyanakkor megidézi a *Gépnarancs* erőszakcentrikus deviációit, illetve az agresszivitás elnyomására irányuló művi beavatkozásokat, ami nyomán persze Ken Kesey is eszünkbe jut, meg Ray Bradbury, meg mások, de itt nem kell velük foglalkoznunk. A *lipót* fekete utópiaja kiméltetlen realitásként jelenik meg, a valóságélmény hitelességét a beszélő infantil, folyamatosan szótévesztő, elemien lírai, fokozottan érzelmdús beszédmódja teremti meg. A hevesen izzó szólam intenzitása mintha egybe orkesztrálná a beszélő és a világ tébolyát, amit a leírt szöveg pont nélkül záródó és mondatközépen kezdődő, mondatokra nem tagolódó monologikus tömbök sorjázásával érzékiesít.

Arra talán csak a regényíró és néhány információvadász emlékezik, hogy az inkriminált forgatás valamelyik egészségügyi intézményben valójában megtörtént, ettől kezdve már a fantáziáé a terep, ám ebben a negatív fantáziában a megnyíló folyosók sehová se vezetnek, illetve ha igen, akkor a halálba. Az (el)beszélő Balabál szólamában a tárgyyszerű közlést lírai képek

drMáriás: *lipót*. Noran Kiadó, Bp., 2007

és csontkemény ironia szövi át, megjelenítése a naturalizmus és a szurrealizmus között villózik. A líra és az ironia a psziché ösztinte megnyilvánulása, ezért nincs helyük a regényben megjelenő két társadalmi réteg, vagy inkább kaszt, a lecsúszottak és a felemelkedettek közötti kommunikációs csőd sötétjében, ezért a történet egyedül a naivitás narratívájában mondható el.

A történet és az ábrázolt világ képének közepén álló magánosítás, a gátlástalan hasznosítás különböző, embertelen, erkölcsstelen módzatai időszerűsítették az egzisztenciális talponmaradás kérdéskörét, s ettől fogva már világos, a tébolydába zártak nem elmebeteg, hanem lecsúszottak, a „démonkrázia” páriái, a vagyonosak kasztjának szemében „a világ új pestise, a szegények és nyomorultak” legelesettebbjei.

A regény anti-utópiaja alapvetően vígeposzi jellegű: az elbeszélő hős a lehetőségeit és tehetségét meghaladó feladatokat vállal, esélytelenül fordul szembe a tőle aránytalanul hatalmasabb erővel, a szereplők pedig magatartásuk és berögződött szerszercelekvéseik nyomán mintha állandó jelzőket viselnének nevükben. A viszonzatlan szerelem története építése a pikareszk irányába viszi el a narrációt. Az ugyancsak ápolat Mancijának számos dolog eldöntője; Balabál minden áhítozása ellenére csupán megtört epizodistája Mancijának szexuális életének/nyomorának, és a nő a legváratlanabb pillanatokban ragadja el tőle az események irányítását, illetve hagyja csereben imádóját. A zárt közösség törvényei és a tömegmagatartásmodelljei, a tömegmanipuláció és az önmanipuláció működése kötelezően abszurd cselekvésekhez vezet, a reménytelenség pedig groteszk ötleteket szül.

A történet az önműködő pokol egyre mélyebb bugyrai felé halad, Balabál, aki az eseményeket fogyhatatlan infantil derűvel, a tragikumot szivárványozó fennköltétségbe emelő naivitással szemlélő, szent örülete által korlátolt (el)beszélő is elképed a fejlemények fölött.

A gátlástalan újjazdag vállalkozó „alacsony arcnélküli ember”-ként vonul be a történetbe, azok számára alakítja át a tébolydát wellnessközpontnak nevezett luxuskuplerájá, akik „jönnek a terepjáróikon, s gyógyítják magukat az unalomtól, meg az úrtól, hogy ugyanolyan unottan és üresen menjenek el, ahogyan jöttek...”

A beszélő valóságban túli víziójában a bolondház ápolatjai a mennyország lakóinak megfelelően is képbe kerülnek, de az általuk megélt mennyország a poklunknál is sivárabb, majd a beszélő magát és bolondtársait a közéletben, a maffiakörökben, a politikai csúcsintézményekben látja viszont, és azt tapasztalja, hogy egyazon figurák, jellemek, lelkek fungálnak mindenütt, élményeiről végül a szürke tortaház „ministránselnökeként” mondja tollba elbeszélését. S miként a történet kezdete is homályban marad, úgy az se derül ki, hogy a társadalom által magukra hagyottak miként irányítják majd a társadalmat. De nem a válasz reményében érdemes elolvasni a regényt, hanem azért, ahogyan drMáriás eljut e kérdés felvetéséig.

FEKETE J. JÓZSEF

1.

A kawi jelentésére és értelmezésére, éppen úgy, mint a kawi nyelven írott költészet és a kawi történetének megközelítésére több út is alkalmasnak tűnhet. Mégis csak egyetlen van, amely legalább a körvonalakat feltárja: a lelki. A kawi jelentőségét megérteni, mint minden nagy költészetét, művészetét, emberi kísérletét valójában csak egy út alkalmas: a szellemi.

A kawi szanszkrit szó, amely annyit tesz, hogy költő. Maguk a kawi nyelven alkotó jávai költők talán inkább érthették úgy, mint ahogy a kawi irodalomban elmélyedő yogyakartai jezsuita, Zoetmulder magyarázta: kawi, vagyis az, aki az intuíció által bepillantást nyert, a bölcs, a látók. Vagy, ahogy a kawi nyelvet mélyen elemző Humboldt értette: kawi, vagyis a költő, aki a bölcsesség embere. A kawi nyelven írott versek azon a nyelven születtek, amelyet Jáván mindössze néhány száz éven át használtak, s amelyet csak azért hoztak létre, azért maradt fenn, hogy verseket írhasanak rajta. Mégsem foghatjuk rá, hogy „irodalmi nyelv”.

Az ójávai nyelv alapjaira szanszkrit, páli szavakkal felépített költészet három rétegre oszlik. Az első a sekar kawi, a második a sekar sepo, és végül a sekar gangsal. Találunk más elnevezést is, de a hármas felosztás mindenütt azonos. A sekar azt jelenti, hogy virág. A vers tehát a nyelv virága. Szerzőik a kavit, vagyis a költészetet jogaként fogták fel, nevüket a langó eléréssel elhagyták, a világ számára meghaltak, s a nyelvből épült templomban lényegük beleolvadt az örök egybe.

Mindez azonban így édeskevés a megértéshez és mindannak a megérzéséhez, hogy mi is történt Jáván. Világossá lett, hogy mindaz, amiből még ma is él a jávai és a bali-szigeti kultúra, nem királyságok nagyságából, nem csupán India és Kína fényes kisugárzásából, tehát nem történelmi és földrajzi okokból lett azzá, ami. A nyelv és költészet fensőbbrendűsége alkotta meg a nagy királyságokat s növelte, amit Indiából, Kínából és máshonnan kapott.

Nem csak a kawi tűnt mára el, hanem a szellemiség és az alkotóerő is. És eltűnt más is: belőlünk a kawi teljes megértésének lehetősége. Mi csak részleteket foghatunk meg, csak töredékeket, s esély sincs arra, hogy a közeljövőben oly hatalmas szellemi és lelki ragyogásban tündököljék a poézis, mint egykoron Jáva szigetén.

Nem kevesebbet állítok, mint hogy a kawi nyelv és az ezen a nyelven való költészet teremtette meg mindazt, ami a wayang, amik a szakrális táncok, ami Borobudur, Prambanan vagy a többi építészeti remek, vagyis a kultúrát, sőt a gamelán zenét is bizonyos értelemben. Mindez persze szervesen összefügg és visszahat, s több idegen hatással is számolnunk kell; mégis úgy hiszem: a kawi volt a mag. Olyasfajta nyelvvel és főként nyelvfilozófiával van dolgunk, mint amilyen Európának a latin lehetett Dante, Petrarca, Erasmus idejében, vagy olyanca, mint amilyen Tagore számára volt a szanszkrit hagyomány. A nyelv mint viszonyulás az istenihez jelenik itt meg. A poézis pedig ennek a viszonyulásnak körvonala, épülete, formája. Vagy, ahogy a kawik maguk mondták: a nyelvből épült szent hely.

2.

Három megközelítési lehetőséget követhetünk végig, hogy legalább halvány fogalmaink legyenek a kawiról, hiszen nem véletlen, hogy Raffles angol kormányzó éppen úgy megbabonázta e nyelv, s nem hagyta nyugodni, mint Humboldt, aki nyelvelméleti munkáit az ezzel a nyelvvel foglalkozó monumentális könyvében teljesítette ki, s amely munkaságából később részben felépült a modern nyelvtudomány. Itt elsősorban az ő eredményeire támaszkodhatunk. Illetve a modern kutatók közül Zoetmulder és Hooykaas gondolatait, továbbá a legújabb irodalomból a kawi epikában a női szerepeket vizsgáló Crees, illetve a Humboldt nyelvészelméletét folytató Weissbach írásait sem hagyhatjuk figyelmen kívül. Ezen felül még különböző átfogó munkákat használtam, igyekeztem a wayang kapcsán is visszakövetkeztetni, végül saját gyűjtéseim és jegyzeteim alapján pótolni a hiányzó láncszemeket.

A kawiról többféle kép él, ha egyáltalán ismerik a nyugati világban. A jávaiak ott, ahol ezt élő hagyományként élük meg, már csak nagyon kevesen tudják elválasztani az előadóművészettől, míg a jelen irodalma az új nyelven, a bahasán születik, amit funkciójában leginkább az eszperantóhoz hasonlíthatunk. Igen kevés, vagy inkább semmi köze a kawihoz.

Humboldt írja, hogy „Maga a nyelv nem mű (ergon), hanem tevékenység (energia).” – Ilyen energia a kawi is, lévén nyelv, csak hogy költői energia. „Minthogy a nyelv, amilyen alakban ezt az ember felfogni képes, mindig valamely nemzetileg egyéni élet kiáradó lehetete” – ezért a kawi is valami különleges kiáradás, amely már csak morális tartása, története, szépsége, filozófiája miatt is méltó lehet a figyelmünkre. Tudom, hogy ezzel kiemelem a kawikat, de hogy beszélni tudjak arról, ami a langó, a kalangwan, vagy maga a kawi – előbb teret kell hozzá teremtenem. Teret ahhoz, hogy beszélni tudjunk a költészeletről, amit jogaként fogtak fel a kawik. De kik voltak a kawik? Milyen térben is éltek? Legelőször közelítsünk hozzá a történelem felől.

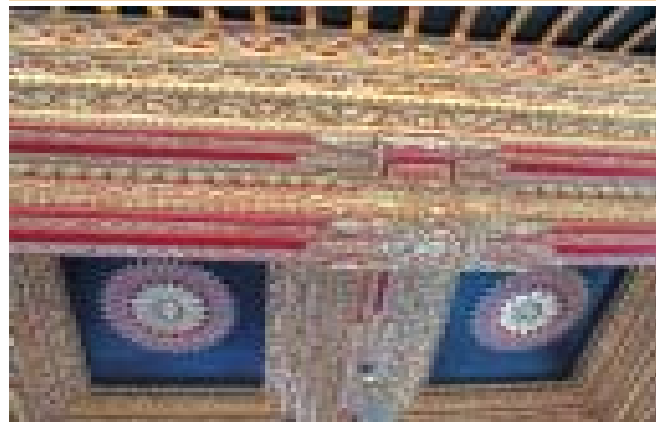
India hatása Jáva szigetére már a sziget nevében érezhető, hiszen Raffles szerint a Jáva szó valójában szanszkrit eredetű, jelentése: mögött. Mások szerint azonban nem szanszkrit jövevényszó, s eredeti jelentése: otthon. Ami bizonyos, hogy ősi kultúrájára leginkább egy helyi legendából következtethetünk, mely szerint Aji Saka az első vagy második század környékén Indiából nagy expedíciót küldött a szigetre. Az első telepések sárkányok és mérgűk martalékává lettek, vagyis a bennszülöttek és a dzsungel elpusztította őket. A második kísérlet azonban sikerrel járt, s több száz év telt el, míg az ind kultúra sajátos jávai köntösének mintái kibomlani látszottak az erdő sűrűjéből,

s mikor Európára a sötét középkor köszöntött, amely talán nem is volt oly sötét, és őseink hont foglaltak, akkor Jáva szigetén a magas művészet virágzott.

Az első hindu-buddhista királyságok után, mint amilyen a Tarumanagra vagy a Szunda, Jáva szívében egymást követték a nagy dinasztiai és királyságok, mint a Szailendzsra (VIII. sz.), a Mataram (752–1045), a Kedíri (1045–1221), a Szingszari (1222–1292), és végül területében a legnagyobb: a Madzsapáhít (1293–1500). Az írásos hagyomány múltjában ebből az időből két nagy korszakot különböztetnek meg: a pallavát és a kawit. A pallava korszak korai szakaszából királykönyvek maradtak fenn kövekbe vésvé (Kr. u. 400–600), és buddhista aranytáblák (684). Az első kawi írásokat Borobudur környékén találják meg, ezek a korai kawik (750–900), melyeket a kadíri kawik követnek (900–1210), s melyek után a kései kawi, a Madzsapáhít birodalomban, a Jáváról Balira vándorló hindu-buddhista királyság idején írott művek (1210–1500)

Weiner Sennyey Tibor KAWI

„Az Úristen lakik, Ardzsún, minden lény
szívének mélyén.”
Bhagavad Gíta

A Kraton részlete

zárják a sort. Egy ideig, mert a XVIII. században különösen izgalmas utóvirágzást él meg a nyelv. Ez segít nagyjából időrendben elhelyezni a kawi keletkezését, de nem visz sokkal közelebb hozzá.

A legkorábbi kawi feliratot, a semarangi Plumpungan sztélé 750 körül írták (CASPARIS), s már itt erős ornamentikával, alapvető formákkal rajzolják a jeleket, igen hasonlóan a csak kicsit később keletkezőkhöz, mint amilyen például a malangi Dinoyo sztélé. Tehát a kawi írásnak elfogadott formája ekkor már élt, már használják az aksarát, amely az ő sajátos ábécéjüknek felel meg. Írásművészetük a legkorábbi buddhista bronztáblákon is a kalligráfia finomabb művészetét mutatja, mint amilyen a Kayuwangi vagy a Balitung bronztáblák.

A hagyomány igen erősen függ a hordozótól. Az ugyanis, hogy a különböző művek mire és hogyan vannak írva, nemcsak azt árulja el, hogy mikor és melyik korszakban íródtak, hanem jellegük és jellemzőik hordozói is. Bizonyára ekkor is írtak már lontárt, de a vallásos szövegeiket és törvényeiket kőbe, bronzba, aranyba és ezüstbe vészték, s ezek a maradandóbbak. Kőbe vészték a kelet-kalimantáni király instrukcióit. Maradandó „adathordozó” a bronz is, amelyen már megjelenik a horizontális írás, s melyet még a Madzsapáhít királyság idejében is használtak. Hasonlóképpen az arany és ezüst is, amelyekbe különösen fontos eseményeket, vallásos jellegű szövegeket és imákat vészték.

Amikor egy mű végre elénk kerül a korai irodalomból, már teljes pompájában ragyog, s alapvetése lesz a kawinak. A Mahájána buddhizmus, vagyis a Nagy Székér követői és a hindu hitű királyságok gyakorlatilag egymás mellett virágznak ki s hervadnak el, midőn a kawi Ramayana megszületik. Ez az első és legismertebb. Ráma és Szita szerelmi történetén keresztül feltáruló világlátás ma is átszövi az indonéz kultúrát és művészetet, mely művet Walmiki eredeti eposza nyomán Yogiswara nevű szerzőnek tulajdonítanak, aki körülbelül 856 és 930 között készíthette el. Ezt a nevet a balinézek adták a Ramayana szerzőjének, amely annyit tesz, hogy a jóga mesterének szíve, a jóga ismerője, és Sívára is utal. Kétféleképpen is értelmezhető, egy-

részt, hogy szerzője a jóga mestere volt, s szívének titkait e remekműben tárta fel, másrészt, hogy aki a jóga mestere, az szívé a Ramayana-ba helyezi, történetének allegóriáin keresztül értelmezi érzelmi világát. 2770 stancájával nem a leghosszabb, de az egyik legszebb kawi költeményként szokták emlegetni, s lontárról lontárra másolták évszázadokon keresztül, mint a nyelv templomát. Jelentőségét Prambanan domborművein érzékelhetjük igazán, ahol a különböző fejezeteket kifaragták. Mind témaválasztásban, mind a történetben nyilvánvaló és erős szanszkrit és indiai hatással találkozunk. Éppen úgy, mint ahogy a Mahábháratát emelték át epikus művekké a kawik, mégis vannak eltérések, melyek a kawi világot bontják ki. Ahogy a nyelvre is jellemző, hogy csak szavakat, főleg főneveket vett át a szanszkritből, de a nyelv formáló elve az ójávai szabályrendszer maradt, így az irodalomban is inkább csak a neveket és a történetek főbb vonalait követjük, hogy kinyílhasson a kawi virág, amelyet igazán jó talajban, a szanszkritban érleltek déltengeri napsütésben.

Ezeket az epikus költeményeket hívják sekar kawinak, kawkawinnak, sekar agengnek, vagy újabban (XVIII. századtól) tembang gedhének, azaz nagy daloknak. Én a sekar kawi elnevezésnél maradok (RAFFLES).

Borobudur és Prambanan megépülése Jáva közepén nemcsak peccét e kor kultúrájának felfelé irányulásán, hanem tengely, amely köré királyságok szerveződtek. Többek között két olyan nagy királlyal, mint amilyen Airlangga és Jayabaya voltak. Airlangga házassága révén Bali szigetét békés úton csatolta Jávához, s a két sziget sorsát örökre összeforrasztotta. Ő maga is balinéz hercegnek számított, amikor dicső jávai király lett. Ekkor (1030) egy Kanwa nevű költő megírta tisztelete jeléül az Arjunawiwaha, vagyis Ardzsúna esküvője című eposzt. E költemény bár a Mahábháratára egy fejezetét gondolja tovább, mégis inkább olyan, mint egy tündérmese, sőt, mint a Szentivánéji álom (ZOETMULDER). Mint ahogy minden valószínűség szerint Yogiswara is rendelkezett Indiából szerzett „eredeti” Walmikinek tulajdonított szövegekkel, úgy Kanwa is használhatott egy VI. századi szanszkrit iratot, a Bhárávi Kirátárjui címűt. Mindez talán csak azért fontos, mert e szanszkrit szövegekhez való viszonyulás hasonlatos ahhoz, ahogy a rómaiak vették át a görög hagyományt, vagy a humanisták az antikot, kötődve az eredethez, de újat is alkotva egyben. Mint a legtöbb kawi költeményben, itt sem azon van a hangsúly, hogy valami újat mondjon, hanem a virtuozitáson, azon, ahogy egybefűzi, megalkotja remekművét a költő. Az úgynevezett udvari tradíció és a populáris tradíció – amelyből a wayang előadások alapszövegei születtek – találkozik itt. A két tradíció egyeztetése már egy másik irány, a középső virágzás felé mutat, ahol rövid versekben, aforizmaszerű epigrammokban szólítják meg hallgatóikat a költők. E versek jelölésére oly elnevezéseket használtak, melyeket a gamelán zenében vettek át dalok jelöléseként. Nem mellékes, hogy az esküvőre készülő Airlangga hercegnek ajánlott költeményből kiderül, hogy hitük szerint oly erővel rendelkezett a szöveg, ami a herceget győzelemre segítette. Hiszen Ardzsúnához kapcsolta őt, vagyis az abszolút példaképhez. Ardzsúna, aki pandavák közt a legszebb férfiú, Krna mellett ül a szekéren, s habozik, mikor harcolni kell, de végül Krna, vagyis maga Visnu megtestesülése meggyőzi – miután feltárta neki isteni arcát –, hogy eljött az idő a cselekvésre. A hinduk szerint Ráma és Krna is Visnu megtestesülése, avatárja. Igazán figyelemre méltó elképzelés, hogy hitük szerint újra és újra szükségesnek tartják, hogy emberi testet öltönn az isteni szeretet, ezzel mentve meg az emberiséget. Példát ők Rámától és Krnától vesznek, akárcsak a keresztényeket Jézustól. Szita alakjából tanulják a nők, hogy alázatra, hűségre és szerető kedvességre intsek magukat. Ardzsúnából a férfiak merítenek, akiknek fel kell állniuk a szekérben, melyet az isteni erő hajt, s teret készen megenni, aminek eljőn az ideje. Mindez még messze van a komolyabb értelmezéstől, éppen csak példa és közelítés. Mint ahogy példaként beszélhetünk arról is, hogy az Ardzsúna esküvőjében megjelenő eszményi nő mit is jelentett a költőnek. Nem csupán arról van szó, hogy a női test a való világ visszatükrözése, nem csak arról, hogy szemek és fogaik virágok, és karjaik folyóárok és kúszónövények, vagy hogy mellük elefantcsontszín kókuszdiók (CREES). Hanem mintha az isteni szeretet ebbe a világba való átfolyása, csodaszép megjelenése lenne a nő, akinek szépsége nem önmagáért való, hanem hogy azzal a világot gazdagítsa, szeresse.

Persze a kawi versekben megjelenő nőalakok erkölcsösségéhez kétség nem fér, mégis a szerelem formáinak sokféleségét a költők ötletes történetekkel, különös fogásokkal elég részletesen bemutatják, s akárcsak Boccacciónál, itt is fontos elem lesz – főleg a kései kawiknál – a testi szerelem is. Nem úgy a korai művek esetében! A buddhista eszmei alapokra épült Sutasoma, melyet Tantular alkotott (1365), s amelyben a mai Indonézia jelmondata is benne foglaltatik (*Bhinneka Tunggal Ika – Különbözőségben is Egységesek*) éppen az erkölcsösség és a lelki út fontosságát, végül az önfeláldozás nagyságát hirdeti. Ugyanebben az időszakban alkotják meg a Nagarakrtagamát, amely a Madzsapáhít birodalom leírása, s fontos történeti forrás.

Nem elemezhetem az összes eposzt, amely a sekar kawiba tartozik (a XII. századi Hariwangsa, Ghatotkacasraya, a XIII. századi Sumanasantaka, Bhomakawya, Kresnayana, a XIV. századi Arjunawijaya, és a kései, XVIII. századi Parthayana és Abhimanyuwihaha), de mindenképpen beszélnünk kell egyről, amely meghatározta a kawi irányát, s amely a nyugati kutatók figyelmét is felkeltette.

3.

Jayabaya jóstehetségű királyként uralkodott. Fennmaradtak jóslatnak is beillő mondatai is, amelyekben olyan érdekesekkel találkozhatunk, mint például, hogy a hajók az égen fognak közeledni, vagy eljön majd másodsor is az „igaz király”. Amellett, hogy állítólag igazságos király volt, és „alig” kinozta alattvalóit, hogy jóslatai meg-

Jávai táncosfiúk

Kawi felolvasás a yogyakartai szultán udvarában, a Kratonban

fogalmazására két költőt fogadott fel. Ez a történet egyébként visszatérő a jávai irodalom történetében, ugyanis a XVIII. században ugyanígy keletkezik a kawi és a jávai hagyományt feltámasztani kívánó Serat Centhini, persze már az iszlám köntösében, egy herceg (akiből később szultán lesz) megrendelésére. Sőt, mint azt több kutató is megfogalmazta, a Ramayana utolsó része valószínűleg nem Yogi Swara, hanem követőjének munkája. A két költőt Sedah és Panuluh néven tiszteli az utókor. Nekik tulajdonítanak még két másik eposzt is, ám most csak a Jayabaya megrendelésére készült (1157) műről szólhatunk, melynek címe Bharatayuddha.

A Mahabharata átírata, a Bharaták háborúja, vagy ahogy szíven szerint fordítanám, Kőrösi Csoma szanszkrit–magyar szójegyzékéből véve az ötletet: Barátok hada. A kuravák és az öt pándava testvér óriási csatája a világ megmentésért igazán méltó volt a kawihoz. Érdekes, hogy ezt az eposzt vagy részleteit sosem játsszák, vagy csak nagyon különleges alkalmakkor (legutóbb a második világégés ideje alatt) a wayang előadásokon. Mégis úgy ismerik, mint a Ramayanát, csak éppen egészen mást jelent számukra. Ennek a másik jelentésnek köszönhető, hogy fennmaradt.

Ha egy pillanatra visszatérünk a történelmi szálhoz, láthatjuk, hogy a hollandok jelennek meg először Jáván (1602), majd az angolok gyarmatosítanak rövid ideig (1811–1816). Csak 1945-ben nyeri el a sziget a függetlenségét. Mire a hollandok Jávára érnek, a kawi kultúra már egészen sajátos választ adott az egyre erősödő iszlám terjeszkedésre.

Ha a kawiról beszélünk, a nyelv egy-két fontos jellemzőjére is oda kell figyelni. Amellett, hogy ragozó nyelvel van dolgunk, melyben a szórend leginkább az alany-ige-tárgy sorrendje (SVO) szerint alakul (kivéve természetesen a tagadásnál és a passzív igékénél – VSO), amellett, hogy a szavak legalább kétharmada szanszkrit eredetű, egészen más rétegeit is megmozgatták a nyelvnek. Két jó példa is van erre. Az egyik, hogy bár nem különböztettek meg a személyes névmásoknál alakilag egyes és többes számot, de minden személyben több alakot is használtak. Miért? Ezzel tárták föl az illem és tisztelt szintjeit.

Eppen ezért a következő mondat: „*sirna ilang kertaning bumi*” – azaz: „eltűnt, lerombolták gazdagságát a földnek” – nem csupán ezt jelenti. A felirat az ind *‘candra sengkala’* hagyomány szerint úgy is olvasható, hogy **sirna = 0, *ilang = 0, *kerta = 4, *bumi = 1*, vagyis az 1400-as évszámot kapjuk a jávai kalendáriumban. Azt az évet, amikor a Madzsapahit birodalom utolsó mentevára is összeomlott. Amikor eltűnt, mert lerombolták gazdagságát a földnek.

Ezt az összeomlást azonban ne a mi fogalmaink szerint gondoljuk el. Az egykor a teljes térséget felölő birodalom legfelsőbb kasztjai, a mesteremberek, a művészek, a nemesek, s végül a teljes királyi udvar egyszerűen áttelepült Bali szigetére.

Innentől kezdve a kawi hagyomány valódi folytatásának Balit kell tekintenünk, s mindmáig tartó csodálatos hatása még mindig megérinti bárkit, aki a szigetre vetődik. A XVIII. században azonban Jáván is új igények merülnek fel, s bármennyire erős is volt az iszlám hatás, a régi hagyományok nem mentek feledésbe és nem avultak el. A gamelán muzsika, a wayang, a táncok szívszón tanították magukat. A kivirágzó iszlám, különösen a szufi hatásra keletkező Serat-irodalom és a harmadik kawi virágzás, vagyis a sekar gangsal mellett feléled a korai és dicső hagyományok újraélesztésének vágya. Ez a rövid korszak nem csak azért érdekes Jáva történelmében, mert hol a hollandok, hol az angolok, sőt bizonyos helyeken kínai fennhatóság alá kerül. Hanem mert magukban a jávaiakban, miközben hűen követik az iszlám tanításait, felmerül a hindu-buddhista hagyomány újraértelmezésének komoly igénye. Az említett Serat Centhiniben olyan gondolatoknak adnak teret, mint a reinkarnáció, maga a könyv valójában a régi Jáva újralfedezéséről szól. Ebben az időben kerül Raffles, mint angol kormányzó Jávára, ássa ki Borobudurt, Prambanant, gyűjt és felméri, s leírja a Bharatayuddhát. Igaz, töredékesen, de kiindulási alappal eléggé aprólékosan. Eppen így gyűjt a három kawi virágzásból is. Lemásolja az aksarát, szójegyzéket közöl, sőt misztikus nyelvtani megfigyelt is. Az ő könyvét (is) használja aztán Humboldt, elsősorban az eposzt. Négykötetes, hatalmas munkájában a kawi nyelv apropóján csodálatos megállapításokra jut, nemcsak a kawi, de általában a nyelv kapcsán is. Ugyancsak kitér az elsősorban indiai hatásra, amelyet nem csak a nyelvben, de a vallásban és irodalomban is tapasztalhatunk (WEISSBACH). Figyelmét nem kerülte el a betűk (több mássalhangzó tipikusan szanszkrit, melyet a jávaiban már nem találunk meg), a névmások, hangok, szavak változása, ahogyan a kawi mélyen asszimilálta az indiai kultúrát.

Humboldt kiemelte, hogy a szanszkrit szavak majdnem mindig főnév alakjában, alanyesetben és egyes számban kerültek át a kawiba, és ott a jávai szóképzésnek megfelelően (elő- és utóragokkal, sőt belragok által is) alakultak át a megfelelő szófajú szavá. Érdekes, hogy a szanszkrit igéket nem nagyon vették át. A főnév alakilag ugyan nem változott többes számban, de vagy ismétléssel,

vagy az **akweh* ‘sok’ szóval jelölték. Az igét többféleképpen képezték, **nga-*, *am-* előraggal, vagy **um-* belraggal. Így lesz a **panas* ‘meleg’ szóból **pananas* ‘felmelegít’, vagy például az ‘esés’-t jelentő **tiba*, hogy ‘valaki elessen’ **tumiba* lesz, míg a **lampah* ‘botlás’-ból, lesz a **lumampah*, ami viszont már azt jelenti, hogy ‘valaki megbotlik’ (HUMBOLDT–WEISSBACH). A kawiban más a ragozás, mint a szanszkritban, s esetenként egy mondat jelentését leginkább a szórend és a kontextuson keresztül lehet megragadni. Kiemelt szerepet kap a felszólító mód és a „kötő mód”. Humboldt szerint egyfajta zárt nyelv jött létre, amely meghatározhatatlan számú szanszkrit szót asszimilált, magába olvasztva e szavak jelentéshorizontját is. Míg Raffles úgy vélte, hogy a kawi csupán papok által használt mesterséges nyelv volt, addig úgy tűnik, mintha Humboldt más következtetésekre jutott volna.

Raffles az eredeti Bharatayuddha 719 négy soros strófaiból csak 139-et közöl. Ehhez még 19 strófát kap Crawfordtól Humboldt, ami alapján összeállítja a maláj-polinéz nyelvcsalád összehasonlító szótárát, elemzi a nyelvet, elmélkedik a nyelvrokonságokról s a kawiról.

A mai verzióknál lényegesen izgalmasabb ez a korai XIX. századi fejtegetés, ami nemcsak egy nyelv mélységeit, hanem magát a nyelvet igyekszik gyökereiben megragadni. Hogy ezt éppen egy ilyen távoli nyelvvvel tette Humboldt, azt a különleges nyelvvel való vonzódásával – mint amilyen a baszk is volt – magyarázhatjuk. Többek közt ilyen megállapításokra jut: „az egyes ember mindig a nyelvben érzi a legélénkebben, hogy ő nem egyéb, mint az egész emberi nem emanációja”.

Úgy gondolja, hogy az angol tudósok nem akarták észre venni azt, ami a kawi és Jáva körül nyilvánvaló: az óceánt. Az óceánt mint közvetítő közeget, amely a legtávolabbi tájakról is elhozhatja a vándort. A maláj **juga* szó segítségével bebizonyítja a nyelvrokonságot a maláj-polinéz szigetvilág több nyelve között, s még Madagaszkárra is utal. Az ősi hagyomány és jóslat, hogy volt egy hajó, valamikor nagyon régen, amelynek kapitánya **Rata* volt, aki majd újra eljön – egészen elbűvölte Humboldt. A jávaiban a **Ratu* herceget vagy királyt jelent, s az eljövendő Igaz Királyt *Ratu Adilnak* hívják (WIYONO).

A nagy nyelvészeti mű végül izgalmas fordulatot vesz, midőn Humboldt felveti, hogy miért ne utazhattak volna egyiptomi hajósok Afrikából Jávába, a Krisztus előtti harmadik század környékén. Szerinte ugyanekkor már Indiából is megindultak a különböző telepések, s éppen Jáván találkozott a két ősi kultúra: az ind és az egyiptomi. Ennek a találkozásnak sok évszázados, maláj-polinéz nyelvi talajon történő összeforrásából tört elő lötuszként a kawi.

Amikor Yogyakartától nem messze, Puchung falujában a bábkészítő mester mellett üldögélve néztem Ardzsúna szemét, akkor nekem is eszembe jutott néhány egyiptomi szem a piramisokon. Mindez azonban egy másik esszé témája lehetne, és nyilván csak egy szabad, költői asszociáció.

Itt most a kawihoz közelítettünk kicsit Raffles, vagyis a történelem, és Humboldt, vagyis a nyelvészet útján. És alig találtunk valamit.

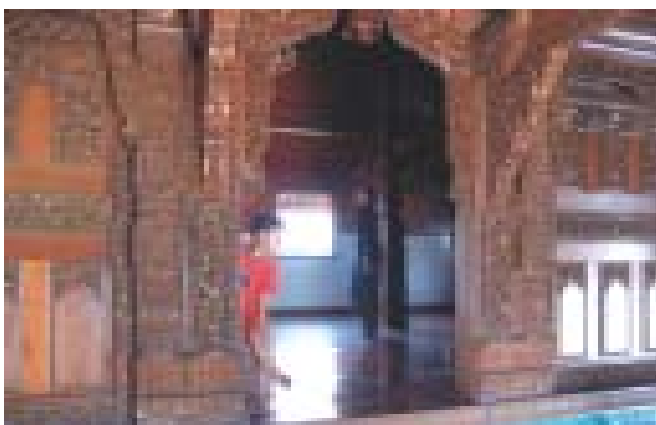
4.

A kawi költők közül azt, aki a leghíresebb volt, kawindrának, a költők hercegének hívták (ZOETMULDER), ami más értelmezésben mindössze annyit jelent, hogy jó énekes (HUMBOLDT). Kicsiny késekkel lantára metszettek verseiket. Ma lantárokat csak kevesen hallottak. Bali szigetén Lovinából fél óra alatt jutunk be, s órákon át kereshetjük azt a könyvtárat, amelyről csak kevesen hallottak. Az ott őrzött lantárokon maradt fenn a Ramayana és Bharatayuddha. Lantárok őrzik a balinéz varázslás rajzait, a jamuk gyógyászatának titkait (obat), a wayang történetek alapjául szolgáló epikus műveket, s azokat az eposzokat, verseket, amelyekben a kawi költészet végül is kivirágzott. Miszticizmusa feltárult a szanszkrit és indiai hatás mögött, és létrejött egy egészen sajátos irodalom. Másfél hónapos út, és kétórás rekkenő trópusi hőségben való bolyongás és keresgélés után ott állunk a lantár-könyvtár előtt, a Yayasan Gedong Kirtya kapujában. Az egész egy kerti kisház, bent két mosolygó könyvtáros hölgygel. A lehető legnagyobb természetességgel tettek elem a balinéz varázslás rajzait, hogy nézegessem, s pár könyvet a táncról és a wayangról.

Két nappal később újra visszamentem. Időközben világos lett számomra, hogyan is készül a lantár, s hogy ennek mi a jelentősége, illetve, hogy mely könyveket kell feltétlenül megnézнем. A balinéz írásos hagyomány őrizte meg napjainkig azt a hordozót és formát, amelyre a kawik műveiket vésték.

A lantár a legjobb minőségű, se túl öreg, se túl fiatal tálfából készül, vagyis levelének gerincéből, amelyet még telihold előtt metszenek, szeptembertől októberig, vagy márciustól áprilisig. A legmegfelelőbb fák éppen a Gedong Kirtya könyvtára körüli erdőkben találhatók.

A kawi a sorokat pengével metszi. Az ójávi általában négy soros, a balinéz három soros; az ötsoros lantárok igen ritkák. Amikor megismertem a lantárok készítésének módját, s ebből

Meditációs terem a Kratonban

Ór a Kratonban

Kawi felolvasás a Kratonban

fakadó sajátosságait, akkor értettem meg, hogy első alkalommal mért nyomják minden turista kezébe a balinéz varázslás rajzainak könyvét. Mert ez a legelső szint.

Amin én is, s minden nyugati biztosan elcsodálkozik, hogy íme, micsoda veszedelmes és izgalmas könyvet talált ebben az irodalmi hagyományban, az – akárcsak az ezotéria és babona – valójában a legelső szinten van. Mint nálunk a mosógépek kézikönyvei; és valószínűleg olyan gyakorlatias célokat is használták. Itt például a varázskönyv misztikus rajzainak erejét a turisták megtevesztésére. A kevésbé látványos lantárok az érdekesebbek.

De mi is a lantár? Hogyan készül? Először kiválogatják, vágják, szárítják, aztán újranedvesítik, újraszárítják a pálmaleveleket. Aztán metszik, lehántják a kérgüket. Majd kifőzik forró köveken, az intaranfa, avagy az imafüzérfá kérgével együtt, amelyből átkerülő savak később távol tartják a rovarokat, ami a trópusokon különösen fontos szempont. Ezután egy évig érlelik a kifőtt leveleket, majd megmossák és szárítják ismét. Ekkor jön a legfontosabb: méretre vágják őket! Csakhogy a méretük már attól függ, milyen szöveg kerül majd rájuk. A jellemzőbb szövegek törvények, jogi esetek, horoszkópok, kalendáriumok, családfák, énekek és versek általában kisebb méretűek, 25-39 cm hosszúak és 3-3,5 cm szélesek. A mágiikus szövegek a legelső szintjén vannak a hierarchiának, amint méretük is mutatja, 11-20 cm hosszúak és 2,8-3 cm szélesek. A legfontosabb, a szent könyvek, a hagyomány hordozói 40-62 cm hosszúak, 3,5-4 cm szélesek. Melyek ezek a szövegek? A Ramayana, a Bharatayuddha és a többi kawi költemény.

Miután erre a nagyobb méretre vágják őket, préselik és igazítják, kilyukasztják a kötéshez, kisimítják, a sarkukat metszik, kötik és újragazítják. Aztán a készítő mély meditációban másolva, a pangutik nevű vaskéssel belevési a szöveget az oldalakra. A kész oldalakat egybefűzik és kemiri mozerofával bekötik. A lantár ezután családokhoz kerül, ahol a különböző ünnepeken összegyűlnek a férfiak (Balin még él ez a hagyomány), s egymásnak olvassák fel tartalmukat.

Maguk a másolók is tehát részben költők, akik kicsiny késtükkel épp úgy tudnak varázsolni, mint szíveket kimetszeni. A cél nem a varázslás, és nem szívek megnyerése vagy összetörése.

A költők magukat jógiknak tartják. Jógájuk nem más, mint a költészet. A kalangwan, vagyis a szépség által verseikben a langö állapot elérését kísérelték meg. A langö jelentése: extázis. Ez azonban nem a mostani, nyugati világban ismert mámor, hanem a misztikusok extázisa. A szépség élményében feloldódó én öröme. A költők célja, s ez különösen Mpu Kanwa Ardzsúna esküvője című művéből ragyog felénk, az volt eredetileg, hogy a szépség révén és hatására létrejövő extázis, öröm, derű által minden szépre felhívják a figyelmet. A végtelen szépség úgy szikrázson a költemény befogadójá felé, amilyen a valódi arca: Egyként. A közös, örök Egyként. A kawi költők költeményeinek legmélyén azt találjuk, hogy minden, ami szép, az Egy. Minden, ami van, az Abszolút végtelen alakjainak megnyilvánulása.

Költő az, aki saját maga és hallgatói számára képes látni és láttatni ezt a világot úgy, hogy az ember és természet viszonya helyreáll a szépségben megjelenő örök és közös Egy meg tapasztalása által. A költészet a Kozmosszal való közösség feltárása. Ez a kawi. Ez az, amire emlékeznünk kell.

IRODALOM

- Thomas Stamford Raffles: *History of Java*. London. 1817.
 Wilhelm von Humboldt: *Über die Kawi-Sprache auf der Insel Java, nebst einer Einleitung über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts. Vol 1-4*. Berlin: F. Dümmler. 1836-1839.
 Wilhelm von Humboldt: *Válogatott írásai*. Európa. 1985.
 Petrus Josephus Zoetmulder: *Kalangwan. A survey of old javanese literature*. The Hague. 1974.
 J. G. de Casparis: *Indonesian Paleography*. Briu. 1975.
 Helene Creese: *Images of Women and Embodiment in Kakawin Literature*. 2001/5.
 Helene Creese: *Temples of Words: Balinese Literary Traditions*. In: *Asia-Pacific Magazine*. 1996/2. 38-43. o.
 Muriel Mirak Weissbach: *Wilhelm von Humboldt's Study of the Kawi Language: The Proof of the Existence of the Malayan-Polynesian Language Culture*. In: *Fidelio* 1999/1.
 Gani Wiyono: *Ratu Adil: A Javanese face of Jesus? In: JAM* 1/1. 1999. 65-79. o.
 Dr. Purwadi, M. Hum: *History of Java*. Tanah Air: Jogjakarta. 2007.
 Indonesian Heritage – Language and Literature. Archipelago Press. Jakarta. 1998.
 Kőrösi Csoma Sándor *dolgozatai*. MTA. Bp. 1885.
 Schmidt József: *A szanszkrit irodalom története*. Athenaeum. Bp. 1923.
 Baktay Ervin: *India művészei. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata*. Bp. 1963.
 Baktay Ervin: *Bhagavad Gita*. 2007.
 Baktay Ervin: *India bölcsessége*. Kairoz. Bp. 2000.

KAWI VERSEK

Részletek

SEKAR KAWI

Az első virágzás

(A nagy epikus művek fénykora volt, melyekből itt néhány, főleg a szerelemmel foglalkozó részletet fordítottam csupán mutatónak – e művek szerzőinek vélt vagy valós nevét és születésüknek idejét a hagyomány még megőrizte.)

I. RAMAYANA

(Mpu Yogiswara. 870)
Az égi lányról

(...)
Gyöngyökből varrt fűzőjében fiatal lány az Égbolt,
Könyörgő kövek előtt messzire rejtve a mennyet.
(...)

II. ARJUNAWIJAYA

(Mpu Tantular: Ardzsúna győzelme. 14. sz.)
Rawana éneke Wedawatihoz

(...)
Ó kedves hölgyem, ó úrnőm, mondd, miért lettél te ily hatalom?
Megfoghatatlan szépséged életed szárán csupán virágszirom.

Most mindenedből szépség fakad: szőlőkacsok a karjaid,
Törekeny virágszál a te derekad és kókuszdiók kebleid.

Szikkázó szemeid kék lótuszok, illatodtól részegek a méhek,
Szellőben pihe a járásod és virágágya a te lépted.

A formák álmát lehelő Hold gyöngéd, ha te jársz az éjben.
Hogyan is írhatnám le, mondd, hatalmadat a Szépben?

De kedves hölgyem, de úrnőm, csak tiéd ez a hatalom?
Illanó szépséged ereje életed szárán csupán virágszirom.

Hamar elér majd az Idő ujjai: kérgesek lesznek karjaid.
Elreped zsenge derekad és nem issza senki csókjaid.

Lótuszként ragyog lelked, de nem ittasul meg a méh.
Kövek lesznek a lábaid és túsúrás amerre lépsz.

Akkor ragyog rád a Nap, hogy a Földbe vigyen téged,
Jobb tehát, ha most adod szépséges öleléseid.
(...)

III. BHARATAYUDDHA

(Mpu Sedah és Mpu Panuluh: Barátok hada – 1157.)
Satyawati keresi férjét, Salyát a csatatéren

(...)
Megtörténült le a csönd elefántra, mi szürke kőnek tűnt a sötétben.
A tóba lógatta fáradt lábfejét és meglátta magát a kiömlött vérben.

Törött zászlók lekaszált mezején tovább indult és közben,
Csöndbe burkolva figyelte a varjakat a sötét égen.

Már jött is a Föld ezer arcban, hogy a harcosokat elhordja.
Nem marad belőlük itt semmi! Testüket a szél szertefújja!

Virágként nyílt ki a sóhaj a haldokló vitézek ajkán,
Tengervízzé lett a vér az iszonyú Kuruksrétán.

Fegyverekből nyílt szigetek zászlai lengtek a hullámok közt,
Rákokként nyögtek a védők, bálnaként ugrott a hős.

Garnéla lövedékek nyakékét átvetve büszkén magán,
Török korallja mentén kúszott egyre tovább.
(...)

IV. PARTHAYANA

(Partha utazása)
Ardzsúna feleségének, Citragandhának

(...)
Meghalnék, ha tudnám, hogy véred lehetek majd újra,
Szemed mélységes mélye, hajadnak cifra szalagja.

Meghalnék, ha tudnám, hogy melleden lennék a kendő,
Hogy köntösöd lehetnék, álmodat őriző éjlepedő.

De élek, mert pillantásod szívemnek tüzeit hevíti,
És hajad rám omlik este a csillagos éggel.

Élek, mert kopott fekhelyemen piheg aranyló melled,
És fénylőn körbeölelsz, midőn elhúz rossz álmom.

Hagyd, hogy míg élek lélegzeteimet közeledbe lopjam,
Hogy emlékezhessek rád majd kiterítve, holtan.
(...)

SEKÁR SEPOH

A középső virágzás

I. MEGÁTRUH

Iható eső

Ember, ha élve-élsz, kéjelegve ne hullj
Kielégülés örömit
Csalfá hívsággal nyelve buján;
Mert kelepcébe fogsz esni,
Amit saját démonod font.

II. PÚCHUNG

Gyermeki látás

Jól figyelj, soha ne túlozz, ha visz vidéki út,
De virágban tájad,
Tájban az arcod: most és itt
Lásd! S léted kivirágzik, mint égen a Nap.

III. BALÁBAK

Titkos tudás

Ember, ha élve-élsz, ne szenteld magad csak gyönyörért,
Mert, ahogy nőttön-nő fel se tűnik majd a tobzódás,
S amíg bünt, sötét időt nyelsz: elnyel téged a halál.

IV. KÚSWA WIRANGRON WIRÁNGRON

A hangtalan női hang

Botladozva bírt csak lépni
Hercegnőm a sötétben, hol
Szellő húzta fel ruhája ujját
Kivillantva kezit,
S az holdfényként nyilallt,
Az éjbe merült csatán.

V. SUMEKÁR

Madura szigetén

Csuda hegyek északon és keleten is,
Csipkésen díszként nagy kőfalán
Dús és lombos duriánfák.
Búrjázó föld, mert szeretik:
Terem, amerre szerető tekint.

VI. PALUGÓN

Az önzésről

Ha senki sem imádjia magát,
Sőt úron és nemesen túl
A kicsik sem, sem a nagy bírók:
Renghet a föld! Királyságunk
Erős marad, virágzó.
Nincs Irigység, hol Fenség az úr
Megmarad hűségben aranylón.

VII. PAU-GÁWGSA

A vadmangó jóslat

Beborít majd a gazdagság,
Minden lesz és mindenkié,
Amikor az igaz király újra beszél:
„Ó, nagy urak, mennyi szabály
Nekték a jólét – másnak halál?!”
És nem áll meg sehol senki.

VIII. KÚSWARÍNI

Királyi

Hatalmad alattvalóidon, te nagy úr
Ne élvezd, de példát
Adjon neked nemes sarjú
Vitéz is és szegény család,
Hogy láthassuk, mint tudsz bánni
Erőddel, amivel király:
Felemelhetsz a porból bárkit.

IX. MÁHISA LÁNG'IT

Az égi bivaly

Ha itt van az a nagy tehetség,
És bölcsessége felülmúl
Még saját magán is:
Ne szégyellj benned botorul,
Ragyogón emelkedni őt.

X. KÉNYA KEDÍRI

A kis rágcsáló

De ha valakiben a rosszakarat dül,
Tehetetlen, semmit se bír,
Soha senkit se lát meg már önmagán túl;
Annak meg kell mondani: bizony megrészegült
A sok vényeléstől. Rossz helyen ült!
Ne légy se szolga, se szakács
A gonoszok reggelijén.
Sötét a tanácsuk,
Elveszik benne az arany napfény.

SEKÁR GANGSAL

Az utolsó virágzás

I. ASMARANDÁNA

A tűz szenvedélye, A szerelem ára, Ha szerelmet adsz...

Lángoktól lombos az ég is,
És hosszú az út alatta.
A hegy nagy, a völgy alacsony,
A tűznek megmar a lángja.
Sötét lesz fehér fonál,
Ha festékes fazékba hull.
Ha nem hiszed – tessék: próbáld!

II. DÁNDANG GÚLA

Az édes korona

Akkor fog újra ragyogni a szív,
Ha e földön a gonoszokat,
A gazt, a haramiát és
A tolvajt és a hazugot,
Banditát is végre lenézik;
Betörőknek, gyilkosoknak
Nyakára penge hull;
Szétszéled a kakasviadal.
Akkor talán bánat helyett élhet a szív
Örömmel, nyugalommal.

III. PÁNGKUR

A férfi erényről

Legyen a férfi modora
Jó, tanuljon pontos-szép életvitelt.
Tűnődj csendes nyugalomban.
Szavad szerény alázat
Köröttes pengve, ha beszélsz hozzájuk.
Ne vakbuzgó: erős maradj.
Nem Góg vagy, hanem Férfi!

IV. SINOM

A halott

Átkarolva a bús holtat
Hercegnőnk hozta, Angréni.
Az Indrajála hajóra
Lovagunk vitte őt, Pánji.
De jól lehetett látni
Onengan hercegnő borús
Fáklyáját hordva
A siratók, mint követik,
Pedig a kincset már elvitte hajója.

V. KINÁNTI

A rokonokról

Mindenkinek van rokona,
Am a legtöbb a balinéznek,
De köztük is Surgiwában
Élők vannak együtt annyit,
Mint testtel az árnyék. Ráma
Sem tud különbséget tenni.

VI. MIJIL

Szerelmes szépség

Hosszú és göndör hajának fényit
Fokozzák virágok,
Ha agancsát emeli szarvasként
Bajsa finom és sötét, épp mint,
Akár a hercegi Panjin.
De legszebb szívéen a súly.

VII. DÜRMA

Erős kavics

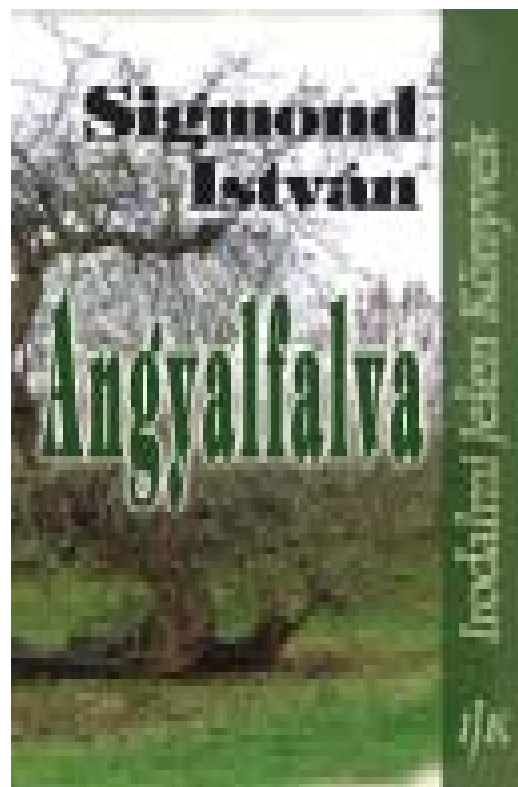
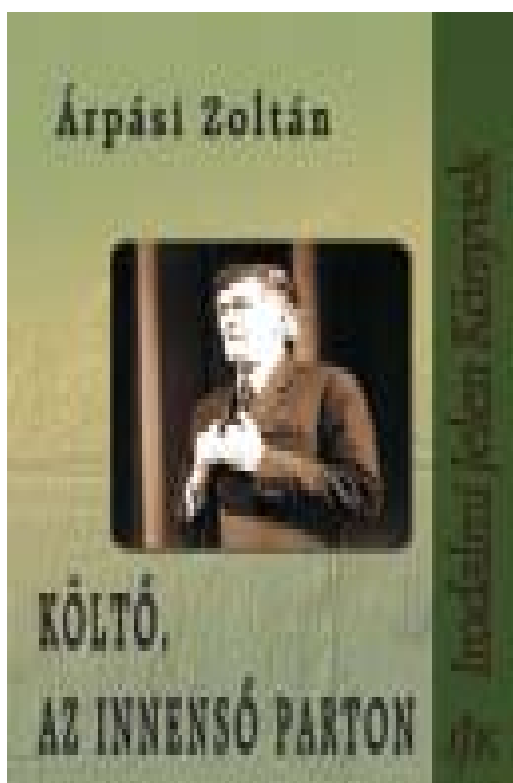
Tökéletes templomot rejt Prambanan,
Ilyet kell nekünk építeni:
Torpant meg a nagy had.
Békésen tértek hazájukba
Abesak hős harcosai.
Fejet lehajtva
Kezdték el építkezni.

(FORDÍTOTTA A ZSENNYEI NÉVTELEN)

Árpási Zoltán Költő, az innenső parton

Költő, az innenső parton – üzenetnek számom a kötet címét. Simonyi Imre, a költő ott, mi itt. Ahogy egyik interjújában fogalmazott: a lét folyó, amelynek egyik oldalán áll ő, Máraival, Sinkával, Tímár Józseffel, Bartókkal, Németh Lászlóval, Krúdy Gyulával, Dayka Margittal, Kiss Manyival, Göröcs Titivel, a békéscsabai labdarúgó Pásztor Józseffel és számos Naggyal, Kissel, valamint számtalan Szabóval meg Kováccsal. A másik oldalon a több milliárd földlakó. Az innenső parti néhány tucat, száz vagy ezer ember kisebbség a túlparti milliárdokkal szemben. Ámde szerinte ennek a túlpartiak létszámához mért elenyésző kisebbségnek (az innenső partiaknak) megkülönböztető sajátossága a többlet.

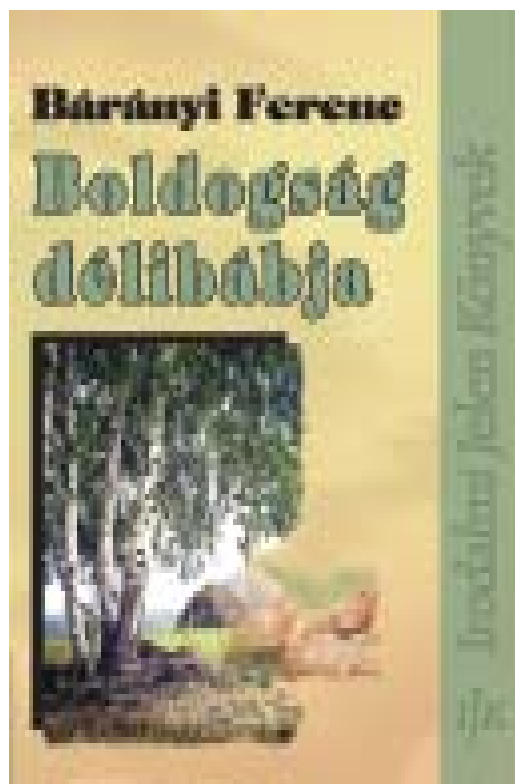
Sigmund István Angyalfalva

„Nem voltam jó. Nem lehet jó lenni, ha so-sincs termés az almafán. Néha arra gondoltam, hogy az almafa bosszúból nem terem soha, attól kezdve, hogy akasztott embert lóbált rajta a szél, megbünteti a világot, s a világ most én vagyok...” – indítja Sigmund István művét, amelyet akár a bűn nélküli bűnhődés regényének is nevezhetnénk. Az almafa kultikus tárgyá, az emlékezés és vezeklés helyévé válik egy idődimenzióban nehezen behatárolható világban, amelyben a mindenkor diktatórikus hatalomnak kiszolgáltatott ember számára kiütként csak a bosszú és az angyalvárás kínálkozik. Idősíkok, megtörtént és elképzelt események, jelen, múlt, sőt jövő keverednek a mesterien szerkesztett, nyelvében erőteljes, bizonyos értelemben az ókori görög tragédiák hangulatát idéző műben.

Bárányi Ferenc Boldogság délibábja

Ahatvanas évek fiatal magyar orvosainak küzdelmét mutatja be a regény, két fiatal kegyvesztett (politikai okokból kizárt), volt marosvásárhelyi orvostan hallgató pályakezdő éveinek felidézésével. Az egyik Moldvában, a szovjet határ mentén próbálkozik bizonyítani rátermettségét, míg barátja és kollegája a szerb határ közelében ugyanezt teszi. Két, egymástól földrajzilag távol eső orvosi körzethez tartozó lakosság szokásai, hagyományai szoktatják a magyar doktorokat, hogy beilleszkedjenek az idegen környezetbe. Megismerik a nyomort, a diktatúra borzalmaikat. Mégis boldogok, mert fiatalok és dolgozhatnak. A két elüldözött fiatal orvos otthon teremt az idegen környezetben, megtanulják a lakosság nyelvét, megismerik szokásait, mégis elüzi őket a hivatalos hatalom. Mindketten elbuknak, bár az Isten is orvosnak teremtette őket, de bukásuk a rendszer díszletei között ügyeskedő rendezők munkájának eredménye. Mégis, az égre törő becsületes emberek boldogsága akkor is igaz, ha lehetőségeikben csak földhözragadt. Ez a regény írói üzenete.

Puskel Péter Nyakig a pácban

Ahumorról az ókori görögök úgy gondolták, hogy ez a 'testnedv, folyadék' az egészség és az érzelmek egyensúlyban tartásához elengedhetetlen. Már rég tudjuk, hogy ilyen speciális testnedv nincs, de azt is, hogy a humor – az a képesség, tulajdonság, hogy (magunkkal együtt) másokat is felvidítsunk, jókedvre, nevetésre hangoljunk – az emberi élet rendkívüli ajándéka. Mert iszonyúan sivár lenne a humor nélküli élet, és csak legnagyobb ellenségünknek kívánhatjuk titkon, hogy humor-talan emberekkel hozza össze balsorsa...

Puskel Péter anekdotái, amelyekben sokan ismerősöket fedeznek majd fel, igaz történetek, s ha harsányan nem is nyerítenek majd elolvasásukkor, testnedveikre garantáltan jó hatással lesz.

U-barátaink

Aradon

Szálláshelyek

Fehér Kereszt Szálloda ()** és vendéglő (Hotel Ardealul)
– B-dul Revoluției nr. 98. – a Szentháromság-szobor és a színház szomszédságában.

www.hotelardealul.ro
Tel.: +40-257-280-840,
fax: +40-257-281-845

Hotel Central (*)**
– szálloda, vendéglő, catering, konferencia és reptéri transzfer –

Str. Horia 8., a belvárosban.
www.bwcentral.ro
e-mail: hotel@bwcentral.ro
Tel.: +40-257-256-636,
fax: +40-257-256-629

Hotel Coandi (*)**
– szálloda, vendéglő, szabadidős sport-lehetőség, konferenciaközpont a Maros partján, panorámás környezetben –

Str. Romanilor nr. 47.
www.hotelcoandi.ro
e-mail: contact@hotelcoandi.ro
Tel.: +40-257-287-777,
fax: +40-257-287-775
Reptéri transzfer!

Wine Princess Kft.
Arad–Hegyalja–Ménés, borturizmus dr. Balla Géza pincészeténél, borkóstolás, szálláslehetőség.
„Mi szép vagy Kolna Ménés oldalán!
Borod setét mint a cigány leány...”
(Vörösmarty)

www.wineprincess.ro
Tel.: +40-257-251-000
+40-744-702-892

Galériák

Takács Gallery – képtár –
Str. Lucian Blaga 3.
Tel.: +40-(0)357-43-606;
+40-(0)740-641-235,
e-mail: mihaitakacs@yahoo.com

Jelen Galéria
Str. M. Eminescu nr. 55–57.

Szabadidő központ

Maros Tájvédelmi Park (Parcul Natural Lunca Mușului, Romsilva)

– látogató és információs központ, természetvédelmi nevelési központ, vadállomány-megfigyelő és -követő lehetőség, tudományos konferenciák színhelye, erdei szállás lehetősége, vízi- és kerékpáros túra lehetősége –

www.luncamuresului.ro
e-mail: parc@luncamuresului.ro
Tel.: +40-257-258-010

axel springer

AR-Regisztráció 001,
Működés: 001-001-001-001
E-mail: ar@springer.com

LAPNYOMÓ CENTRUM

- A és B típusú lapnyomó gépek
- lapnyomó gépek
- lapnyomó gépek
- lapnyomó gépek
- lapnyomó gépek
- lapnyomó gépek

JÓ HÍRŰZÉSI FORTYONÁGI
RUCALHALLÁGI

PUSKEL PÉTER
NYAKIG
A PÁCBAN

Az 1972-ben Münchenben született Marius von Mayenburgban a lázadó, '68-as nagy generáció – (apák ellen) lázadó – kisfiát tisztelhetjük. A származás és lázadás nemcsak jelképes: Mayenburg apja a hajdani NDK-ból érkezett (így lázadt az ottani rend ellen), hogy aztán gyermeke a lázadó apák által felépített rend fojtogató kliséi (család, iskola stb.) ellen lázadhasson – immár szabad társadalomban, szofisztikált környezetben. Csak kicsit lennék rosszmájú, ha az előző mondathoz azt is hozzátenném: *noch dazu* jó pénzért. Az 1998-ban a müncheni Kammerspielében bemutatott *Lángarc*-cal a német színházi élet fenegyerekeként feltűnt, díjakkal elhalmozott Mayenburg ugyanis sokak szerint mára piaci konjunktúrát kihasználó színdarabgyáros lett. (Lásd: Koltai Tamás kritikáját, *A csúnya Új színházi bemutatójáról, az Élet és Irodalom* idejei, 19. számában.) De a *Lángarc* még nem a tudatos drámaexportőr produktuma, arról nem is beszélve, hogy Hollós Gábor rendező szakos egyetemi hallgató vizsgaelőadásaként történő kecskeméti bemutatása bátor, progresszív húzásnak tekinthető. Még a „híros városban” is, ahol a színházlátogató közönség – például Bodolay Géza és Juronics Tamás rendezései révén – rendszeresen ismerkedhet a színházi alternatívitás jelenségével.

Mayenburg módszertani alapvetése kétségtelenül termékeny lehet: az író a kemény világ markáns figuráinak realiztikus dialógusait veti, „szociós” stílusban papírra, de közben arra törekszik, hogy nyelvében értékes, műgonddal készített műves műalkotást hozzon létre, ne pedig a mindennapi életből „egy az egyben” kiragadott jeleneteket adaptáljon dokumentarista módon színpadra. Ez az ellentmondás (amely feszültségekeltető, „darabvívó” is lehet) érződik a *Lángarc* előadásán is. Persze igen sok múlik a színészeken, a rendezésen is.

Hollós előadása nehézkesen indul, és csak lassacskán „melegszik be”. Az előadás kezdeti nehézsége darabhú. Mayenburg ugyanis apró képek sorba helyezésével operál, és ez a mozaikos szerkesztés nem nyújt lehetőséget a szereplők árnyalt jellemzésére. Még akkor sem, ha eleinte csak négyen vannak: Apa, Anya és gyermekeik, Olga és Kurt. A tucatnyi apró jelenetben a szereplők furcsán monologizálnak, és nem szokványos, hétköznapiakra jellemző párbeszédet folytatnak. Nyelvezetük a realiztikus helyzetekben is (ebédlőasztalnál, éjjel az ágyban stb.) metaforikus, vagy legalábbis nem természetes, a monológok témái pedig néha egyenesen bizarrak és filozofikusak (visszaemlékezés a születésre, a szimbolikus és valóságos bombakészítés módja stb.).

Az apró jelenetek sűrű váltakozása végig jellemzi az előadást, a rendező ennek megfelelően igyekszik számos kicsi, intim teret kialakítani. A rendelkezésére álló, igen szegényes eszközöket jól alkalmazza: függönyhúzózatással, paravánfal-mozgatással, világítással elkülönülő teret hoz létre. A széttördeltség és benyomását eleveníti fel a vetítés gyakori alkalmazásával is. A szereplők egyes monológjaikat filmfelvételen adják elő, de a mozgóképkockák néhány külső helyszín impresszióját is felkeltik. A rövid jelenetekben gyakran térnek vissza a szereplők, így elkerülhetetlen, hogy a figurák jellemvonásai előbb-utóbb árnyaltabban is megmutatkozzanak. A kecskeméti *Lángarc* előadásán a néző számára követhetően és élvezhetően először az Apa figurája (Gulyás Zoltán alakítása) tárul fel.

Gulyás rövid megszólalásaival, mimikájával és apró gesztusaival tipikusan mai alakot jelenít meg. Az ötvenes éveit felé járó, nem is megkeseredett, hanem egyszerűen elhasználdott diplomás férfi tudatát jórészt a média nyomorította meg: beszűkült aggály állandó tájékozódásra törekszik, amely abban merül ki, hogy szinte egy percire sem tud elszakadni kedvenc (bulvár)lapja rendőrségi híreitől. Kényszeres hírfogyasztó szokásgyakorlására rámeleg a házassága (felesége éjjel az ágyban hiába kínálkozik, a férj cseppet sem érdekli a házasságot, csak újságot olvas), és a gyermekeivel zajló tartalmas kommunikációra sem jut sem ideje, sem energiája. Az előadásban Gulyás formál meg leginkább életszerű figurát, alakítása nyomán megfigyelhető: a Mayenburg-darabok előadásának is csak hasznára válik, ha hagyományos módon és eszközökkel (is) ábrázolt, karakteres figurák akcióznak a színpadon. Jarábik Klára (Olga), Sorbán Csaba (Karl) és Kéner Gabriella (Anya) szerepfelfogása abban tér el Gulyásétól, hogy életszerű figura megformálása helyett mindhárman inkább a szöveg expresszív interpretációjára helyezik a hangsúlyt (ez kicsit sem idegen a Mayenburg-előadások megszokott stílusától). Persze ez nem mindig és nem egyformán jellemző rájuk. A jelenettől is függ (hogyan ti, mennyire metaforikus, vagy hétköznapi), a rendezői koncepció (ha tudatos és következetesen megvalósított) pedig teljes mértékben meghatározhatja a játékmód stílusát.

Hollós Gábor pantomimszerű jelenetben rendezi meg Olga és Paul (Olga udvarlója, Szarvas Attila alakításában) első közösülését. A csak jelzészzerűen ruhátlan szereplők mozdulatsorozata eleve nem keltheti a valódiság impresszióját, és ha e látványhoz realiztikus párbeszéd társulna, akkor a jelenet minden bizonnyal ordítóan banális lenne. Ezt elkerülendő is, a szereplők nem a helyzethez illően intonálnak. Sorbán Csabának van relative a legkönnyebb dolga: Karlon a darabban *in concreto* elhatalmasodik a téboly, így figurájának megjelenítésében bármilyen extrém fogás adekvát tetszhet. A kérdés csak az – az egész darabra vonatkozóan –, hogy Mayenburg színműve egy beteg kamaszról, vagy inkább a beteg társadalomról szól-e. Ha az utóbbi az igaz, akkor – stílszerűen, német szlenggel szólva – a darab egy kicsit *mache*: indokolatlanul túlhangsúlyozott benne a keménykedés, a megdöbbenteni akarás. Mert azért nem tipikus, hogy egy ingerszegény környezetben és szeretetlenségben felnőtt kamasznak logikusan bombagyáros gyújtogatóvá és szülőgyilkossá kell válnia.

Fotó: Szlovák Judit/Sáskák

Harcos és áldozat

www.katonaj.hu/Lángarc

Hollós Gábor az ellentmondásos alanyon kitaró ügyességgel igyekszik „fogást találni”, ami hol jobban, hol kevésbé, de sikerül is neki. A színészek közül Jarábik Klárának van a legtöbb lehetősége különböző arcait megmutatni, a többiek is színvonalasan abszolválják feladatukat, de játéuk – feltehetően a szerzői és rendezői elvárásoknak megfelelően – az előadás elejétől a végéig egy síkon, bár különböző érzelmi hőfokon, de stílusában azonos hullámhosszon marad.

Biljana Srbljanovic, a budapesti Katona József Színházban bemutatott *Sáskák* szerzője Mayenburg kortárs: 1970-ben született – szerb szülők gyermekeként – Stockholmban. Belgrádban járt egyetemre, első sikereivel ő is német színpadokat hódított meg, jelenleg Párizsban él, és markáns alakja a szerbiai és európai közéletnek (szokatlan nyilatkozataival, kiállásával a szólásszabadságért rendszeresen felhívja magára a figyelmet). Drámáit legalább húsz nyelvre lefordították, és öt kontinensen játszószínház, rangos színházi díjakban sem szűkölködik. Szerbia háború utáni lelki, kulturális és gazdasági mélypontját, kollektív tudathasadásos, értékválságos állapotát családon belüli, leginkább generációs konfliktusokban ábrázolja. A róla elérhető felszínes adatok tekintetében tehát alig különbözik hasonló korú német kollégájától (azt nem számítva, hogy nő). A két szerző mégis ég és föld: Mayenburg kimódoltnak tetszik, Srbljanovic pedig hiteles. Az utóbbi az előbbihez hasonlóan kemény és korszerű, de nem bújik expresszivitással feltupírozott, szétdarabolt, metaforikus szövegtestek mögé, hanem felvállalja a realista ábrázolást, tipikus helyzetekben adekvát karaktereket mozgat, mélyre hatol, élve boncol, láttelepet állít fel, a részeket összefüggő egészé gyűrja egybe, és összességében emeli ki a földhöz ragadtságából. Élet- és emberismerő, személyesen köze van ahhoz, amiről ír, de bölcsen távolságot tud tartani. Mindemellett a *Sáskák* egyáltalán nem makulátlan remekmű, de színpadivilág-teremtő ereje és írói hitelessége igencsak elismerésre méltó, helyenként *valósággal* lenyűgöző.

A rendező Máté Gábor biztos kézzel, kitűnő érzékkel találja meg a különböző helyszíneken játszódó jelenetek mindegyikében a kihangsúlyozandó lényegét és az ahhoz leginkább illő színpadi eszköztárat. Teheti: gazdag színészi és rendezői múlt áll mögötte, és megfelelően működő technika, kreatív stáb, valamint remek színészgárda áll a rendelkezésére. A pesti Katona előadásán a *Sáskák* létszámát közhelyes történetei mögött felszéli a háború utáni szerb valóságát, az a múlttal való szembenézésből és a bizonytalan jövőféltésből adódó világnézeti és identifikációs érzelmi-eszmei entitás, amely csak a térségre és az ott élőkre jellemző. Ehhez az írói élményanyaghoz képest a Mayenburg lázadását kiváltó „németországi családi és iskolai gondok” egy jólétben unatkozó rosszgyerek kitalált álproblémái. Persze nem állítom, hogy a német szerző megfogalmazta jelenségek nem az élet talaján állnak, de a kilencvenes évek szerb és német valósága egymástól alapvetően különböző két dimenzió.

A *Sáskák*ban az idősebb generációtól való megszabadulni akarást, az általános nihil és a múltra emlékeztető dolgoktól és személyektől való félelem mellett a gyors boldogulás iránti vágy is motíválja. (A szerbeknek „sietniük kell”, mert a kilencvenes években, amikor kelet-európai sorstársaik kilábolni igyekeztek a diktatúrától, ők „háborúba ájtak”). A 39 éves Fredi (Takácsy Péter) azért (is) akar megszabadulni a 80 éves, leépült nagypapjától (Kun Vilmos), mert szeretne még viszonylag fiatalon néhány gondtalan, boldog évet. A 77 éves Símics úr (Ujlaki Dénes) még mindig pályázaton próbál támogatást nyerni, hogy tudományos elismerést kapva, értelmet nyerjen élete. A 75 éves Ignatović úr (Haumann Péter) lottónyerményben reménykedik. Leszállékolt, 35 éves fia, Milan (Elek Ferenc) belemegy a második gyerek vállalásába, pedig az első is leginkább csak idegesíti. Felesége, Dada (Rezes Judit), a 36 éves tévés időjárás-jelentő arra biztatja férjét, hogy szerezzék meg apja spórolt pénzét. Max, az 55 éves médiasztár (Lengyel Ferenc) retteg a haláltól, ezért fiatalítja külsejét, és mindig újabb kapcsolatba menekül. Žana, az elhagyott 50 éves orvosnő (Bodnár Erika) esténként ismerőseinek telefonál, hátha valaki figyelemre méltítja, de az öt meglátogató 78 éves, szintén magányos mamája (Olsavszky Éva) hamar az agyára megy. Jordán Adél (Allegrát, Milan és Dada 10 éves gyerekeit játssza, legfőbb szándéka (neki is) akaratának mindenkor érvényesítése. Tetszik, nem tetszik Európának, tudomásul kell venni, hogy a szerbek is emberek: boldogok és büszkék akarnak lenni, akármilyen történet is velük.

Metaforikus alak a 35 éves sminkesnő, Nadežda (Pelsőczy Réka), aki a többiekéhez hasonló, felszínes életet él. De ő nem hajrészakosan a boldogságra, talán azért nem, mert „tud valamit”: telepatikus és jövőbe látó képességgel bír. De inkább a múltját boncolgatja: nagyanyja a világháborúban a partizánok és a csetnikek között „ingázott”. Nagymamájáról társaságban szívesen sztorizik, de nagyon dühös rá, mert nem nyit neki ajtót, amikor nagy ritkán felkeresi. Aztán egy ismerősétől megtudja: az idős hölgy két éve halott.

A közelmúlt egy története drámaian kerül felszínre az egyik jelenetben. Kiderül: Dada az időjárás-jelentés közben azért képtelen a térképen megtalálni a helyes déli irányt, mert a karhatalomban szolgáló férje néhány éve a háborúban, ott, valahol Délén megölt két ártatlan civilt (az ügyet kivizsgálták: baleset volt). Így bujkál a múlt a szerbek mozdulataiban, a bemozduló bakijaiiban.

A színészi teljesítmények közül nem ajánlatos külön kiemelni egyiket sem, hiszen kivétel nélkül mindannyian nagyszzerűen játszanak. Érződik: a Katona József Színház társulat. A rendezés képes megjeleníteni a darab erőnyeit, de hibáit nem feledtetheti. Nagy kár, hogy a második felvonás kevesebb és gyengébb az elsőnél. A befejezés is egyszerűen kurta-furcsa. Ennek ellenére Srbljanovic színműve tartalmas, értékes alkotás. Mayenburg hőse gyújtogatás közben égeti össze az arcát, Srbljanovicét a történelem formálja. Idézek az írónő egyik nyilatkozatából: „Megfosztottak engem az identitásomtól. Csak az arc maradt. Fizimiska, grimasz. Mint a kubista festményen. Az arcom egyik oldala harcost ábrázol, a másik – áldozatot.”

KUTSZEGI CSABA

Marius von Mayenburg: *Lángarc*; Fordította: Rác Erzsébet. Rendezte: Hollós Gábor e. h.; Katona József Színház, Kecskemét
Biljana Srbljanovic: *Sáskák*; Fordította: Potoczki Klára. Rendezte: Máté Gábor; Katona József Színház, Budapest

A negyvenöt éves múlttal rendelkező Theatertreffen-t, a német nyelvterület éves színházi találkozóját minden év májusában rendezik meg Berlinben. A két hétig tartó rendezvény alatt a berlini szakma ízelítőt kap a „vidéki” színházi életből, a tehetős berlini polgárság és a borsos jegyáraktól vissza nem riadó (és a belépőkért elszántan küzdő) színházbarátok pedig többé-kevésbé reprezentatív képet kaphatnak a német színházi évadról.

Az idei Theatertreffen mottója: „Nach Berlin” (vagyis irány Berlin). A tíz meghívott előadás közül két-két berlini, müncheni, frankfurti, hamburgi, zürichi és egy kölni–dániai koprodukció volt. A számos társrendezvény közül a legfontosabbak a Stückemark (vagyis a kortárs drámafórum) és az Internationales Forum, amely fiatal színházi tehetségeknek szánt nemzetközi program, amely évről évre mintegy negyven érdeklődő számára teremt lehetőséget ismerkedésre és tapasztalatcserére, szakemberek vezette workshopok keretében. (Idén Magyarországot Nagy Péter színész és Faluhelyi Krisztián kritikus, Romániát pedig Paul Mircea Dunca koreográfus képviselte.)

A fesztivál nyitóelőadása Stefan Pucher müncheni *Vihar*-rendezése volt. Az előadás középpontja a nemtelen, szikár és vészjósló Prospero (Hildegard Schmahl). A sziget az ő antropológiai kuriózumokkal és paradicsomi giccsekkel díszített nappalija: a nyitójelenetben plüssstigrisfejekkel díszített karosszékekben ül, mögötte Ariel leleszkedik gazdájára közönyös irigységgel. Ariel a későbbi jelenetekben fényűző transzvesztitaként manipulálja az üzletember-hajótöröttet. Miranda csillogó és merev baba, Fernando saját szépségétől ittas selyemfiú. Páros giccses anime-figurákra emlékeztet, szerelmük giccses, mégis igazi. Caliban kissé gyengeelméjű, anyakomplexusos figura, szárnalmas tombolása inkább farsztor, mintsem veszélyes. Az előadás díszlete (Barbara Ehnes munkája) hatalmas könyvként működik, amelynek lapjai közt mintha jelenetként lapozna Prospero: az előadás végén a „könyv” teljesen szétnyílik, a szereplők pedig kivágott kartonfigurákká merevednek.

Szintén a Münchner Kammerspiele produkciója a *Maria Braun házassága*, Rainer Werner Fassbinder kultuszfilmjének forgatókönyvét Thomas Ostermeier vitte színre. Ostermeier megőrzi a film hangulatát, anélkül, hogy rekonstruálni próbálná – bár a Maria Braunt alakító Brigitte Hobmeier igencsak hasonlít Fassbinder divójára, Hanna Schygüllára. Hobmeier kezdetben üde és csacsogó szépség, fokozatosan érik végzetes és kökémény üzletasszonnyá, „a német gazdasági csoda Mata Harijává”. A fennmaradó szerepeket négy férfiszínész (Steven Scharf, Jean-Pierre Cornu, Hans Kremer és Bernd Moss) játssza el kitűnő összjátékkal – drámai és vicces fordulatok követik egymást szédítő sebességgel. Maria Braun a második világháború után önállóságra kényszerült német nő ikonja. Az egyre erősebbé és függetlenebbé – vagyis férfiasabbá – váló Maria Braun paradoxona az, hogy végig a szerelem jegyében cselekszik. Ostermeier előadásában azonban Maria és Hermann szerelme nem annyira hangsúlyos, a végső találkozás beteljesületlen és üres.

Einar Schleef *Gertrud* című regénye az író anyjának történetét dolgozza fel, a monumentális művet a szerző anyjának szánt piramisnak nevezte. A regény dramatizálására Jens Groß dramaturg vállalkozott nem kis sikerrel, Groß színpadi változatát pedig Armin Petras rendezte meg a Schauspiel Frankfurt-nál. Az előadásban négy, különböző életkorú, fizikumú és karakterű színésznő (Friederike Kammer, Sabine Waibel, Anne Müller és Regine Zimmerman, akit néhány napra rá a *Patkányok*-ban is láthattunk) formálja meg Gertrudot. Először a legidősebb lép színre, majd feltáru a színpad, és a deszkák alól előkerül a kislány-, a fiatal- és érett nő-Gertrud, tárgyak, ruhák, emlékfoszlányok. A négy nő egymás szavába vágva egészíti ki, ferdíti el, kérdőjelezi meg és rekonstruálja Gertrud történetét, amely egyben a huszadik század német történelme is, hiszen az alsó-középosztálybeli kisvárosi lány a császárság alatt született, ifjúságát a weimari birodalomban, felnőttkorát a hitleri uralom alatt érte meg, az NSZK-ban temette el férjét, és nevelte fel két fiát, akik végül Nyugatra szöktek és magára hagyták. A *Gertrud* változó intenzitással, néhol patetikus színházi tudatfolyam, igazán élvezhetővé a négy színésznő játéka teszi.

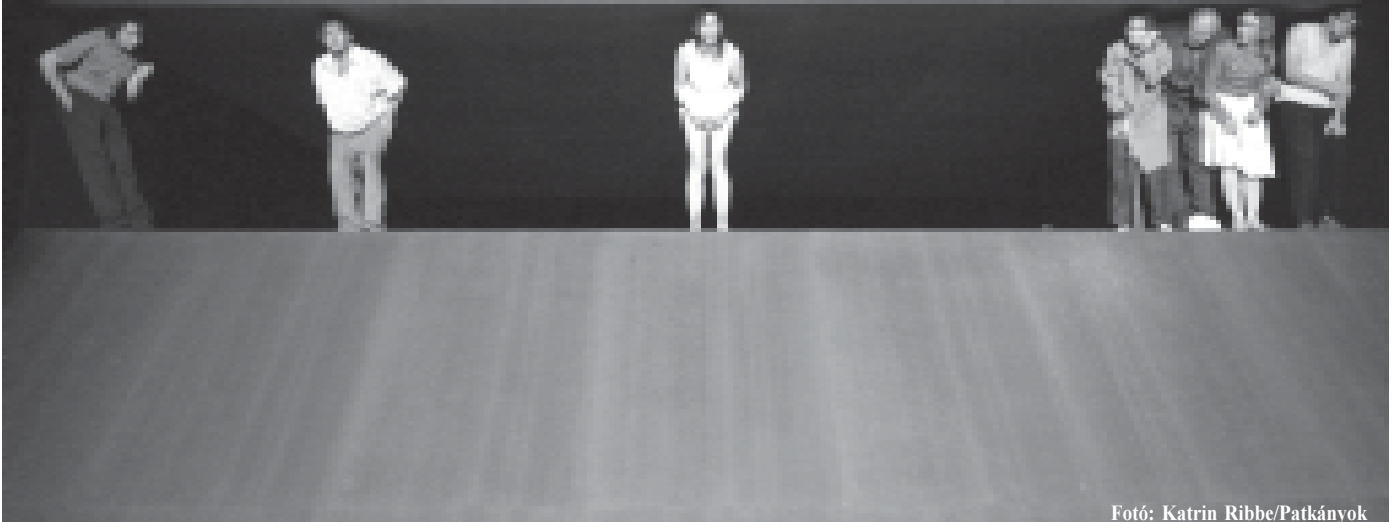
A Jürgen Gosch rendezte *Ványa bácsi* (a berlini Deutsches Theater előadása) díszlete (Johannes Schütz) egy hatalmas, agyagszíni kocka belseje – túldimenzionált metafora, mely már-már szájbarágóan jelzi a szereplők földhözköttöttségét és bezártságát. A kocka hátulsó falán egyetlen keskeny párkány szalad végig, rajta egy szamovár és egy gitár. Ezen a párkányon üldögélnek az éppen jelenetben lévő szereplők, a többiek a színpad szélén várakoznak alázatosan. A két legizgalmasabb színészi alakítás, Ulrich Matthes (Ványa – cinikus, összezsuzott bohóc) és Jens Harzer (Asztrov – hatalmas harcsabajszával és végtelen feltűnősködésével leginkább egy szétcsúszott rajzfilmfigurára emlékeztet) érdeme. Jelena Andrejevna (Constanze Becker) unott és slamos, mélabús fekete macska, egy pillanatra sem hisz a kitérés lehetőségében. S mivel a cselekmény mozgatórugója Jelena izgalmaságában, kíváncsiságában rejlene, Gosch *Ványa bácsija* egyszer csak tét nélkül marad: az előadás végén a kezdeti állapot egy még szomorúbb variációját látjuk, de mintha épp az ide vezetett út hiányzana.

Jóval izgalmasabb a Deutsches Theater másik meghívott előadása, a *Patkányok*. Hauptmann drá-

Fotó: Arno Dreihair/Stuart Mária – Christoph Bantzer (Pauze), Susanne Wolff (Stuart Mária) és Paula Dombrowski (Erzsébet)

Nach Berlin Szubjektív szemle a 45. berlini Theatertreffen-ről

Fotó: Katrin Ribbe/Patkányok

máját Michael Thalheimer vitte színre, a tőle megszokott expresszionista minimalizmus jegyében. Olaf Altmann diszlettervező színpadképe végtelenül egyszerű és erőteljes: Altmann két falemezzel lezárja a színpad elejét, és a berlini bérház padlásán zajló történetet egy körülbelül másfél méter magas, az egész színpad hosszúságán végigvonuló sávba helyezi. Az alacsony térben a színészek eltorzult, görbe testtartásokban játszanak, Hauptmann figuráinak nyomora így testi fogyatékosággá minősül át. A már-már érthetetlenül erős akcentusban beszélő színészek kivétel nélkül kiválóak, a legemlékezetesebb Constanze Becker tragikus John-néja, Nikolas Kohrt pedig Bruno szerepéért Alfred Kerr alakításában részesült.

A fesztivál legproblémásabb meghívott előadása a hannoveri színház *Pornográfia* című produkciója volt. A kortárs dráma szerzője Simon Stephens, a rendező pedig Sebastian Nübling, aki tavaly a zürichi *Dido és Aeneas*-szal megnyerte a fesztivál fődíját. A *Pornográfia* 2005 júliusában játszódik Londonban, egy hét leforgása alatt: ekkor zajlott a Live 8 segélykoncert, London megkapta a 2012-es olimpia rendezésének jogát, és alig egy nappal később következtek az az 52 emeletet kóvetelő terroristatámadások. A felvázolt történetek szereplői magányos, szorongó nagyvárosi emberek (agresszív tinédzser, megalázott alkalmazott, vérfertőző testvérpár), Stephens szövege olyan nyomasztó és divatos témákat dolgoz fel, mint a vérfertőzés, korrupció, terrorizmus. Miközben egy vagy két szereplő elmesél, ritkábban eljátszik egy történetet, a többiek (a kar) többnyire a hátsó falat beborító hatalmas puzzle-t rakosgatják, amely *A Babel tornya* című festményt ábrázolja. Stephens kliséktől hemzseggő drámájából néhány izgalmasabb etüd ellenére hasonlóan érdektelen előadás született.

Az idei Theatertreffen-en látott előadások díszlet- és látványvilága kiemelkedő, a legizgalmasabb azonban Stephan Kimming hamburgi *Stuart Mária*-jának díszlete, Katja Haß diszlettervező munkája. Haß fehér irodaház-belsőre emlékeztető komplexumot állít a forgószínpadra, melynek egyik fele tárgyalóterem, a másik hipermodern börtön, harmadik oldala Erzsébet puritán szobája, a színpad közepén három nyírfatörzset látunk. Kimming Schiller drámáját nyomasztóan légies és steril irodaházak esztétikájába helyezi, az eredmény pedig egy hátorzongatóan precíz tanulmány a mindenkori hatalom paranoiás mechanizmusáról. Susanne Wolf indulatos és karizmatikus Mária formál meg, aki statikussága ellenére – majdnem végig egyetlen helyen ül, egy trónra és elektromos székre egyaránt emlékeztető karosszékre szijazva – végzetes hatást gyakorol a férfi alattvaló-alkalmazottakra. Erzsébet arca hófehér, merev maszk, vörös göndör hajával és elegáns kosztümében rideg szépségű megsebzett leader, akinek megvannak a leszámolásra való eszközei anélkül, hogy összevérezné a kezét. A *Stuart Mária*-ért Stephan Kimming és Katja Haß elnyerték a fesztivál fődíját, a legígéretesebb művészi teljesítményért kijáró 3sat-díjat.

Zürich városából két előadás is érkezett: a Jon Bosse rendezte *Hamlet* (a Schauspielhaus Zürich előadása) és a Christoph Marthaler *Helyhiány*, vagyis *Platz Mangel* (a Rote Fabrik produkciója). A Bosse rendezte *Hamlet* királyi lakomára invitálja a nézőket: a játéktér hatalmas porond, a nézők egy része előtt hatalmas fehér abroszos terített asztal, vacsora helyett azonban véres viccelődések és intellektuális tépelődés kerül terítékre. A szereplők java része a nézők közül bukkan fel, és az est során is gyakori a – gyakran (ki)erőltetett

– nézői interakció. Az előadás tulajdonképpen Hamlet (Joachim Meyerhoff) hihetetlen intenzitású négyórás magánszáma, Meyerhoff esetlen, frusztrált és hiperaktív értelmiségije szó szerint lejátssza a porondról az összes többi színészt. Emlékezetes a sírásó-jelenet is: Hamlet és Horatio (Mike Müller) ketten állnak a síngödörtől, alulról törve fel a porond deszkáit. Hamlet zaklatott kérdésére: „Ki a következő? Mindig van egy következő!” a nézőtérben egymás után emelkednek fel az önkéntes halottak (akik természetesen beépített emberek, de az összehatáson ez mit sem ront), majd egyenként eltűnnek a süllyesztőben.

Talán a legnagyobb közönségsiker a fesztivál utolsó előadása, a *Helyhiány* (*Platz Mangel*) volt. A Christoph Marthaler más előadásaira jellemző romos terek (Anna Viebrock, Marthaler állandó alkotótársának kézjegye) helyett Frieda Schneider diszlettervező ezúttal egy wellness-központ, egy magánklinika és egy luxushajó ötvözetét hozta létre. Az előadás többek között a fogyasztói társadalom test-képéhez fűződő viszonyát, a szépséggel való megszállottságot és még számtalan más témát jár körül, összetéveszthetetlenül „marthaleresen”: irodalmi és zenei etüdkből, humoros és abszurd helyzetekből szövi meg ezt a filozofikus rémálmod, amelyben a hol Modern Talking slágereket, hol Bachot és Mahlert énekelő résztvevőket végül arra szólítják fel, hogy maradéktalanul ajándékozzák el szerveiket.

Az idei Theatertreffen legmediatizáltabb eseménye kétségkívül a SIGNA csoport színházi installációja, a *Martha Rubin látomásai* (*Die Erscheinungen der Maria Rubin*) volt. A dán Signa Sørensenből és az osztrák Arthur Köstlerből álló SIGNA csoport projektje 8 napon át zajlott egy egykori vasútállomás épületében. Egy párszáz négyzetméteres területen építették fel Rubytownt, egy lakókocsikból és házikókból álló falut. Belépéskor szigorú ellenőrzésen esünk át, és egy figyelmeztető-felvilágosító kisfilmet kell végignéznünk Rubytownról, amely egy titokzatos sugárzás hatásának van kitéve. Ami ezután következik, az inkább hasonlít szürreális interaktív játékhoz, mint klasszikus értelemben vett színházhoz. Fülledt retro-giccs napoptikum tárul elénk, egy nomád tábor, amelynek kortalan, eklektikus koherens látványvilágába tökéletesen belesimul a nyolcvanas évekbeli román porcukor (honnán szerezhették?), a Katica csokoládé, és sok más, gondosan összeválogatott tárgy. Rubytownban a néző turista, a közel negyven lakos pedig vendéglátó: az új arcokat azonnal beinvitálják a lakókocsijukba, vodkával kínálják, szóba elegyednek velük. Szinte azonnal mesélni kezdenek múltjukról, családi viszonyaikról és természetesen Martha Rubin (Signa Sørensen alakítja), a száztíz éves jónő legendájáról. Hogyha az ember érdeklődést mutat a történetek iránt és beszélte őket, a foszlányokból lassan egy élénk és bizarr mitológia sejlik fel: egy primitív valláskezdemény, melynek középpontjában a Martha-Sátán ösellentét áll. A Rubinok története pedig újabb és újabb elemekkel bővül, hiszen Rubytownban zajlik az élet – van itt működő szépségszalon, peep-show, ott jártamkor pedig mindenki a tegnapi esküvőről mesélt. A turista-útvonal legfőbb állomása Martha Rubin szentélye, ahol a valószínűtlenül szép rendező-jónő naphosszat beszélget a megihletődött látogatókkal, és kérésre jóvendőt mond. A *Martha Rubin látomásai* nyugtalanítóan szép képekkel teli alternatív valóságot kínál, ahol a néző választhatja meg, hogy csak megfigyeli-e a történetet vagy maga is részt vesz benne.

A válogató zsűri az idei Theatertreffen felhozatala kapcsán a formai sokszínűséget hangoztatta és – az előző évekkel szemben, amikor a „politikai” színház dominált – a „valóság” való visszatérést, azaz hogy a beválogatott előadások az alapvető emberi kérdések, a nagy érzelmek és a történetmesélést állítják középpontba. A fesztivál kiértékelő beszámolójában azonban másképp merült fel a probléma, konkrétan: az előadások „langyosak”, a fesztiválra való meghívás pedig kizárólag néhány befutott rendezőnek jár. Bár egyik-másik előadás kapcsán a sorok írójában is megfogalmazódott hasonló fenntartás, mégis úgy érzi, tiltakoznia kell, hogyha netán Michael Thalheimer vagy Christoph Marthaler nem teljesen újszerű, de ismét tökéletesen működő színpadi világait is langyosnak minősítené bárki, hiszen a *Patkányok* és a *Helyhiány* az idei felhozatal legjobbjai közé tartoztak. Az azonban kétségtelen, hogy mestereiket ismerve, a német színházcsinálók következő generációira is kíváncsiak lehetünk. A Theatertreffen-re tehát érdemes visszajárni.

BIRÓ ESZTER

A Vinnai András és Bodó Viktor jegyezte *Fotel* egy bolondokházában játszódik. A színpad kissé lejt a nézőtér felé, az instabilitás hatását keltve – eléggé közhelesen utalva a szereplők helyzetére. Egyetlen, homokkal felszórt térben játszódik az előadás: az ápoltak, találgatunk közöttük mackónadrágost, pongyolást, fürdőköpenyest és pizsamást is (jelmez: Véber Tímea), már a kezdetkor, amikor elfoglaljuk a helyünket a nézőtérben, bent tartózkodnak: mintha a darabban ábrázolt viszonyok nem csupán a produkció idejére, hanem előtte és utána is érvényesek lennének. Ez a gesztus azt is sugallhatná, hogy egy realista előadást fogunk látni, ám a *Fotel* minden, csak nem az, számtalan ötlettel kezdi ki a polgári illúziószínház kliséit. Nem mesél el egy egységes, ok-okozati szinten minden elemében értelmezhető történetet. Ehelyett apró mozaikkockákból építkezik, s olyan jelenetekben is bővelkedik, melyeknek a hagyományos logika szerint – ahogy azt az egyik színész, Illyés Akos mondja – „nincs semmi értelme”. Persze ami józan paraszti ésszel értelmetlennek tűnik, az nem az, az örület belső törvényszerűségeit követve: a logikai bukfenek, a váratlan váltások, a kuszaság mind az ábrázolt karakterek lelki-szellemi sajátosságaiból fakadnak.

Ide-oda ugrálunk a térben és az időben az előadás folyamán. Egyrészt a szereplők múltja is megelevenedik egy-egy jelenet erejéig (ezekből következtethetünk rá, ki miért került „be”), másrészt néhány történetet vissza-visszajátszanak a színészek. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a vélt és valóságos szituációk, az álmok, képzelődések és a megtörtént események szinte kibogozhatatlanul egymásba csúsznak. A figurák sorsa valamelyest pszichológiailag is megközelíthető, ám hogy teljesen az legyen, azt elrajzolságuk (is) megakadályozza. Nem én említem először, és nem is ez az első Bodó-előadás, mellyel kapcsolatban megjegyezhető, hogy olyanok az alakok, mintha egy Tarantino-filmből jöttek volna: harsánykodóak, teatrálisak, beszédükben (ahogy egy-egy tragikusnak álcázott monológban kiparodizálják a nagy érzelmeket), tetteikben (a kigyúrt izomkolosszust játszó Nagyidai Gergő lepofoz mindig mindenkit mindenféle helyzetben) és kinézetükben is (Szabó Márta szeme alatt egy hatalmas, elkent mű-vérfolt tarkállik). A *Fotel* zenés betétek is tarkítják, amelyek hol extázisba hajlanak, hol – a zene megakadásával, abbamaradásával – éppen a szereplők önkívületi állapotát fojtják le. Mindezek tetejébe még telis-tele van az előadás az adott szituációtól idegen, váratlan gegekkel: meglepő hangeffektusokkal (mikor Illyés Akos kiugrik a színpadról, paták dobogását halljuk a hangszóróból, mintha lovon vágatna el), mozgásformációkkal (az orvosok, mint az angyalok kara, lágy zenére andalogva, csipőjüket ringatva jönnek be a betegekhez), vizuális poénnal (az ágyon ülő két színész mögött, teljesen oda nem illő módon megjelenik egy huszárfej), a színészek önreflexív kiszólásaival, a színházi technika (Szabó Márta többször is utal rá, hogy az előadásban hallható hangokat technikus játssza be) és a színháziasság leleplezésével (Szabó Márta a monológjai végén meghajol, Nagyidai Gergő pedig saját alakítása végén kijelenti, hogy „hú, de unom már”) – ezektől az eszköztől a nyíregyháziak majd minden pillanatban lüktető produkciójában a játékoság dominál: a látottakat „csupán” egy előadás, majdhogynem egy show kellékeként, s nem a valóságos helyzetek mímeléseként értelmezzük.

A „zenés kórisme” alcímet viselő ősbemutató sokféle karaktert mutat meg, az örületet – bár könnyebb lenne – nem akarja egyszínűnek láttatni. Van itt bezárkózó, totálisan introvertált lány (Jenei Judit), félénk, dadogós fiú (Illyés Akos), szexmániás (Vicei Zsolt), hirtelen haragú, agresszív (Nagyidai Gergő) és alkoholista (Fábián Gábor) férfi stb. Ez mindenképpen az előadás előnye, az viszont a hátránya, hogy felszínesek a kitalált karakterek. Nem a színészi játékkal van baj, hanem magukkal a felületesen „megírt” figurákkal. És a félreértés elkerülése végett: nem is az a probléma, hogy humoros betétek tarkítanak egy bolondokról szóló bemutatót – miért is lenne ezzel gond? Hanem az, hogy Bodó, nem először, nem tud vagy nem akar lemenni a mélységekig. A félkegyelműek ezerszer ábrázolt világáról így viszont elég nehéz lenne és nem is sikerül újat, mást, de legalábbis olyat mondani, amitől valódi tétje lenne a produkciónak. Kifejezetten közheles például a befejezés: az egyik szereplő, Fábián Gábor visszamehet a szabad világba, a „normális” emberek közé. Ez a szabad világ – persze, és hányszor láttunk már ilyet – mi, a nézők vagyunk. Fábián közénk ül, s megkérdezi egy nézőtől: „nem tud egy jó állást?”. A néző – a színész szerencséjére – nem tud (bonyolultabb lenne a helyzet, ha tudna), erre Fábián megrémül, visszakozna már a kinti élettől („nem fog ez így menni” – mondja), de végül beül a közönség sorai közé.

A színészi játékot tekintve a *Fotel* jó előadás. A színészek számtalan játékos szituációban próbálhatják ki magukat, ügyesek, kreatívak és szórakoztatóak is. Mintha a műhelymunkába avatnának be minket. Zseniális, ahogy Fábián Gábor egy szuszra (s közben a hangjának az elcsuklását is imitálva) mondja el a jelszó régi és új változatait egy percben. Remek Illyés Akos hadarása vagy Vicei Zsolt nyelvi elemek felcserélésére épülő, extatikus monológja. Kiváló helyzetgyakorlatok ezek, mint ahogy a humoros betétek is. (Árulkodó azonban, hogy jobbára csak a szólók emlékeztetéseket, a duó- és csoportjelenetek többnyire nem. Csoportként nem működnek jól a színészek – melynek persze olyan oka is lehet, hogy esetleg rövid volt a próbaidőszak; de erről meg nem a néző tehet.) Mint előadás, a *Fotel* már kevésbé jó, nem mutat túl az egyes jelenetekre (és még azt sem lehet mondani, hogy nem szeretne több lenni, mint lazán összefüggő jelenetek sokasága).

Nem lehet nem észrevenni, hogy Bodó Viktor folyton ugyanazokkal az eszközökkel (önreflexivitás, teatralitás, erős vizualitás, hangsúlyos zenehasználat, gegek stb.) operál előadásaiban. Persze az csak jó, ha egy rendezőnek saját stílusa van, de előnyös, ha ez a saját hang egyre árnyaltabb. A *Fotel* azonban inkább visszalépés Bodó pályáján, az önreflexív és teatrális gesztusok kifejezetten a megfáradtság érzetét keltik. Kínos, hogy a közönséget – továbbra is – kispolgárinak, visszamaradottnak véli a rendező, s gyermekes módon lázadzik ellene (amolyan látszat- vagy szalon-lázadozás ez, kimerül egy-két nem túl bátor, legfeljebb annak tűnő fricskában, pl.: „Egy nagyon furcsa szindarab szereplői vagyunk, a konzervatív közönséggel meggyűlik a bajunk”) – énekelletti szereplőivel). Különösen korábbi, jól sikerült

A realista ábrázolásmódon túl

Fotó: www.moriczszinhaz.hu/Fotel

előadásaihoz képest (pl. *Ledaránakeltüntem*, vagy hogy a nyíregyháziaknál maradjunk: *Esztrád sokk*) tűnik az új előadás kisebbfajta kudarcnak. A szabolcsi megyeszékhelyen ez a harmadik rendezése: az *M, vagy mégsem* vállaltan egy színészgyakorlatokra építő előadás volt, az *Esztrád sokk* már elmesélt (és jól) egy sztorit (egy szabolcsi gengsztertörténetet, persze kitérőkkel, mozaikosan) – a *Fotel*ben a helyzetgyakorlatok jól működnek ugyan, a színészek és az apró poénnak is jók, de a történet és a rendezés kevésbé markáns. Persze, ezt kihangsúlyoznám, nem a magyar színházi átlaghoz, hanem önmagához képest teljesít most gyengén Bodó. Az alább tárgyalt budaörsi előadásnál például összehasonlíthatatlanul magasabb színvonalat képvisel a *Fotel*.

Első hallásra meglepőnek tűnhet, de a *Fotel* c. előadás és *Az atléta halála* c. mű közt számos hasonlóság fedezhető fel. Nem lineáris a cselekményszöveg, az időben ide-oda ugrálunk, az ok-okozati elv sem mindenható, és az események közti kapcsolódás gyakran asszociatív Mészölynél és a Bodó-Vinnai

duó munkájában is. Bodóék maguk mondanak le a realisztikusságról, a regény pedig egy konkrét példán, egy futó életén át annak is a példázata, hogy a valóság nem ismerhető meg a maga teljességében, objektíven.

A Budaörsi Játékszín nem kis feladatot vállalt *Az atléta halálával*, hiszen az nem kimondottan színpadra teremt regény, elég kevés olyan tulajdonsággal rendelkezik, amely egy drámai előadás alapjául szolgálhat. Mészöly története szerint Bálint, a futó már meghalt, Hildi, a szeretője ezután emlékezik vissza a válogatott atléta életére. Az ifjúkort, a nőket, a versenyeket a halál tényébe beletörődve idézi fel, a drámai színek helyett epikusán, leíró jelleggel. Az 1960–61-ben született opust Polgár András írta át színpadra. Nála nem Hildi jegyzeteiből értesülünk Bálint életútjáról, hanem a Hóvirág Bábszínház előadásából, melyben bábok (bábok: Csisztu Péter, bábrendező: Koffler Gizella) és hús-vér alakok egyaránt részt vesznek. A kezdetkor egy kalapos, kifestett arcú, pepitabohóc (Koffler Gizella) konferálja fel az atléta életéről szóló produkciót. Ebből a történetből aztán az derül ki, hogy – a regényben foglaltaktól eltérően – a Sporthivatal Bangót kérte fel, hogy a futóról visszaemlékezést írjon, s Hildi csupán segít neki a régi dolgok felidézésével. A szereplőket többnyire a színészek, de néha bábok jelenítik meg, s olykor egyszerre mindkettő. Bálint személye nem csupán emlékezetében, elbeszélve, valamint cselekedtetve, hanem hang- és képbejátszás útján is megjelenik előttünk.

A darabot Éless Béla rendezte, aki Polgár Andrásal karöltve legfőképp a szöveg és a benne rejlő karakterek kibontására törekszik, csupán néhány helyen módosítva a Mészöly-figurák (és -szituációk) kontúrjait. Ilyen például, hogy a regényhez képest itt Bálint a szerelmi ügyleteiben olykor lazábbnak tűnik – de csupán bizonyos szituációkban, s mindössze egy-egy gesztussal vagy szóval jelezve, így ez sem tekinthető lényegi különbségnek. A legjelentősebb különbség a narráció tekintetében mutatkozik meg. A regényben a feljegyzéseket író Hildi több alkalommal is beszél a Bálintba való visszaemlékezés nehézségeiről. Ezek a(z) elbeszélés és a másik ember megismerésének nehézségeit tematizáló részek nem illettek volna a színpadra készülő műbe, ezt jó érzékkel vette észre a darab szerzője. Ezeket a betéteket így nagyrészt elhagyták, s a már említett kerettörténet (hogy Bangót kéri fel a visszaemlékezés megírására, s Hildi csak segít, mesél neki) kivételével a sztorira – s nem az elbeszélés módjára – koncentrálnak az előadás.

Az atléta halála mégis rossz, szintelen, szagtalan előadás lett. A színészi alakítások a legritkább esetben hitelesek. Az még a legkevésbé lenne, hogy az életkor tekintetében nem stimmel a szereposztás: olyan, mintha Bálint (Farkas Zoltán) párja, Hildi (Bordán Irén) akár az atléta édesanyja is lehetne, s a futóval azonos életkorú Bangót egy, a Farkasnál generációnyival idősebb színész (Éless Béla) alakítja. Kínosan hat, amikor egy pocakos férfi próbál sportembernek tenni a színpadon – de ezt még megbocsátanánk. Bizonyos dolgok mellett azonban nem lehet elmenni szó nélkül. Az előadás humora, már amikor van neki, lapos, a szerelmi jelenetek, különösen Bálint és Pici (Urbán Andrea) duói, a színészi alakítások és az aláfestő muzsika (zene: Kokavec Iván) miatt végtelenül patetikusak, giccsesek, melodramatikusak. A beszédtechnika terén is akad némi kívánnivaló: van, aki pösze, van, aki pedig egyszerűen rosszul hangsúlyoz. Ráadásul többször is következetlen a budaörsiek produkciója: elég komolyan megsérül Bálint lába, egy futóé, tehát nem éppen mellékes a dolog, a színész viszont fél perccel később, még ugyanabban a jelenetben, mintha mi sem történt volna, lazán kiszökell a színpadról. Bálint és Hildi beszélgetnek, mikor a légiriadó hangját meghallják, megijednek, de pár másodperc múlva úgy belefeledkeznek a beszélgetésbe, mintha nem is Budapest bombázásának idején játszódna jelenetük. Réka – a Hóvirág Bábszínház vezetője – megkérdezi Hildit, tetszenek-e neki a bábjai, mire Hildi rávágja, hogy igen, mikor még meg sem nézte őket... Ezek a hibák persze kis odafigyeléssel kijavíthatóak lennének. A diszkrét (Éless Béla, Urbanek Attila) nehézkes, az sem használ az amúgy is lassan csordogáló előadásnak, hogy ki-be kell hurcolászni a bábszínház bódéját, az asztalokat és a székeket. Jó ötletnek tűnik és kézenfekvő is Réka személye miatt a bábok használata, melyek arctalanok, ami utalhat a mű egyik alap gondolatára, nevezetesen arra, hogy az ember a maga teljességében nem megismerhető. Ám gyakorlati szinten a figurák kinézetüket és mozgásukat tekintve is sematikusnak tűnnek. Az sem használ *Az atléta halálának*, hogy olyan, mintha egyszerre látnánk az előadást és az előadás kommentárját: Polgár András bevett a drámaaválatba néhány „regényen kívüli” Mészöly-idézetet is, melyek önmagukban, a kötet függelékében megállják a helyüket, de a bemutatóban didaktikusnak hatnak, megmagyarázzák az e nélkül is érthető történetet. Szép dolog a szerzői akarat tiszteletben tartása, de itt ez a gesztus, mint a tanulás levonása, csak még problematikusabbá teszi a produkciót.

DARVASI FERENC

A Fotelről szóló kritika a nyíregyházi társulat 2008. április 24-i, Az atléta haláláról írott a budaörsiek 2008. április 27-i budapesti (a Merlínben, illetve a Tháliában lezajlott) vendégjátéka alapján készült. Mindkét előadás a Vidéki Színházak Találkozója programsorozatának keretében szerepelt a fővárosban a fentebbi időpontokban.

A színházi reprezentáció természetéből adódóan ugyanannak az előadásnak sem létezik két azonos megvalósítása, ám a Maladype Társulat *Leonce és Lénája* ennél is sajátosabban különbözik minden este a Bárka Színházban. A Balázs Zoltán rendezte előadásnak nincs hagyományos értelemben vett magja és struktúrája. A színészek négy változatot dolgoztak ki a drámából kiválasztott jelenetek mindegyikére, és a nézők döntései, valamint a rendező irányítása szabja meg, hogy a száz variáció közül melyekből épül fel az aznapi előadás.

Persze az egyszeri néző hajlik arra, hogy idealizálja a színházi interaktivitást, az én kíváncsiságomat is felcsigázta az előadás előtt tartott rendezői bevezetés, amelyben Balázs nem csak a dráma történetét vázolta dióhéjban a követhetőség végett, de a nézői részvétel játékszabályait is lefektette (ha elfáradunk, szünetet kérhetünk, és jelezhetjük, ha egy jelenet több változatát is meg akarjuk nézni). Köz hely, de a színház nem demokratikus műfaj, és igazán érdekelt, milyen lehetőségek adódnak a nézőtéri démosz akaratának kinyilvánítására, anélkül, hogy parttalan parlamenti szavazásba torkolljon az este. Két előadás megtekintése alapján a rendező irányítása látszik meghatározónak. Balásznak az egyes jeleneteket követő határozott javaslatok arra nézve, hogy lépünk-e tovább, vagy nézzünk más változatot, apellata nélkül fogadják a nézők, ha ténylegesen választani kell, akkor is csak egy-egy hangosabb „igen” vagy „nem” dönt mindannyiunk nevében, és ilyen pragmatikusan diktatórikus módon válik gördülékennyé a szabad dramaturgia.

Az interaktivitás mint esetlegességi faktor, a színészi hozzáálláson keresztül határoz meg más színházi minőségeket: ők ténylegesen az állandó késztetés állapotában, a színpad két oldalán felsorakozva és az előadás ideje alatt végig állva várják az utasításokat. Fegyelmezettek, alázatosak, mint a személyiségüket visszafogó sportolók és szerzetesek. Az asszociáció nem olyan távoli: a két nézőtér szorításában fehér mezőként elterülő pódium-színpad, oldalán a kétsoroson leszúrt bambusz rudakkal keleties hangulatot áraszt. Az egyforma fekete jelmezek (divatos, térdig harisnyaszzerűen szoros, majd térdtől felfele buggyos nadrág, illetve fekete póló) pedig egyszerre szertartásosan ünnepek és meghitt módon közösségek, akár egy kolostori focicsapaté.

A *Leonce és Léna*, említi meg a rendező az előadás előtt, két dolog miatt volt fontos a társulat számára: a felnőtté válás és a szerelem problematikáját játékosan megragadó filozofikus tartalom, illetve a dráma színházi metaforikája miatt. A jeleneteket is ez a kettős érdeklődés határozza meg, a változóan sikerült etűdök szerint nem egységes módon, de a végtelenségig kihasznált színészi energiákkal.

A Maladype előadásában nem a perszónások személyes történetére, nem a mese színrevitelére esik a hangsúly, hanem a létproblémák felmutatására. Ezért sem véletlen, hogy azok a jelenetek igazán hatásosak, amelyekben kiválóan működnek a shakespeare-i áthallások. *Leonce – Lénához* hasonlóan –, kis birodalmának örököseként elmenekül a felelősségvállalás és a kényszerházasság elől. A tévedések vígjátékának törvénye szerint azonban egymás karjaiba sodorja őket a sors. A komor történetet mesészerű, humoros elemekkel kontrasztoló drámára a többértelmű *happy end* teszi fel a pontot. Heiner Müller megjegyzése szerint a hamleti hősök paradox problémája abban áll, hogy minél távolabbra látnak, annál inkább szűkül cselekvési körük rádusza – *Leonce* életutasa, semmittevő udvari élete is a kompromisszumokat elutasító kamaszos „tisztánlátásból” fakad, ami szerint felnőni egyszerűen erkölcsi megalkuvás. Tompa Ádám és Fátyol Kamilla jelenete, amelyben *Leonce* egy udvari emberrel társalog, nyomaiban (és iróniájában) a Hamlet–Polonius párbeszédet idézi. Fátyol Kamilla szótagolva, robothangon, buta gépezetként ismétli Tompa–*Leonce* válaszait, képtelen különbséget tenni a „Hol az ingem?” és a „Hol a morál?” kérdések közt – mindkettőre az a válasz, hogy „a szekrényben”. Egy másik jelenetben *Leonce* könnyedén elfelejtett szerelmét, a Bakos Éva által játszott Rosettát forgatja maga körül körbe-körbe (ez Rómeó „futott még” szerelmét, Rózáat hozza emlékezetünkbe). Egy bambuszrúd végébe kapaszkodnak mindketten, viszont a ritmust *Leonce* diktálja, és a saját és *Leonce* nevének dallamos ismétlésére lépdelő Rosetta nem tud kiszakadni érzelmei bűvöletéből, miközben *Leonce* szerelme és unalma közti azonosságokat fedi fel – „szeretni örökkévalóságig, milyen hosszú is ez a szó, örökkévalóság”, mondja. De Mercurió figurája is átvillan Valerio alakján, aki a felelőtlen kalandozás birodalmába, Itáliába csábítja *Leonce*-t. Valerio, a tájszólásban beszélő Páll Zsolt nem a tenyerén, de a talpán hordozza az elmélkedő *Leonce*-t, nincs a földön hely, ahová a fiatal herceg letehetné a lábát, miközben Valerio gyakorlatias summázatú beszédet tart. Megrendítő a Földi Ádám által

előadott szerelmi monológ, amelynek során színésztársai segítségével egy törekeny egyensúlyú ketrecet épít a maga teste köré: lábait, karjait átfonják a bambusz rudak, így válik a vallomás, a szövegmondás egyre nehezebb fizikai feladattá, mialatt az önkorlátozó, cselekvésképtelenségbe futó gondolkodás paradox képe is megépül. A másik előadásban Balázs azt kérte a színészektől, hogy mindenki egyszerre adja elő saját monológvariációját, fokozott figyelmet követelve tőlük, hiszen a szűkös térben úgy kellett megvalósítani a jeleneteket, hogy a hosszú bambusz rudak ne akadályozzák a másikat. Az egymásra figyelés tétje nem merült ki ennyiben. Megtalálni a dinamikát, amivel a szimultaneitás végeredménye nem kaotikus hangzavar, társulatpróbáló feladat, amiben kitűnik a Maladype csapatának együttállása: érzékeny váltásokkal kerül egyik-másik előadó és jelenet a figyelem fókuszába és az összehatás valóban felkavaró.

Akrobatikai gyakorlatok sorozatait látjuk, a fizikai koncentráció végletes formáit tárják föl a színészek, és hogy mennyire kimerítő feladatok ezek, a színészek erőfeszítéseire rezonáló nézői figyelem fáradtságán észlelni. A játékosok meztelen lábain kék foltok, sebhelyek jelzik hogy nem akármilyen „edzés” folyik itt. A bambusz rudak pillanatok alatt lényegülnek át hajóvá, jacuzzivá, erdővé, hímveszővé, épületté, sinné, lépcsővé, baldachinná, felhőkarcolóvá – amit az adott helyzet vagy a képzelet épp megkíván. A játék – a színházi illúzió létrejöttének humorral és iróniával reflektált folyamatai, ami a Maladype érdeklődését vezérel. Ezért nem a dráma szoros interpretációja a fontos, hanem az attól való fantáziadús elrugaskodás: néhány jelenetet nem is tudnánk hova tenni, annak más variánsa vagy a rendezői kommentár nélkül (mivel épp svéd vagy héber nyelven mondják a szöveget), ám a színészi eszközökkel létrehozott feszültség így is átütő. A kontaktus, a hangzás, az akusztika, a ritmus, a zene szerepe elsődleges, nem is támaszkodhatnak másra a színészek az üres térben, mint saját testük-tehetségük tárházára. Beat-boxolnak, énekelnek, modulálják a hangjukat. A verbális eszközök egész képi világokat képesek megidézni: kétségtelül a nézők által egyik legdíjazottabb jelenet a „Mission Impossible” című, amiben Fátyol Kamilla alias Angelina Jolie és Simkó Katalin alias Nicole Kidman (és valóban hasonlítanak rájuk) akciójelenetté varázsolják a nevelő és Léna futását: két színész vállaira támasztott párhuzamos bambuszsíneken másznak fel a felhőkarcolóra. Mialatt a színészek közismert magyar

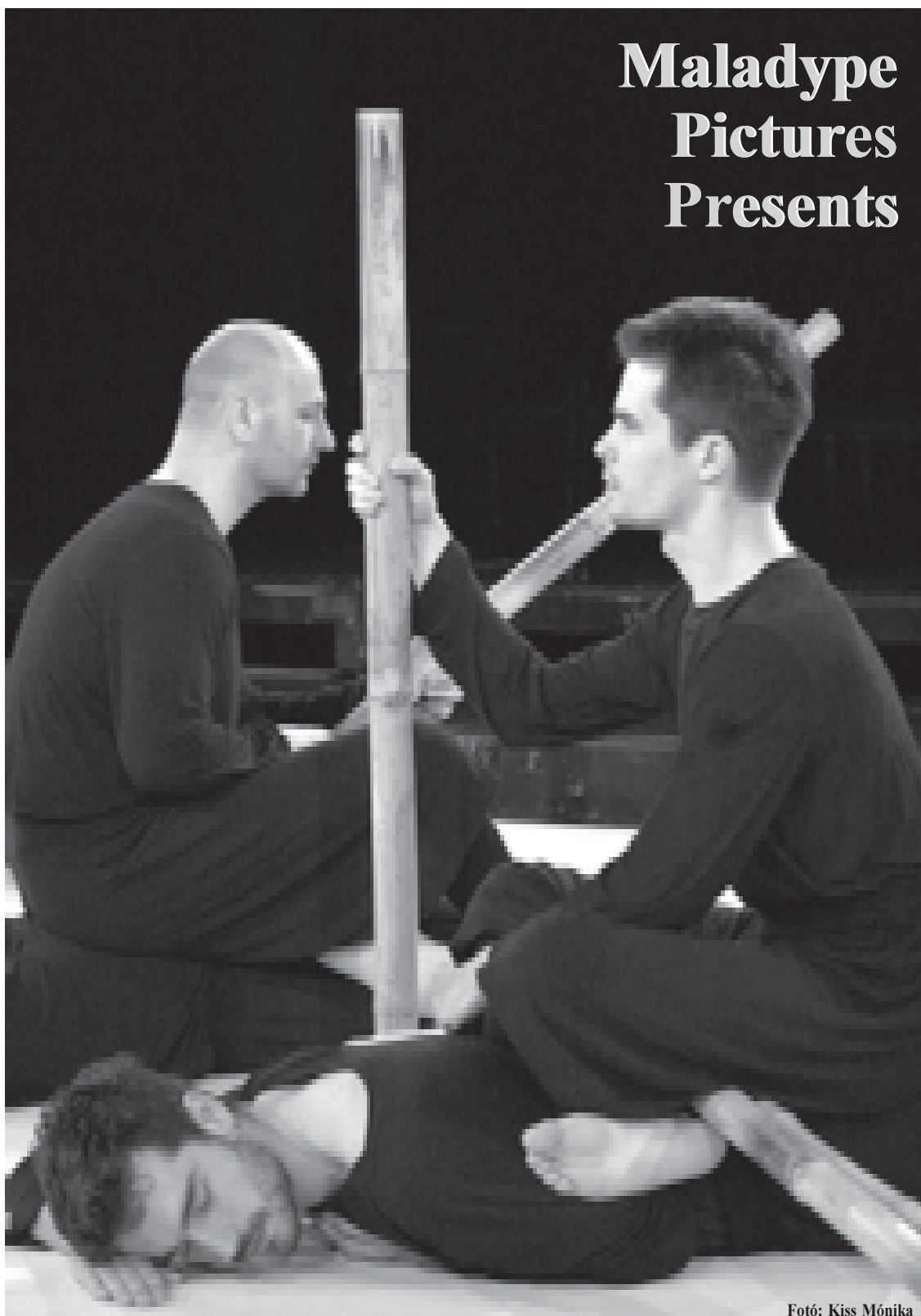

szinkronszínészek neveit sorolják, szinte szemünk előtt futnak a film kezdőképei. A gyors „vizuális” snitthez pedig elég rázendíteniük az egykori Delta Tudományos Magazin elektrozenéjére, máris magunk előtt látjuk a hőmezőben lépdelő sítalpas fickókat, égővet, sarkkört és miegymást váltva. Ha már a média-idézeteknél tartunk, van „Britney” című jelenet is, amiben a négy színész csábosan közeledve *Leonce*-hoz éneklük rá Büchner szövegét az *O'ops I Did It Again* dallamára.

Mindkét általam látott előadás ugyanahhoz a véghez érkezik meg, bár különböző utat járva be addig. A házasság küszöbén álló *Leonce* jelenete bájosan interaktív módon oldódik fel, ezzel mentesül az előadás attól, hogy ítéletet hirdessen *Leonce* döntése fölött, mert elveit feladva, a kispolgári lét kényelmes biztonságát választja – legalábbis Valerio, a cserbenhagyott barát szerint. Az arát váró menyegzői kompánia egymás nyakában ülve kémléli a látóhatárt: „Már látom”, szól az egyik színész. Megbomlik az artístamutatvány, és a színészek – miután levették azok cipőit – két nézőt vezetnek a színpadra, hogy áttestálva rájuk *Leonce* és Léna szerepét, létrejöhessen a szertartás. Semmi erőltetett nincs a helyzetben, a szereplőkké avanszált nézők zavarát a színészek szeretetteljesen ironikus megjegyzései oldják fel: „Fogadjunk, hogy a hölgynek nincs szava a bugyogóra”, „Az úr meg soha nem megy ki az ajtón egy hölgy előtt”, „Egyszerre kelnek, egyszerre fekszenek”. Megkötetik a frigy, véget ér a játék, a színészek lelépve a fehér küzdőtérrel, beledújnak a színpad mellé készített strandpapucsokba és sorban szaladnak fel az öltözőhöz vezető lépcsőn. A rendező, mint egy jól sikerült meccs végén az edző, úgy simítja meg mindegyikük hátát.

Színházat látunk, de *ahogyan* látjuk-olvassuk a színházat, merőben más, mint évtizedekkel ezelőtt, ennek a befogadói horizontváltásnak a tapasztalatával is szembesít a Maladype *Leonce és Lénája*. A láthatatlanságában magát mereven tartó negyedik fal illúziója egy más kor valóságértelmezésének esztétikai kódja: sokkal reflektáltabb és ironikusabb világban élünk, nincs abban semmi meghökkentő, hogy ezt a változást a művészi artikuláció-nyelv is leköveti és formálja. Gazdag előadás a Maladype-é, radikális megfogalmazásban mutat rá a színházi játék feomenológiájára: hogy az csakis a játék és befogadás egyidejűségében létezik, hogy annak befogadása egyedien részleges. De nem az elméleti demonstráció a lényeg – ha ennyivel megelégednénk, nem járnánk estéről estére színházba.

VARGA ANIKÓ

Fotó: Kiss Mónika

A bőség zavara

ONAGY ZOLTÁN rovata

Július–augusztus

„Kit lelke méhében elrejtve hordok, / A gyermek mostanában nyugtalan, / A gyermek, kit csak én tudok magam, / Hargagszik.” Karinthy mondja ezt, a Frigyes, *A gyermek mostanában nyugtalan* című versében. És bár soha nem keverem magam össze a lírával, munka közben véletlenül sem, Karinthy megüt (újra). A viszonyok változnak, az átlók szöge módosul. Jó volna tudni pontosan, mi következik egy hónap múlva, és azt is, kötelező-e rémüldözni minden zsigeri átalakulás miatt. Főként tapasztalat és gyakorlat nélkül. Hát persze. „A gyermek mostanában nyugtalan”.

A legnagyobb májusi melegekben bukkanok a rég keresett könyvre (aki keres, talál). Paul Johnson *Értelmiségiek* című könyvéről beszélek, régen olvastam hasonlóan magvas, az értelmiségi klozet intimitásáig hatoló nagydolgozatot, különös tekintettel filozófusokra, költőkre, drámaírókra. Rousseau miatt veszem meg, aki július másodikán születik 230 éve, de leesett állal elakadok Marx fürnkulussal vert farkánál. Megtudhatom, amit soha máshonnan meg nem tudhatnék, hogy kerül a tisztálkodást, és ahol felrakódik (*a guano keményen, vastagon, mondja JA*), ott tályogot és egyéb disznóságot szerkeszt a bőrre. A gatyafedte birtok ilyen, tudjuk. A tudás gyereként rögzült, anyai nyakaskok lengetése közepette. Ebből, hogy Marx tályogos farkkal harcolja a harcolandókat, kiderül, nem sokra becsüli az így összejött kölyköket (látjuk majd a SZU-ban, de itthon is, legfőbb érték az ember), pl. törvénytelen gyerekekre is jut energiája, felnyomja a cselédlányt az eljövendő marxizmus és leninizmus nagyobb dicsőségére. A Tökére vonatkozó Johnson-OLDALAK miatt annak is érdemes felkeresni a kötetet, akit a tályog irritál. De van itten szó az angol romantika nagyjáról (Shelley), aki szemet vetett a hűgaira, Bertrand Russel rothadó fogairól, büzlő leheletéről, Sartre retorikai készségéről, még magával beszélgetve is szónokol, na és persze a célszemély Rousseau-ról, aki az addigi legvéresebb és legkíméletlenebb forradalom ideológiai előkészítőjének számít. Johnson szerint a nagy francia Rousseau elviselhetetlen pióca fazon, kényszeres hazudozó, ami vélhetőleg így is van. Még egy mondat a könyvről: Johnson egyféle emberfajtát mutat be az értelmiségi ájer enyhén lila mezeiről, amely emberfajta könyökből, térdből és lábfejből áll, kimélet nélkül rüg szét bárkit, aki céljaiban akadályozza, miközben engesztelhetetlenül az emberiségért nyomja. A Johnson-merítés mintájára jó szórakozás: behelyettesíttem ma élő csúcsmagyarokkal az *Értelmiségiek* alanyait.

PAUL JOHNSON

Értelmiségiek

nyom

tokratákat. Számít ez? Számít, ha nem mi vagyunk sem a gyerekei, sem a gyerekei anyja, nem mi a palánkon átvágtott arisztokraták? A zseni nem mérhető hagyományos méterekkel. Két eset közül választhatunk. Gyerekként agyon kell csapni; ha ez nem történik meg, duzzogva nyelhetjük mindent felülíró egóját.

Hetven éve, 1938. július másodikán született Szilágyi Domokos Nagysomkúton. Ugyanezen a napon, Szilágyi Domokos születésnapján mondott búcsút az életnek, talán áldozati gesztusként, volt felesége, Hervay Gizella (Budapest, 1982. július másodikán). Elképzelni se vagyok képes, mi lesz a hetvenedik évfordulón, miután az alapra, a tragikus sorsú költő életére rávetül egy Balogh Ferenc nevű szorgalmas besúgóé. „Jelentései [...] politikai háttérjátszmákról szóló bizalmas értesítéseket, új irodalmi művekről szóló társalgásokat, sőt műelemzést is tartalmaznak. A költő személyisége eltűnik a jelentések mögött, szerepét egy »másik én«, a csendes és szorgalmas tudósító veszi át.” Két éve dokumentálták, hogy két etapban jelentett a secunak. Az elsőben Lakó Elemér, Varró János és Péterffy Irén a célszemélyek, a másodikban Páskándi Géza. Az ember már nem kapkodja a fejét, szeme nem tikkel, hangja nem csuklik. Belefásult. Elég. Már minden elég. A komenista kom-jánál végigszánt gerincén a jól ismert gyomorfordító kíváncsiság, ugyan most kit nyírnak ki második, harmadszor, ötödször? Már azt se kérdezi meg, mikor lesz ennek vége? Hogyan lesz vége ennek a mocsoknak? Azt tudjuk, akkor kinek volt érdeke. De most – ma – nem tudni. Vége lesz valaha a végeláthatatlan ázsiai szarnak, vagy amíg élünk, ebben tiprunk? Úgy látszik, ez jutott. Aki szerencsésen túlélte, nem szabadul, tele a bakancs, az ingyak, úszunk, úszunk tovább a szarban. Reménye nincs, hogy valaha elérjük a latrina partját. Bár ez már nem kérdés. A valódi kérdés az, hogyan oldják meg, akik majd megoldják, hogy az új ismerettel együtt ünnepeljék a fontos, nagy magyar költőt.

Pécsi Györgyi negyvenéves (sz. 1968. júl. 2-án). Költő, kritikus, irodalomtörténész. Önálló kötetek: Madarak útján (1993); Inka utazás (2000); A teraszon vidám társaság (2001); Sötétvilágos (2002); Ellenőrök a hatoson (2004); Ellenanyag (2005); Pesti Komél (2007). Az ELTE Tanárképző Főiskola magyar–angol tanári szakán 1991-ben, majd a Pécsi Tudományegyetem magyar szakán 1998-ban végzett. 1998–2001 között ugyanitt PhD hallgató. Disszertációja címe: Kísérlet és öntelmezés a hatvannyolc utáni költészetben. 2005. június 21-től a filozófia doktora. 1996–1998-ig a Polisz, 1998-tól 2003-ig a Napút, 2002-től a Szépirodalmi Figyelő, 2002 júniusától a Kortárs kritikarovatának szerkesztője, nyelvtanári és egyéb munkái mellett a folyóirat versrovátát szerkesztte. 1995-től szabadúszó, főként angoltanításból és publikációiból él. 2001 és 2002 között a Masszi Kiadónál szerkesztő. 2001-től a Magyar Írószövetség, 2002-től a Fialat Írók Szövetsége, 2003-tól a MAOE, 2005-től a JAK tagja. Írásai (vers, széppróza, irodalmi kritika, tanulmány, tárcsa, esszé és műfordítás) 1990 óta jelennek meg (mindenütt). 2001-ben NKA alkotóművészi ösztöndíjas, 2002-ben Móróc Zsigmond ösztöndíjban részesül. 2003-ban vendég-hallgatóként (visiting scholar) poétikaelméletet kutat a Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj támogatásával a Torontói Egyetemen. 2004-ben NKA alkotóművészeti és Arany János ösztöndíjas. Tagja a Magyar Írószövetség elnökségének, majd választmányának, a Tokaji Íróklub kuratóriumának, valamint a Nemzeti Kulturális Alapprogram szépirodalmi kuratóriumának tagja. Pázmándon él. Három fiúgyermeket nevel. 2005-ben József Attila-díj. Űstökös, ez látszik. Cél a csillagos ég. Egy FISZ-interjúkat kapcsán írtam róla, ill. portréjáról és interjújáról a következőket: „No, kérem, jól látok? Kossuth-díjat látok. Derűt, életkedvet, harmóniát, megfontolt tekintetet, végtelen racionalitást, de emberséget mellé, kiegyensúlyozott türelmet, meg ilyeneket. Választott helyszínt látok: mögöttem valami romos és ósdi, de én erre jövök, a rom mögöttem marad. A kötetből számomra az egyik meghatározó korosztályos különbség válik világossá: a rideg és végzetes tudás, tudatosság. Hogy a húszas-harmincas éveik fordulóján élő irodalmárok két legfőbb jellemzője a minden helyzetben üzemkész teoretizálás és konok előretartás. Nagyon irodalom, és nagyon akariák.”

Július 17-én volna százhusz éves Füst Milán. Az a Füst Milán, aki olyan huszonvalahány éve szinte kötelező olvasmány, akiről áradó ódakát hallani, akit órákig elemeznek az ismerősök, asztaltársak, akit Mesternek nevez az irodalomtörténet, így, verzállal kiemelve. Az irodalomtörténet nem árulja el, kinek a mestere, hol olvasható olyan költő, aki Füsttől tanulta a szakmát. Prózáiról se nagyon. Verseihez hozzá se tudok szólni. Nem értem, minek a sok „olyan” szó bozontja. Ha JA-t olvasom, a görcsös, indulatok áradathoz képest ezeréves szálerdőnek tűnik, ahol mindig tudom, de legalább tudni vélem, mit mond, miért mondja, miért éppen nekem. Tehát amikor társaságban Füsttől van szó, hallgatók, mint sült hal. Megfogalmazni se igen megy, mi irritál benne. Még talán a *Feleségem történetével* valamiképpen egy ideig, de a regény láthatóan mindenféle koncepció, vázlat nélkül halad a maga útján, csak a második olvasatra derül ki, meg is bámulum rendesen, mindig azt hallottam, csak a zseni és a hülyék olyan bátrak, hogy előzetes konstrukció nélkül nagyregénybe ülnek. Captain Stör, a zsúfolt lelkületű hajóskapitány nem izgat annyira, mint Lizzy, de végtére Lizzy sem izgat annyira, csak lenyelem. Füst a regény (meglepető) sikerrel felbuzdulva, szerényi hülyeséget beszél össze. Az író így működik. A regény is élet, elfelejti, mit hazudott hat hete. Pl. az 1955-ös naplójában: „...improvizáltam. Nekem eleinte fogal-

am se volt róla, hogy nagy regény lesz ebből. Csak mikor első negyedéhez elértem, bontakozott ki előttem ennek a nagy-szerű lehetőségnek reménye, s hárult rám a gigászi feladat: az eddigi alacsony íveket oly magasra emelni, hogy nagy boltzatot tudjanak tartani.” Másutt ezt mondja, miután Fülep Lajos leveri a Magyar Csillagban (Illyés bólintásával, nyilván) „Nyugodtan beszélhetek e Störrel a legnagyobb csodálkozás hangján is, mert hisz nem én írtam. Isten valakit leküldött ide az íróasztalomhoz s én fáradt, tehetetlen ember nem győzöm csodálni, hogy mire volt az képes”. ’99-ben a Fekete Sasnál megjelent Napló I–II.-ben gyakran visszatér. „Nem volt mondanivalóm és nekiindultam a vak világnak, hogy majdesak kijön valami.” „Ügyesen van csinálva, felpaprikázott jelenetekkel, felélénkítve, az értelme pedig semmi. Aztán észbe kapok s kezdem írni az újat, úgy, ahogy kell: kutyafuttában, felületesen, gyors menetben.” 1938-ban így: „Tehát nyújtania kellett, még egy szerelemféléle belepérsélni és ez már épp ezért, a préselés miatt nehezen ment. Lapos bölcselkedés tömegekből, drámaiatlan, erőlen tömkelegekből kristályosítottam ki minden erővel. Hiába-*való munka ez, mert rossz.*” Kritikusokról, kortársakról. „Ezeknek akarsz tetszeni? Ki az, akinek a véleménye nagyon érdekel, vagy büszkévé tesz. Csupa nagyon gyöngye legény ez, alantas, alantas eszű.” Tehát nem tiszta. Számomra nem tiszta Milán Mester. Nem látom az író. Még valami: Füst, Lenin és a moszkoviták. „Ez a társadalom épp olyan cudar irántam, mint a régi” – írja Menzer Rezsőnek (iszonyat drága Összegyűjtött leveleiben) 1946. október 23-án. Lenin-versét, nem akarja publikálni, „nehogy seggnyalásnak nézzék”, amikor mégis, a híres Keszi Imre, a Szabad Nép mimóza lelkű kivégzőosztaga a verset „a Leninnel való szembenállás” bizonyítékának nevezte.

Július 18-án húsz éve halt meg Szentkuthy Miklós (Bp. 1988. július 18.). Ma már biztos, barokk mondataiban, reneszánsz életérésében tomboló Szentkuthy nem lesz a tömegek írója. A tömegek – köszönhetően a teljes oktatási rendszert szétverő, mindig új és még újabb NAT-fondorlatoknak – a feliratos filmnél fájdalmasan üvöltöttek, a Blikk képaláírásait szótgalolva olvassák. Szentkuthy olyan író, aki kevesek olvasmánya volt, marad. Minden hiába. Ha valami véletlen folytán bulvárcimlapokra kerülne (kerülhetne, hiszen az élete rejt bulvársztorikat), és a tömegek megtámadnák a könyvesboltokat, felvásárolnák Szentkuthy Miklós rak-tárakban porosodó regényeit, megszaporodna a temetkezési vállalatok feladata. A félrevezetett bulvárolvasó infarktust kapna az első oldal végére, netán tőkön szűrné magát, vagy eseten olvasó-lázadás címen felgyűjtának az összes útjukba kerülő bulvárszerkesztőiséget. Szentkuthy marad, ami volt: a (legdinamikusabb kortárs ir. folyóirat és portál), a Prae és a PRAE.HU körkérdésében keresi a választ irodalmároktól, irodalomtörténészekről és íróktól, hogy hol látható ma Szentkuthy helye a magyar- és világirodalomban. Mi (mondja a szerkesztő) sokat köszönhetünk Szentkuthy Miklósnak. Csak a legszembetűnőbbet említhetjük: a PRAE (regény) előtt tisztelegve választottunk nevet. Szentkuthy Miklós éppen ma 100 esztendeje született: 1908. június 2-án. Körkérdésünk rövid, 1500-5000 karakteres válaszokat várunk. A legmeghatározóbbnak tartott írásokból elkészítjük a Prae irodalmi folyóirat 2008/3-as Szentkuthy-számát. Tehát Szentkuthy-él. Igaz, alig szuszog húsz évvel halála után, de él.

Július 23-án született legkedve-sebb főszerkesztőm (Új Könyvpiac), Pécsi Györgyi (Zalaszentgróton, tehát a gyönyörű Zala-lában). Irodalomtörténész, kritikus. Ma, minthogy Krisztus után a 2008-ik esztendő írjuk, tíz éve ismerem, és a tíz év alatt kétszer találkoztunk ebben a hatalmas országban (+ utódlalamok). A kettőből másodikra nem ismertük meg egymást. Gondolom én, most, ebben a percben, hogy miből is áll, él a kortárs irodalom. Abból, talán abból, hogy Pécsi Györgyi egyáltalán van. Van, és nem csapta rá az ajtót az egész virscaftra, cirkuszra. És talán morgó félmondataból. Sűrűtől negyedéiből. Figyelméből. Az irodalom abból áll, hogy az író, aki deklaráltan nem tartozik senkihez és semmihez, néha úgy érzi, most éppen szeretne tartozni valakihez, vagy valakihez. És nem hajtják el.

140 éve, július 30-án halt meg szegény jó Tompa Mihály (Hanva, 1868). Állítólag a Nagy Triász (Arany–Petőfi–Tompa) egyik oszlopa, de bizony a mélyre kell kotorni, hogy találjak valamit. Nyilván abból következik, hogy lecsúszik a pulpitisról. A szakértők szerint azért, mert Tompa szerényebb tehetség. És bár mélyről érkezik, akárcsak Petőfi vagy Arany, keservebben jut fel az aktuális Parnasszusra. Apja részeges suszter, anyja hamar meghal, nagyszülei mostoha viszonyok közt tartják. Később szolgadiák Sárospatakon: gazdag diákok inasa. Papnak áll, kálvinista lelkész lesz – félig-meddig hitetlenül. Következik a forradalom, ott mozog a Pilvax-csapatban. Később a szabadságharc tábori lelkésze. Petőfi megsérti, a forradalom bukása után rövid börtön. Harminckettő, amikor nősül. Kisgyermek meghal, felesége gyógyíthatatlan beteg. Tompát nem kényeztetni az Úr. *A golyárhoz* című nagy versét az ország kéziratos olvasva, rajong érte, megsiratja a levert forradalmat. Feljelentés, a Bach-huszárok helybenjárásra ítélik, a faluját nem hagyhatja el. Akit gyötör az élet, gyorsan jöregszik. Ünnepe költő, Arany barátja, de a dicsőségből nem jut neki se gyerek, se asszony. Az elátkozott kiegyezést (az elmúlt háromszáz év egyetlen virágkorának kezdetét) már nem bírja ki. A következő esztendőben meghal.

A méhesben

Weiner Sennyey Tibor
rovata

Mennyit fecsegnek, sopánkodnak Hamvas Béla kirekesztettségéről, s ez a mellébeszélés többnyire mindig pompás alkalomnak bizonyul az álszent megbotránkozásra, az aktuális politikai nézetek kinyilvánítására, nem ritkán pedig az alig leplezett vállveregetésre is: „Bezzeg, ha rajtam (rajtunk) múlt volna...!” Holott rajta (rajtuk) is múlt.

Mielőtt bárki a mellözöttség, a kirekesztés, a margóra szorulás jelenségéről kívánná szót ejteni Hamvas kapcsán, jobban teszi, ha mintegy alapvetés gyanánt, fellapozza a szerzőnek a *Társadalmon kívül* című írását. Nekem azonban e téma apropóján egy rádióbeszélgetés jut eszembe, amely 1993 márciusában hangzott el, egy olyan irodalmi szerkesztővel, aki műveltsége, széles körű tájékozottsága, és nem utolsósorban alkalmazkodó képessége révén még ma is az irodalmi élet egyik legmeghatározóbb tekintélyének számít. A rádióhallgatók megdöbbentő beszámolóinak lehettek fültanúi azokkal a titkos pártutasításokkal kapcsolatban, amelyek bizonyos írók elgáncsolására és ellehetetlenítésére irányultak, és amelyek persze korábban se voltak ismeretlenek előttem. Nem is ez döbbsített meg a leginkább, hanem a cinikus önbutításnak, a rosszhiszemű alkalmazkodásnak, a szellemi horizont tudatos beszűkítésének (amit sokan hajlamosak „okosság” nevezni), a közönyösségnek, a cinizmusnak azok a megnyilvánulásai, amelyek az egyéni felelősség teljes hiányáról tanúskodtak, s amelyek – felfoghatjuk így is – tulajdonképpen az ezekről a dolgokról valószínűleg mit sem sejtő kollektívum (az „olvasóközönség”) ellen irányultak. S mindez egy olyan férfiú részéről, aki – ahogy mondani szokás róla – maga a megtestesült „européerség”. Az előadó érezhető önelégültséggel és élvezettel taglalta (a hallgatóság nem kis derűségére) azokat a szellemes trükköket, amelyekkel szerkesztőként a hatóságok tilalmait játszották ki a hatvanas évektől kezdődően. Ennek az évtizedekig tartó modus vivendinek a mottója nyugodtan lehetett volna az, amit a deportálást szerencsésen elkerülő, nyugatosként induló, majd a felszabadulás után „haladónak”, később pedig „mártírnak” kikiáltott költő és felesége 1947 nyarán, kaján mosollyal az ajkukon, így fogalmaztak meg: „Nekünk sok pénzre van szükségünk, épp eleget nélkülöztünk!” Vagy ahogy Somlyó vágta először arcomba ezt a később oly széles körben elterjedt mondást: „Most ez van, ezt kell szeretni.” Senkinek sem jutott eszébe nemhogy a nyílt lázadás, de még a passzív ellenállás sem! Mi lett volna, ha jelentős, már maguknak nevet szerzett írók nem hódolnak be a (ritkán nyílt, többnyire csak) rejtett cenzúrának azzal, hogy

saját maguk gyakorolják a cenzúrát – önmagukon? Mi lett volna, ha nem publikálnak? „Nem reménykedhettünk abban, hogy a helyzet megváltozik” – hangzott a visszaemlékezésben. Persze, hogy nem, mivel a változást csakis a külső hatalomtól várták, csakis ilyen változást tudtak elképzelni... Az, hogy ők, akik magukat a szellemi elitnek tartották, próbáljanak meg érvényt szerezni elveiknek, fel se merült bennük. Igencsak sokatmondó, hogy az előadó legnagyobb sérelme a múltra vonatkozóan az volt, hogy ők, az írók keveset kerestek, nem érvényesülhettek kellőképp... Számomra nem kétséges, hogy ezek az egymás és önmaguk előtt a látszatbehódoló szerepében tetszelgők lényegesen korruptabbak voltak a ténylegesen behódolóknál – igaz persze, hogy „eszesebbek”, talpraesettebbek, tehetségesebbek (mindenfajta pejoratív él nélkül) voltak náluk, és mellesleg igen jól kerestek. De minél jobban, az annál negatívabb hatást gyakorolt írói színvonalukra. Voltak persze olyanok is, akik önmagukat mártírnak tekintették, mert egy ideig valóban nem publikálhattak teljesen szabadon. De vajon miért siránkoztak annyit e „mártíromságuk” miatt, egy olyan korban, amikor egész egyszerűen szegény volt, ha valaki megjelent? Valóban örömeire szolgált volna Weöresnek vagy az Újholdasoknak az efféle hírnév kétes dicsősége? Mindeközben pedig a bohém szemfényvesztő szerepében tetszelegtek mások és önmaguk előtt. Pedig a bohém épp attól az, hogy semmibe veszi

Kemény Katalin A „tiltott” szerző

az anyagiakat, az aktuális hatalmi berendezkedést, és egy nemesebb értékrend nevében képes megteremteni önmagában a derűt. Akik mégis rajtavesztettek, és '56-ban lebuhtak, mint szegény Zelk vagy Déry, azok leginkább ügytelenségüket okolhatták érte, mert nem mérték fel a valódi erőviszonyokat, és tévesen úgy gondolták, most jött el az ő idejük. Jellemző, hogy a forradalmat komolyan vevők és az élhetetlenek jártak csak pórul, akiktől idegen volt mindenféle erőszak, míg '56 legvéresebb szájú hordószónokainak (pl. T.-nek) a hajuk szála se görbült. Vagy ott volt a Rákosi-antológia! Milyen kiábrándító, hogy szinte senki nem tagadta meg a benne való részvételt, legfeljebb készakarva rossz verset adott. E magatartás hitványabb volt, mint a cenzúrát és diktatúrát nyíltan valló és vállaló hatalomé. Hisz két irányban is hazudni kellett: hazudniuk kellett felfelé, a pártvezetés felé, másrészt (s ez a súlyosabb) lefelé, a tájékozatlan, jóhiszemű olvasó felé is. Márpedig aki sokat hazudik másnak, az előbb-utóbb önmagának is elkezd hazudozni... Ennek a hazugságnak mérge sokkal ártalmasabb hatást gyakorolt a kollektív érzületre és mentalitásra, mint a hatalom brutalitása vagy az iskolák tudatos agymosása. Lásd például annak az (egyébként nem is tehetségtelen) írónak a reakcióját, akinek Béla felajánlotta, jöjjön ő is az erőműhöz dolgozni, s így nem kell azon keseregnie, hogy a Rákócziról írott regényét

nem adják ki. Hamvas ajánlatát az illető elképedve utasította vissza: csak nem gondolja, hogy hajlandó lenne ilyen alantas munkára... Akorszak két legtekintélyesebb prózaírója (egyikük költő is volt) vajon tényleg hitt abban, hogy a finom diplomáciai érzékkel megfogalmazott írásaikkal képesek világhírességet gyűjtani az adott helyzetben? Az egyikük belebetegedett, amikor az általa elutasított rendszer betiltotta színdarabját, pontosabban megakadályozta, hogy az előadás a kitűzött időben kerüljön bemutatásra. (Mellesleg másikkuk, a költő-prózaíró, akihez egyszer Weöres közvetítése révén voltunk vendégségbe hivatalosak Bélával, inkább elment otthonról, nehogy találkozni kelljen velünk. Később se próbált mentegetőzni a történetekért, igaz, a viszontmeghívásunknak sem tett eleget soha...) A legszomorúbb számomra mégis Szentkuthy esete. Azt, hogy Lukács nekiment Hamvasnak, politikai elkötelezettségei, pártmegbízatása, féltelmei etc. még bizonyos értelemben érthetővé is teszik. De az, hogy Szentkuthy, a magyar irodalmi modernizmus szinte egyetlen képviselője (sőt: jelképe) a korszakban, a *Gyermekkereszteshadjárata*l még rá is tromfoljon Lukácsra, arra nem tudom, elfogadható mentség lehet-e az önimádat, az immoralitás, a „csak-a-felszínen-maradni-minden-áron” vágya...

Valószínűleg a fentebbiek alapvető oka abban ragadható meg, amit Hamvas *A magyar Hüperiónban* valahogy úgy fogalmaz meg, hogy itt mindenki mindig is a „legnagyobb” akart lenni. És hát persze abban a laposságban, abban a sekélyességben, amellyel az írásnak mint olyannak a mibenlétéhez, eredetéhez, szakralitásához viszonyulni szokás. Mert ha mindenféle salakkal szennyezve is, Adyban mégis csak megvolt még az írás morális méltóságának tudata, nem kevésbé Babitsban, különösen élete utolsó harmadában. Mindketten tisztában voltak azzal a ténnyel, hogy az író és a műve egymástól elválaszthatatlan. Ahol pedig ez az azonosság nincs meg, ott az óhatatlanul átüt az írásmű szövetén is.

Ami tehát Hamvas kirekesztettségét illeti, annak vajmi kevés köze az oly annyiszor emlegetett „három T-hez”. Hamvas kívülállása, tudatosan vállalt *irodalmon kívülsége* ebben a megalkuvást nem ismerő érdeknélküliségben rejlik, az író személyének tisztaságát felmutató írásművészetben, ami, úgy látszik, mind a mai napig épp elég okot szolgáltat arra, hogy a mindközönségesen értett „szellemi” elitből kirekesztessék. De ebben rejlik senkiéhez sem fogható vonzereje, lenyűgöző hatása is, főleg azokra, akikben él még valamiféle tisztaságigény.

MAGYAR NAPLÓ

A MAGYAR ÍRÓSZÖVEGÉK LAPJA

A MAGYAR NAPLÓ KIADÓ ÚJDONSÁGAI

Az év novellái 2008, szerk. Bíró Gergely (antológia)

Az év versei 2008, szerk. Szentmártoni János (antológia)

Az év esszéi 2008, szerk. Ekler Andrea és Rosonczy Ildikó (antológia)

Az év műfordításai 2008, szerk. Turczy István (antológia)

Dobozi Eszter: Túl a rákbarakkon (regény)

Ferdinandy György: Csak egy nap a világ (regény)

Horváth Jenő: Versidő (versek)

Kelemen Erzsébet: Happy Birthday! (monodráma)

Kiss Judit Ágnes: A keresztanya (regény)

Kondor László: Csak néhány év (regény)

Luzi, Mario: Fenn égő, sötét láng (vál. versek)

Mezey Katalin: Válogatott versei

Nagy Gábor: Álmatlanok és álmodozók (regény)

Nagy Gáspár – Szakolczay Lajos: Ameddig temetetlen holtak lesznek... (Interjú, versek, fotók, CD melléklettel)

Végh Attila: Hamuszáj (versek)

Könyveink kedvezményes áron megvásárolhatók a Magyar Napló szerkesztőségében (1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5., tel.: (1)413-6672), valamint megtekinthetők és megrendelhetők internetes könyvruházunkban a www.magyarnaplo.hu weboldalon.

A tizenötmillió. Jakarta

Sándor vagyok én is!

„Sándor vagyok én is,
ha nem is Petőfi,
nem a nagy Petőfi,
hanem csak Szoboszlai.

De pennám, akárcsak a nagy költő,
hazámé és feleségemé.”

Szoboszlai Sándor: Sándor vagyok én is

Este Roy paródiái

Kukorelly Endre

Pózmódel pónát, tölteményt és eszét ír populárisabb mederben. A Bika jegyében tört a világra s az egyetemre. Az egyik fél éves kurzusának címe: Hogyan kell jó kritikát írnod rólam. A másik fél évben meg a kreatív ömlengést adja elő kigombolt inggel és nadrágból. Szerinte a költői nyelvvvel megnyaljuk az őszinteséget, és pucérak leszünk, mint Ádámól Éva.

Köteteiből: Ülve én nem¹, Kurvára jól áll², Járkálok, faszom tudja, mért³.

(*Én senkivel sem üldögélek¹, Mintha már túl sokáig állna², Kicsit majd kevesebbet járkálok³*)

A futball mint nő és konstrukció

Egyesek nem, vagyok költő, kapd be, se futball, partjelző efféle hanem, aki szereti a rétest, egye meg a, ha zabál, meg ilyesmi, a sült csirke se kutya, mért lenne, ha csirke, meg futball és a nő úgy általában, leszív, azt bámulni fasza, az ami faszcinál az elsősorban ez, a faszom tudja, meg a futball, ha rúgnak egy jót, tökön, de ha mondják, és mért ne, legyen ő költő, akár csúcs meg, giccs minden, ugye, ami mentális konstrukció, nem együgyűség, hanem látszat, áterjed a másikba, az egyikből főleg, mint a, tenger a gatyába, de hadd ne sorol, bizsergetet finoman, mert a zene az igen, kifáraszt, ha vevő vagy, ledönt rá vagy más, aki érzi a müt, leszopja, napokig a fülben, vannak ilyenek, nem kell tagadni, nyilvánvaló, egyesek jót, röhögnek az, mert igaz, kompatibilis, vagyok az isten, a nőssel, direkt a léttel, akár be is, a labdát, ha megettem a, banánt, a csirkecombbal s, javítok, meg a nadrágot, lehúzza, gott.

Gál Éva Emese

Az óvodától kezdve a végtelen szerelmese. Már itt ágyat vájt a homokba költői párhuzamai- nak összeérése. Később elnyerte *A végtelen fel- derül énvelem* költői verseny Androméda-nagy- díját, úrutazással egybekötve. Az úrhajón mo- sogatás közben egészítette ki a tízparancsolatot a tizenegyedikkel, vagyis hogy ne paródiázz.

Köteteiből: Jogáalom¹, Merev morál², Percte- lep³.

(*Álomjog¹, Igazságszobor², Időváros³*)

Anyám tojása

Anyám tojást fest, apám félig költő, ha megmoccanok, eltorzul a forma, török, tatár öleli messze ködlő csibéimet egyetlen libasorba, hogy összejtékig el visszamenőleg mind hápog, gágog, végén felcsipog, megszólíthat már gácsér, gúnár főleg, nem utasítok vissza obsitot.

Ki létezésért halkan kiabált a mimikriig, tudja jól azt Darwin, szelid jövőért elküldtem a fájlt a végtelenbe, nem vagyok rossz darling, vallják be végre, madárinfluenza örvén a tyúkom, gúnárom, kacsám a végtelen felé a kocsmá, menza fazekába forgatták csacsacsán.

Én szabályt akarok, merthogy az nincsen, hisz a kakas már alig kukorékol idétlenkedve az ablaklincsen, bár ajtó nyitva, sőt hiányzik néhol, én őselemig vagyok minden óra, melynek mutatója a végtelenség, ahol a lyukat nem csak hébe-hóba kell dugaszolni, hogy éljen az egység.

(Utánfutódal)

Talán ma még minden csirke megéri, hogy tarkón csípje kujon kakas, de jó szokás, talán eszünk rántott tojás.)

Fekete Vince

Azzal kezd, hogy született Kézdin, majd össze- szerelte serényen a frivol múmiákat emlékezetből. Akkor már az Előrefolyt Mellbőség kísértete bejárt a hálószobákba. Kánonanizáló technikáitól később elpirult Székelyföldre.

Versesköteteiben a Párzaskönyvtől¹ a Végso- ltközeti² az eszköztelenség felé vezető utat járja, mint lombtanitott fenyő a Hargitán. Utóbbi kötetemléke az Isa pur és chomu vogtyok az árnyékomban³.

(*Parzaskönyv¹, Ütköző², Lesz maga juszt isa³*)

GÓLYA, GÓLYA, VASLAPÁT, AVAGY PIROS KISDED NYOMAI A LEVEGŐBEN

Már akkor

mikor az anyukám anyukájának, az apukám meg az ő anyukájának a hasijában volt, ők már akkor megpuszították egymást egy Nemecközi Embrió Játékon, és kicserélték

egymással a mezüket, ahogy ilyenkor szokás, a meg sem született anyukám adta a majdani bumbák randibugyját a meg sem született apukámnak,

és apukám adta a jövőendő indiszpenszabilijét az anyukámnak, és a csere közben már akkor a polgársági

Összeesküvés előtt a meg se született apukámból átigazoltam a meg se született anyukámba mint tartaléki pójtjátékos.

(*Folytatása a 35. oldalon*)

Sándorírás

T. K.

„Isten szemételepén / tollfosztott szárnyasok / remény- kedve kapirgálunk” (Szárnyatlan szárnyasok)

Tegyék azt! Mi igazán nem próbáljuk megakadályozni Önöket abban, hogy tyúkok legyenek, ha már költővé válni nem sikerült...

T. K.

„Szórványok vesznek / Szórványok lesznek / Foszlányok vagyunk // Közösség műség / Közösség hűség / Magunkba fagyunk // Távol a haza / Távol a szava / Nyomot sem hagyunk” (Szórványban)

Hát ilyen versekkel sok nyomot valóban nem hagy- nak.

A. V.

„Lelkünk száll felfelé, égve, / fénylő testünk vérre / harapjuk, a tisztás fűvén, / Lenge ruhám egy apró / ágon levélkét takar csak, / Morkomban érzem a szíved, / dobolása mellemre tapad.” (Testünk)

Roppant erotikus, meg kell mondanunk. Különösen izgató az a kép, melyben lenge ruháskája egy ágon csak egy levelecskét takar el. Biztosan nagyon pici ruha lehetett. Huh!!! Nem küld fényképet?

N. I.

„fel-fel / lépegető mondrianháló / közepén / egy mályvaszínű tísörtben / szanaszét / bomló alsógatyában / bolyongok / szobám falai / között / és hangosan ásitó- zok” (Holdkörös mélabú)

Mi is, textusai olvastán.

A. I.

„Vajon mi ér? vajon mi történik velem? / Sejtek, s e sejt- telem, ez olyan rettentő! / Úgy rángatózik, úgy ugrandozik szívem, / Miként a porban a levágott emberfő.” (Vajon mi ér?)

Ejnye-bejnye. Hadd meséljek el Önnek egy kis történetet. Anno, midőn még M. Zoltán volt a kolozsvári Utunk folyóirat versszerkesztője, egy *Ebdeggés Azafo*l nevű bukaresti török poéta kezdett írogatni neki leveleket, hogy ő megtanult ma- gyarul, s már verseket is ír. M. Z. boldogan biztatta, majd publikálni is akarta. Szerencsére megmutatta egy okosabb szerkesztőtársának. Aki a következő dolgokra jött rá: 1. a verseket Petőfi Sándor írta 2. a poéta neve visszafelé olvasva jelentéssel bír... Majd kiderült, hogy a csínytevő Szilágyi Domokos volt.

Úgyhogy Ön, aki ugyancsak kevésbé ismert Petőfi-versi- kéket küldött be, még a csínytevésben is csupán egy gyenge, szellemtelen plagizátor.

P. P.

[Részlet a levélből] „Kezdeti tervem az volt, hogy az összes nevet, azaz a naptár 365 napjának nevéét limerickekben írom meg, de hamar rá kellett jönnöm, hogy témáim szétfeszítik e versforma szűk keretét. Később egy saját kreatúrát találtam ki, az un. rendetlen limericket; lazábbra véve a figurát a tartalom csonkítatlansága érdekében. Aztán arra gondoltam, miért ne az adott mondanivaló keresse meg a neki legjobban megfelelő formát és stílust. Ez a gondolat felszabadítólag hatott; ezután már minden ment könnyedén. Közben, lassacskán, kialakult bennem a koncepció is, vagyis, hogy valójában mi is ez az egész. Ez pedig a következő:

Valahol a világ végén (vagy: téren és időn túl, vagy: az n- edik dimenzióban) megyek egy végtelenbe tartó léckerítés mellett; elérek egy pontig, ahol felfedezek egy lyukat. Benézek, s ami odaát van, az maga a Névnepozó. Ott sütikéreznek a „napon” az eddigi és az ezután-lesz életem összes szereplője. De nem csak a hús-vér emberek, hanem, ha lehet így, kissé fellengzősen fogalmazni, egy személyes mindenség minden entitása. (Hála nektek: Morpheus, Phobeter és Phantasos, ti három álom-isten!) Mert, hogy csak néhány példát mondjak: ott van egy Csongor nevű, ami különös módon nem csak az én elsőszülött nagyfiam neve, hanem így neveznek egy óceánt is egy távoli bolygón. Ott van egy Farkas nevű, akit rémálmban a Nagymama és Pirooska asztrálja kísérti; aztán ott van Tivadar, aki valójában Tibor, és mégis Tivadar; Jónás, akit nem a Cet falt be, hanem éppenséggel fordítva; ott van egy Kelemen nevű király, aki trónjáról mobiltelefonál, majd onnan, ahová még ő is gyalog jár. Egy Natália nevű ózgida a Mátrából, akinek anyja dizőz Gyöngyösön. Ott van Titusz, aki az én agytekeré- vényimben bigézik már negyven éve. Maga Attila a Népek Ostora, akiről végre kiderül, hol is nyugszik valójában. Ott van egy Szilárd nevű, aki nem más, mint a negyedik bárd, s ezért nem küldte máglyára Eduárd. Ott van Izidor, aki egy hegy, s akiben végleg eltévedt egy bájos hegymászólány. Zsolt, aki nem más, mint maga Indra, fő-főisten. Egy Paulina nevű folyó, akinek ölen egy tizedik emeleti mosókonyhában ringatóztam, s aki még sokáig zúgott-búgott a telefonkagy- lóban. Ott van Csaba királyfi, aki gépfegyverrel lötte ki Kádár legszebb bikáját; ott a Három Bölcs: Gáspár, Menyhért, Bol- dizsár, akik hat éven át vándoroltak Tibetből kiindulva, amíg megérkeztek Jeruzsálem nyüzsgő piacterére, s akik közben még Noé bárkáján is átéltek egy tengeri kalandot, és így tovább, és így tovább. Mint amilyen végtelen a palánk itt, olyan végtelen számúak az odaát heverők; szaporodásukat nem Phantasos szabja meg, hanem az, hogy hány oldalas lehet egy kötet, ha a befogadóképességet és a gazdasági szempontokat is figyelembe vesszük.”

Őn mindkét hónap (július és augusztus) fő-fő Sándora, és nagy eséllyel pályázik Az Év Sándora címre!!!

Attila, a Népek Ostora

Tudja bölcs és tudja ostoba:

Attila volt a Népek ostora.

Mint pásztor az ő nyáját;

terelgetett szlávot, germánt

és tunya római, az árját.

Aztán mindent összekutyult:

népek sora előtte hasmánt,

reszketve leborult.

Am sokáig büszke művere

nem lehetett a Nagy Hun:

beszívott s eleredt az orra vére.

(Valakit a Vég, hogy így érje!)

Most ott fekszik... ott... na hun?

Különös eset módfelett

– ésszel nem éri fel az agy ma –;

fémekből való koporsója felett

csobog a Zagyva.

Melánia, a perverz

Oly különös hölgy volt a Melánia!

Nem is tudom elmondjam-e?

Olvasóm nem gondolja-e majd: ez egy mánia,

ilyen az életben nem történhet soha.

Pedig bizony, hogy ne mondjak mást,

egyszer így szólt: játsunk Melániást!

Kérdem: ez mi lenne, kicsoda újabb hóka-móka?

S feleli: Te felöltözöl Melániának,

én meg Te leszek.

S máris vetkezett.

Ugye jó volt? – kérdezte tőlem a végén: azután.

És feleltem őszintén, ámde sután;

egyszer elment, Melániám, de fájdalom

efféle perverse nem az én műfajom.

Szilárd, a bárd

Azt a dalnokot úgy hívták, Szilárd.

Tudják, ő volt a negyedik bárd.

Ő aztán a hírokba csapott volna pedig,

ha emez, az ősz, a fehér galamb nem emelkedik.

Na, egen! Őt nem is küldte máglyára Eduárd:

499 énekelt hangosan a vértanúk dalát!

JOHANN VON KRONSTADT

(Folytatás a 34. oldalról)

De nem kellett

gyerektartást borítékolni a világot se látott apukámnak, mert ők tudták anyukámmal, hogy úgysis törvényerejű fogok lenni, amiért az apukám anyukája és apukája örömköfenekieig öntötték egymásba a tömény lelket az anyukám anyukájával és apukájával.

De viszont

engem se lehet gólyamesékkel etetni, mert úgy maradtam az oviban az egyik ovis pajtától, Kurfictól a banketti csájadélutánon, amit felvettem, nézzed má, a mobilomra, az ott az asztal alatt, amikor magára tágitja az asztalterítőt a konyakos bögrékkel, salátákkal meg a süttivel, az óvó néni, a másik meg, aki gazat szip, aztat Ptingtucnek hívják, hátulról a két nagy fül viszont Kurfic emblémája, akit hárman háritának elfelé habfőhő ruhácskáról. Itten még józan a kisedő ünnepi közönség, sajnos ekkorra lemerült a marokteli, így nem tudni, hogy kinek kell vállallnia az apaságot az Anyaszentegyház és az Emberség őszintéje előtt.

És már

el is kezdődött köztünk a virtuális vita, mert, ugye, még világra se jött egy fia gyermekecske is, de úgy rugdalózott, mintha ötös ikrek kergetnék bennlévőségemben a szerencsét, ejsze Iringónak szólíthattam vaj eccer tévészés közben, de hallani sem akart ilyen ketyős névről, mivelhogy az valami burján vagy spenótféle, és nem lesz renomécs csörgőbébi, hogy minden reklámdingó hullafoltosra röhögje pofáját, így fogalmazott a kis bukúte tizenegyesből pendelyeckém fonákjára irányított ballábasával, hogy azt se tudtam, hogy legényke-é, avagy leánka az első konfirmálás után.

És akkor jelentkeztek

a görcsök a gólyanéntől. Anyukám anyukája telefonált a dokibá bának, aki ilyenkor tuti, hogy Afrika plázsáin vedelve vedli irháját, de nem annyira sivatagi hernyó, mert készségesen bementa, hogy mekkora tudóval kell lélegeztessem a levegőt. Amikor megjött nagy sivalkodással a szalvare, majdnem a Barbie-mat pörgették volt fel a hordágyra, akkora volt az ámultság életkoromhoz képest az állapotomon. Most már minden OK, az anyukámmal és az anyukám anyukájával alternában szoptatjuk a mi olvasatunk szerint ötös ikrecksém, voltak nálam a pajtik az óvó nénnel, hoztak pamperst meg mi mindent, csak Kurfic várat még magára, mert nem szereti csak a hátsó ajtó tapintósságával vendégségből kifolyólag a végbemenetelt.

Józsa Attila verses meséi

A csábító hagymaszár meséje fiannak

A faluban volt egy gazda,
roppant gőgös, fukar ember,
felfuvalkodván mérgében,
hasa megnőtt, mint egy cseber,

s büszke is volt szerfelett
a pompás zöldséges kertjére,
senkinek sem adott termést,
inkább folyjon el a vére.

Igen ám, de nagy gőgjéért
fizetett ő magas árat,
mert egy éhes, kőbor nyuszi
megrágott egy hagymaszárát,

széltében is, hosszában is,
le egész a gyökeréig,
hogy a gazda vernyomása
felszökött a magas égig,

fel is fújta magát szépen
s bár kutyák őrizték éjjel,
nem tudni, a nyúl barátunk
a növényt hogy rágtá széjjel.

Ropta is szegény a táncot
három napig szakadatlan,
míg egy verőfényes délben
összeesett a tudatlan,

s képzeljétek, széjjelrobbant
nagy pocakja sebbel-lobbal,
egyvalaki mintha hurkát
szórt volna szét két marokkal.

Olyant csendült a levegő,
a faluban megrémültek,
és a házak cserepei
millió darabra törtek.

S tapsifüles részvét nélkül
vigyorgott a nagy-nagy káron,
és amikor harangoztak,
régén túl volt héthatáron.

Névtelen hősök, névtelen korok

Hősünk elment gombát szedni,
de helyette enyelegni
volt csak ideje egy bárban,
harmincnyolc s fél fokos lázban...
Ám a bárban nem volt gomba,
csak egy kifestett szexbomba,
tette is lábát keresztbe,
s belekavart a levesbe,
amely előtte gőzölgött,
s kért hozzá két jó hideg sört.
Hősünk nézte, egyre nézte,
szőkesége megigézte,
kőd ereszkedett le rája,
zsibbadt keze, lába, szája,
s két deci konyakot kért még,
odakinn már borult az ég,
villámlott és dörgött szörnyen.
s eltökélte kőkeményen,
hogy a szőkét táncra kéri,
pulzusát közben megméri,
ontja majd a nagy szöveget,
gyakorolt rá már eleget...

De amikor indult volna,
s várta, bár csak még dalolna
latino zenére szíve,
szemöldökének az íve
a döbbenettől ráncos lett,
mert most a szexbomba helyett
csak nagy üresség tátongott,
hősünk gyomra is már korgott,
s megkérdezte az egyik pincért,
nem látta a szőke cincért?
„Tíz után lépett le jóval,
egy hatalmas vizilóval!”
válaszolták mosolyogva
jeges koktélt kavargatva...
(Hát az élet ilyen pajtás,
te sem kellesz jobban, mint más...)

Hősünk elindult az úton,
csúszós volt nagyon a beton,
s mintha dőlni akarózna,
szembejött egy villanypózná!
A mindenit, állsz már félre!
Haza kéne jussak délre...
De a pózna nem tágitott,
hősünk folyton belebotlott,
jobbra, balra próbált menni,
nem is állt útjába semmi,
s észérvei sem maradtak:
Szentséges ég, befalaztak!

Cirkusz

A párizsi Nagycirkuszban
sípok szólnak, trombiták,
egy lufival futballoznak
fekete és sárga mezbe
beöltöztetett kutyák.

Bohócbíró vezényli a
híres kutyarangadót,
a sípjába belefújva
izgatottan értesíti
a helybeli rádiót.

Légtornászok, majmok, tevék,
pónilovak, kardnyelők,
bicikliző barnamedvék
tódulnak ki a porondra,
s végül kígyóbüvölők.

De a legfényesebb vendég
messzi földről érkezett,
híres-neves borbélymester,
akiről azt suttogják, régén
nagyon sokat éhezett.

A bementő hangja hallszik:
– Mélyen tisztelt publikum!
Bátor emberre van szükség,
ki belül a borbélyszékbe,
jutalma egy üveg rum!

Egy bozontos öregember,
akit még a légy se bánt,
jelentkezik önkéntesen,
s szétnyílik akkor a függöny:
érkezik az elefánt:

kivasalt fehér kötényben
méltósággal közeleg,
s ormányában pamacs helyett
meszelőt tart s úgy lóbálja,
hogy a szék is megremeg!

GAYA LITERATURA

S minden bevezető nélkül
pamacsolja emberét,
a közönség jókat derül,
és a mester a sok habot
könnyelműen szórja szét...

Előveszi borotváját,
és a talpán megfeni,
megborotválja a jámbort,
haja szála sem görbül meg,
nem kell őt már féltetni!

S amikor az úriember
lépne a porondon át,
még a híres borbélymester
leönti egy dézsa vízzel
kölni helyett a nyakát!

Liliputi ország

Liliputban hajdanán
levél sem volt még a fán,
fa sem volt és fű sem volt,
csak egy pötty volt még a hold,
sok virág volt, színes, tarka,
rövid volt a róka farka,
pici volt a város, oly
pici, mint egy hangyaboly.
Pici utcák, pici ház,
habostortán pici máz,
kenyérboltban pici pék,
pici péknek pici szék,
lisztes volt a homloka,
haja, füle, bajusza.
Egész nap csak énekelt,
fehér köténykét viselt,
csengő volt az ajtaján,
pici harangocska tán.
Ő sohasem éhezett
s egy nap vendég érkezett,
ritka vendég, pufók, pici,
úgy hívták, hogy Főles Frici.
Fricin buggyos nadrág volt,
arca mint a telehold,
sörte haja vörös, ritka...
Miben áll egy zsemle titka?
– kérdezte a pici száj,
s duzzadt rajta már a háj,
szeme csillogott egyvégebe,
benézett a kemencébe,
s a pékinas álmái
kezdtek már elszállani...
– Pici lapát, pici parázs,
csípjen meg téged a darázs!
– mondta Frici s pufók teste,
s most már csak az ajtót leste,
s elviharzott, mint a szél,
rég elmúlt már a dél,
a pici pék kacagott,
hogy a foga vacogott,
s mikor ütött az óra, felírta az ajtóra:
– Nem kell nekem pékinas,
kinek cipője lyukas! –
Este mosdott, megszépült,
sok-sok tücsök hegedült
pici házak udvarán,
Liliputban hajdanán.

Revista apare cu sprijinul

Administrației

Fondului

Cultural

Național

Kiadja az Irodalmi Jelen Kft. és az Occident Média Kft.

Igazgató: Szőke L. Mária

Szerkesztőség és kiadó:
1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5
310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,
tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),
http://www.irodalmijelen.hu, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra:
2490 Ft/ 20 RON/ 10 € + kézbesítési díj
egy évre: 4980 Ft/ 36 RON/ 20 € + kézbesítési díj

Nyomda: AS-Nyomda Kft. (Szilády Üzem), 6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63.
Tel.: 76/481-401, Fax: 76/481-204,
e-mail: szilady@axelspringer.hu, www.as-nyomda.hu, www.szilady.hu

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Orbán János Dénes (Vers),
Szócs Géza, Gáll Attila (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház, Interjú),
Pongrácz P. Mária, Márton László, L. Simon László (Főmunkatársak).

A lap kertésze: Weiner Sennyey Tibor
Olvasószerkesztő: Gáll Attila, Jámbor Gyula
Lapszerkesztő: Bege Magdolna

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443,
vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.

Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:
Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128;
Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.
Anyagaink utánkölzése csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt irásokat fogadunk csak el.
Hirdetéseket a kiadó címén vesszünk fel.

HIRDESSZEN az Irodalmi Jelenben!

Megrendeléseket a kiadó címén vesszünk fel.
1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5; Irodalmi Jelen Kft.
310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,
e-mail: ij@irodalmijelen.hu, tel.: 0040/257/280-751, fax: 0040/257/280-596, Occident Média Kft.

Lapszámunk szerzői

Anavi Ádám – 1909-ben született Tordán, költő, színműíró, 1928 óta publikál hazai lapokban, jelenleg Temesváron él. Legutóbbi kötete: *Kepler* (2006).

Ármos Lóránd – 1980-ban született Nagykárolyban. Temesváron jogot végzett, jelenleg Budapesten él. Kötete: *Rózsahús* (2005).

Bedecs László – 1974-ben született Budapesten, 1998-ban az ELTE-n magyar szakon, a Miskolci Egyetemen filozófia szakon szerzett diplomát. Az MTA könyvtárának munkatársa. Legutóbbi kötete: *Beszélni nehéz* – Tanulmányok Tandori Dezső költészetéről (2006).

Birtalan Ferenc – 1945-ben született Budapesten, költő. Legutóbbi kötete: *Csak kékre lépj* (2008).

Borcsa János – 1953-ban született Kézdivásárhelyen, kritikus, könyvkiadó, tanár, az irodalomtudomány doktora. Legutóbbi kötete: *Örök és ébresztők* (2007).

Csávossy György – 1925-ben született Temesváron, a mezőgazdasági tudományok doktora, költő, színműíró, több borászati szakkönyv szerzője. Legutóbbi kötete: *Hervadás havában* (2006).

Csehy Zoltán – 1973-ban született Pozsonyban, költő, műfordító, irodalomtörténész. Jelenleg a pozsonyi Comenius Egyetem oktatója. Legutóbbi kötete: *Parnassus biceps* (2007).

Danyi Zoltán – 1972-ben született Zentán, író, műfordító. Legutóbbi kötete: *Pszichoszomatikus életrajzok* (2004).

Darvasi Ferenc – 1978-ban született Gyomán. A nyíregyházi főiskolán végzett magyar–könyvtár szakon. A Bárka Színház Hajónapló Műhely tagja.

Ekler Andrea – 1971-ben született Budapesten. Kritikus, etnográfus, a Magyar Napló szerkesztője. Kötete: *Létra az örök-léhez* (2004).

Eszter István – 1941-ben született Végváron, tanár, költő, az Irodalmi Jelen munkatársa. Legutóbbi kötete: *Egy könnyű garni* (2005).

Fekete J. József – 1957-ben született Bácskossuthfalván, irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: *Teremtett világok* (2006).

Fekete Vince – 1965-ben született Kézdivásárhelyen, költő, a csíkszeredai Székelyföld főszerkesztő-helyettese. Legutóbbi kötete: *Piros autó lábnymoi a hóban* (2008).

Gömöri György – 1934-ben született Budapesten, költő. Legutóbbi kötete: *Ez, és nem más* (2007).

Hoványi Márton – 1986-ban Budapesten született. Jelenleg az ELTE-BTK magyar–latin-összehasonlító irodalomtudomány szakos hallgatója.

Józsa Péter – 1952-ben született Budapesten, író, műfordító, hajóskapitány. Legutóbbi kötete: *Látóhatár* (2007).

Kabdebó Tamás – 1934-ben született Budapesten, író. Legutóbbi kötete: *Blackwell és a magyarok* (2007).

Karcagi Magyar Margit – 1946-ban született Karcagon, tanár, író. Legutóbbi kötete: *Csak ennyi* (2004).

Kemény Katalin – (1909–2004) Író, művészettörténész, műfordító. Novellákat, tanulmányokat publikál 1947-ig. Hamvas Béla felesége, 1948–1949-ben férjével együtt tiltólistára kerül. 1968 után haláláig Hamvas írásos hagyatékát gondozza, rendező sajtó alá. 2000-tól a Magyar Művészeti Akadémia tagja.

Király Zoltán – 1977-ben született Kolozsváron, költő, műfordító. Legutóbbi kötete: *Lejárhatás* (2004).

Koncz Tamás – 1982-ben született Marosvásárhelyen, kritikus.

Kőrösi Zoltán – 1962-ben született Budapesten, író. Legutóbbi kötete: *Milyen egy női mell?* (2006).

Kutszegi Csaba – 1957-ben született Budapesten, kritikus. Kötete: *Tükösgyöngök pírsgingyben* (2007).

Lengyel János – Beregszászon született 1973-ban, író, publicista, újságíró. Legutóbbi kötete: *A valóság szaga* (2004).

Mezei Krisztina Nelli – 1978-ban született Kolozsváron, szabadúszó újságíró.

Molnár Illés – 1981-ben született Szentesen. A Károli Gáspár Református Egyetemen diplomázott magyar és kommunikáció szakon. Jelenleg ugyanott doktorandusz, kritikái, versei jelentek meg különböző folyóiratokban.

Muszka Sándor – 1980-ban született, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem szociológia–antropológia szakán végzett. Kötete: *Mi nem lóg ha áll* (2007).

Onagy Zoltán – 1952-ben született Budapesten, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Sötétkapu* (2006).

Petró János – 1958-ban született, szabadúszó újságíró, szerkesztő.

Pécsi Györgyi – 1958-ban született Zalaszentgróton, irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: *Folytatódik* (2007).

Prágai Tamás – 1968-ban született Budapesten, író, költő, kritikus. Legutóbbi kötete: *Pesti Kornél* (2007).

Sárközi Mátyás – 1937-ben született Budapesten, szerkesztő, író. Legutóbbi kötete: *Pesten, Londonban és a nagyvilágban* (2007).

Schiff Júlia – 1940-ben született Dettán, tanár, műfordító. Legutóbbi kötete: *Bogáncsos táj* (2000).

Stiller Kriszta – 1973-ban született. Költő, műfordító, szakújságíró.

Torma Péter – 1983-ban született Budapesten, az ELTE magyar szakán végzett, költő, író.

Varga Anikó – 1981-ben született Besztercén, színháztörténész, kritikus.

Vennes Aranka – Budapesten született, kommunikáció- és pr-menedzser, újságíró. Riporter a Magyar Rádióánál, a Vasárnapi Újság című műsor szerkesztője.

Végh Attila – 1962-ben született Budapesten, költő, esszéíró, kritikus. Legutóbbi kötete: *Mindennapi bölcselmeink* (2007).

■ **CSOÓRI SÁNDOR, RAKOVSKY ZSUZSA ÉS RÉZ PÁL ESÉLYESEK.** Megválasztotta az idei Prima Primissima díjra jelöltek listáját a Vállalkozók Országos Szövetsége szervezésében működő Prima Primissima Alapítvány Kuratóriuma, valamint az Alapítvány mellett működő Társadalmi Tanácsadó Testület.

A Demján Sándor üzletember és a VOSZ Elnöksége által alapított díjat idén is tíz kategóriában osztják ki. A kategóriák primisszimáit titkos szavazással a Gálaest napján választják.

A magyar irodalom kategóriában idén Csoóri Sándor költő, író, Rakovszky Zsuzsa költő és Réz Pál irodalomtörténész, műfordító örülhetnek a díjnak, s várhatják a kategóriagyőztes szerepet.

Magyar színház- és filmművészet: Halász Judit színművész, Makk Károly filmrendező és Markó Iván táncművész.

Képzőművészek: Gross Arnold festőművész, grafikus, Gyémánt László festőművész és Keleti Éva fotóművész.

Magyar tudomány: Freund Tamás neurobiológus akadémikus, Kásler Miklós orvos, sebész, onkológus és Pusztay János.

Oktatás és köznevelés: a Budapesti Városvédő Egyesület mellett Komoróczy Géza történész, egyetemi tanár és Korzenszky Richárd, a Tihanyi Bencés Apátság házfőnöke.

Magyar építészet: Callmeyer Ferenc építész, Novák István építész és Török Ferenc építész.

Magyar sajtó: Bojtár B. Endre, a Magyar Narancs főszerkesztője, Cselényi László szerkesztő-rendező, a Duna Televízió elnöke és Szegő András újságíró.

Magyar népművészet és körművelődés: Kemény Henrik bábművész, a Muzsikás Együttes és az Óbudai Népzeneiskola reprezentálják.

Zeneművészet Koncz Zsuzsa előadóművész, Melis György operaénekes és Szokolay Sándor zeneszerző.

Magyar sport: Gyarmati Dezső vízilabdázó, a Nemzet Sportolója, az MKB Veszprém Kézilabda Club és Polgár Judit sakknagymester.

■ **SZOLZSENYICIN-BIOGRÁFIA.** Az ismert irodalomtörténész és kritikus, Ljudmila Szaraskina *Alekszandr Szolzsenyicin* címmel tetemes, közel ezeroldalmi terjedelmű kötetben tette közzé a híres orosz író életrajzát. Az után, hogy a Molodaja Gvargyija kiadó kiadta a kötetet, az irodalomtörténészek egyöntetű véleménye az, hogy Oroszországban ez az első olyan komoly biográfia Szolzsenyicinről, amely a szerző archívumát felhasználva képes mindazokat a hamis mítoszokat és legendákat eloszlatni, amelyek mindezidáig valótlan képet festettek az író személyiségéről és megnyilvánulásairól: például, hogy a szerző nem is orosz származású, hogy az apját a vörösök lötték agyon a háborúban, hogy Szolzsenyicin a nagy honvéd háborúban rab lett volna, vagy gyávaságot tanúsított volna.

■ **PRO CULTURA HUNGARICA.** Kozma Mária, Csík-szeredában élő író és könyvszerkesztő munkásságát Pro Cultura Hungarica díjjal jutalmazta a Magyar Köztársaság Oktatási és Kulturális Minisztériuma. Az elismerést Szabó Béla, a Magyar Köztársaság csíkszeredai főkonzulja adta át ünnepség keretében a díjazottnak. Az elismerésben minden évben 35 olyan, külföldön élő magyar részesítenek, akik kiemelkedő szerepet töltenek be nemzeti kultúránk őrzésében, gazdagításában. Kozma Mária több mint húsz kötet, történelmi regény, novellagyűjtemény, mesék és színpadi mesejátékok szerzője.

■ **KAFKA HEIDELBERGBEN.** Franz Kafka születésének 125. évfordulója alkalmából a heidelbergi egyetemi könyvtárban Kafka-kiállítás nyílt. A *Franz Kafka 1883–2008* című kiállítást (mely megtekinthető 2008. május 28-tól 2009. január 29-ig) a heidelbergi egyetemi könyvtár a Szövegkritikai Intézet és a heidelbergi egyetem germanista szemináriumával együtt-

működésben mutatja be. Körülbelül 250 kiállítási tárgy – köztük ritka első kiadások és egy, Kafka által saját kezűleg aláírt dedikáció – ismerteti a teljes műtörténetet: a legkorábbi publikációktól a legnagyobb elbeszélésekig, és a három, hagyatékából kiadott regényvázlatig.

■ **25 CÄRTÄRESCUNAK.** Mircea Cărtărescu kapja a 2008-as Állami Irodalmi Díjat, melyet a román kultuszminisztérium idén először ad át. A 25 000 euróval járó díjjal a román állam a tavalyi év legjelentősebb munkáját tünteti ki. A díjat Cărtărescu az *Orbitor* című regénytrilógiája harmadik részéért kapja. A szerző – így a zsűri – elgondolkodtató módon köt össze egy költői meditatívot az emberiség sorsára vonatkozóan egy filozófiai Istenkérdéshez való közelítéssel, illetve az ember megváltásával.

■ **KÍNAIAKA CENZÚRA ELLEN.** A fiatal kínai szerzők egyik fegyvere lehet a Kínában ma is keményen jelenlevő cenzúra ellen az internet adta szabadság. Kínában ma sincs szólásszabadság, ám vannak írók, akik próbálnak szembemenni valamelyest az árral, ilyen például az álnéven közlő Fu Tian író, akinek egyetlen célja az olvasók szórakoztatása. Történelmi regényeiben erősen dominálnak a szerelmi jelenetek és a kalandregényekben megszokott állandó intrikák, legutóbbi regénye Wu Zetianról, Kína egyetlen császárnőjéről szól. Fu kizárólag az interneten jelenteti meg írásait, több ezer olvasója van a Xidian nevű weboldalon. A Xidian párfős kezdeményezéséből nőtt ki magát hetvenfős céggé, az oldalnak napi 200 millió látogatója van, ezzel elmondhatja magáról, hogy Kína egyik legnépszerűbb irodalmi honlapja.

■ **KÁVÉKÖNYV.** Az angliai Blackwell könyvesbolt-hálózat Európában először helyezte üzembe az Amerikában már nagy népszerűségnek örvendő forradalmi szerkezetet, az Espresso Book Machine-t, amelynek segítségével a vásárlók bármilyen regényt akár hét percen belül is kinyomtathatnak. A készülékeket mintegy ötven könyvesboltban állították fel szerte az országban, és az olvasók majdnem egymillió feltöltött címből választhatnak. A könyveket kiváló minőségben, borítóval lehet kinyomtatni. De ez még nem minden, az Espresso Book Machine drágább változatának csupán három perc kell a nyomtatásra. A gépek megjelenésével a brit könyvszakmában forradalmat emlegetnek, hiszen elgondolásuk szerint most a boltoknak végre esélyük van versenyre kelni az online hálózatokkal, például az Amazonnal, hiszen így gyorsabban kerülhet az egymillió címből a kezünkbe a kiválasztott regény, mintha megrendelnénk. A könyvkereskedők természetesen nem szeretnék kiszorítani a klasszikus könyveket, csupán az olvasók még több választási lehetőséghez jutnának a gép által. A tervek szerint hamarosan még több könyvesboltban lesz megtalálható az Espresso Book Machine.

■ **DRAGOMÁN GYÖRGY KÖNYVE VEZETI AZ ORF JÚLIUSI SIKERLISTÁJÁT.** Dragomán György *A fehér király* című kötete került az osztrák közszolgálati rádió és televízió, azaz az ORF júliusi sikerlistájának élére. A fiatal magyar író regénye hiteles képet fest a nyolcvanas évek végi Ceausescu-rezsim alatt élő román társadalomról. Az 1973-ban Marosvásárhelyen született alkotó egy tizenegy éves kiskamasz szemén keresztül látja az olvasóval Erdély és Románia életét. A tizenyolc novellából álló kötet Margaret Atwood kanadai és Robert Neumann osztrák író könyvét előzi meg az ORF júliusi listáján.

■ **EMLÉKHÁZAK RENESZÁNSZA.** A magyar Oktatási és Kulturális Minisztérium a *Reneszánsz év 2008* jegyében 120 millió forint összértékben hirdette meg az „Irodalmi emlékházak reneszánsza” meghívásos pályázatot, amelynek keretében az intézményekben élményközpontokat hoznak létre, elősegítik az iskolák és az emlékházak hatékonyabb együttműködését, támogatják a köréjük szerveződő kulturális rendezvényeket, táborokat.

■ **TELJES A BOLONDOK HAJÓJA.** Először jelenik meg teljes egészében magyar fordításban Sebastian Brant *A Bolondok hajója* című regénye. Ez a Borda Antikvárium második szépirodalmi, bibliofil kiadványa. Sebastian Brant (1458–1521) Strasbourgban született. A bázeli egyetemen is oktató német író grandiózus munkája akaratlanul is a középkor összefoglalására, lezárására vállalkozott. Egy hajóra gyűjtötte a világ bolondjait, tulajdonképpen minden karakteres pályát (felfedező, táncos, lovag, deák), emberi jellemvonást (önhiúság, vágyódás, gorbombaság, tunyáság, falánkság) kifiguráz, szokimondó, szarkasztikus leírást nyújtva az egyes karakterekről, és összességében, a középkor végi emberiségről. A kötetet Márton László fordította.

■ **BÁBPÁLYÁZAT.** A magyar oktatási és kulturális miniszter, a Magyar Bábművészek Szövetsége kezdeményezésére Weöres Sándor bábszínházi szöveggény megírására és bábprodukciónak bemutatására pályázatot hirdet hivatásos báb- és gyermekszínházak és szerzők részére. A pályázat célja kortárs gyermek-, ifjúsági és felnőtt bábszínházi előadások megszületésének elősegítése. A pályázatot a művet bemutatni kívánó bábszínház nyújthatja be. Pályázni eredeti, színpadon vagy bábszínházban nem mutatott művel, illetve új adaptációval lehet. (Adaptáció esetében nem feltétel, hogy a kiindulás alapjául szolgáló irodalmi mű magyar nyelvű alkotás legyen.) Pályázni a szöveggényíró tiszteletdíjára és annak járulékaire lehet. A pályázat elbírálásánál előnyben részesülnek a gyermek- és ifjúsági korosztálynak szóló pályaművek. A benyújtott mű legalább 45 perces játékidőjű legyen, forgatókönyvszerűen tartalmazza az irodalmi szöveghez rendelt színpadi megoldásokra vonatkozó utasításokat. A pályázatok 2008. szeptember 10-ig beérkezően nyújthatók be kizárólag postai úton az NKA Igazgatóságának címére (H – 1388 Budapest, Pf. 82).

Kulturális hírek

